

DÜNYA SİNEMASININ USTALARI 1

JOHN FORD
BILLY WILDER
FRANK CAPRA
WILLIAM WYLER
JOHN HUSTON
ELIA KAZAN
ALFRED HITCHCOCK
HOWARD HAWKS
FRED ZINNEMANN
VINCENTE MINNELLI

PINAR TINAZ GÜRMEN

sinema

DÜNYA SİNEMASININ USTALARI 1

PINAR TINAZ GÜRMEN

sinema Turkuvaz'ın ücretsiz ekidir.

İçindekiler

1. John Ford 5
2. Billy Wilder 15
3. Frank Capra 25
4. William Wyler 37
5. John Huston 53
6. Elia Kazan 71
7. Alfred Hitchcock 89
8. Howard Hawks 107
9. Fred Zinnemann 119
10. Vincente Minnelli 133

ÖNSÖZ

Lise sıralarında çoğu öğrencinin korkulu rüyasıdır tarih. Çok eskilerde kalmış kişiler, olaylar, ezberlenmesi gereken rakamlar, haritadan silinmiş ülkeler, medeniyetler... Gençliğin heyecanı ile içten içe isyan eden ve kendisine şu soruyu soran çok öğrenci vardır; "Bütün bunlar benim ne işime yarayacak?" O yaşa göre haklı bir sorudur belki. Tam tabiriyle ona anlatılanların tümü 'tarih' olmuş, bir başka değişle 'modası geçmiş'tir! Ama zaman ilerledikçe, kişi kemale ermeye, bugün olan bitenlerin nedenleri üzerine düşünmeye, dünyayı sorgulamaya başladıkça anlar ki, bugün yaşanan her şey düne, yarın yaşanacaklar ise bugüne bağlıdır. Dünü bilmeden bugünü anlamlandırmak imkansız olduğu gibi, bugünü doğru tahlil etmeden yarını yaratmak da mümkün değildir...

2002 yılında dergimizin o zamanki genel yayın yönetmeni Mehmet Açar'la sinema tarihine yönelik bir yazı dizisi hazırlamaya karar verirken, sinemayı bugünün örnekleri ile öğrenen ve seven okurlara, yedinci sanatın geçmişini anlatmayı, bu sayede sinemanın nereden nereye geldiğini gösterebilmeyi hedeflemiştik. Sadece sinemanın kendi dinamiği içinde kalan gelişimini değil, toplumsal bir sanat olarak diğer tarihsel olaylardan, sanat akımlarından, savaşlardan, göçlerden, ekonomik dalgalanmalardan, bahsi geçen zaman dilimi içinde yükselişe ve düşüşe geçen toplumsal değerlerden nasıl etkilendiğini de anlatmaktı amacımız. Elbette bunu yapabilmenin pek çok yolu vardı. Öncelikle başlığını 'Sinema Tarihi' olarak belirleyip, zamansal bir doğruda ilerleyebilir, akımlar veya ülkeler bazında bir sınıflandırmaya gidebilirdik. Ama hem okuru karmaşık detaylar ile ürkütmemek, hem de yazıları sadece tarih meraklıları için değil, filmleri bugün klasik statüsüne yükselmiş ve genel-

likle ismen tanıdıkları yönetmenleri daha yakından incelemek isteyenler için de cazip kılmak amacıyla kişilere göre bir sınıflandırma yapmayı tercih ettik. Bu sayede hem bir sanatçının, hem de yaşadığı dönemin değişim ve gelişimlerini ortaya koyma şansı geçti elimize.

Yazı dizisini öncelikle klasik sinemanın matematiğinin iyice oturduğu ve hiç kuşkusuz bugünün modern sinema anlayışı üzerinde büyük etkileri olan Amerikan sineması ile başlattık. Bu başlık altında John Ford, Billy Wilder, Frank Capra, William Wyler, Elia Kazan, John Huston, Fred Zinnemann, Howard Hawks, Vincente Minnelli ve her ne kadar İngiliz bir sinemacı olsa da, meslek yaşamının en önemli eserlerini Hollywood'da vermiş olan Alfred Hitchcock yer aldı. Daha sonra ise Amerikalı ustalardan, Avrupa ve Asyalılar'a doğru ilerledik.

Yazıları hazırlamak, başlangıçta oldukça güçtü. Eski filmlere ulaşmak, hepsini baştan izlemek, notlar almak, yönetmenin yaşamını araştırmak, onu bugün için önemli kılan noktaları belirlemek hem uzun zaman alan, hem de sorumluluk isteyen bir işti. Ama bu yazı dizisi boyunca ne çok şey öğrendiğimi, kendimi ne kadar çok geliştirdiğimi zaman içinde anladım. Bu yazıları hazırlarken, sinema okulunda okuduğum beş yıldan daha fazla şey öğrendiğimi samimiyetle söyleyebilirim.

Genel Yayın Yönetmenimiz Senem İşmen dergimizde yer alan ve gerçekten her biri tek başına kitap olabilecek düzeydeki yazı dizilerini 'Sinema Kitaplığı' adı altında tekrar düzenlemeye karar verdiğinde, oluşturacağımız kitaba 'Dünya Sinemasının Ustaları' adını vermeyi uygun gördük. Çünkü kitabı sadece Amerikan sinemasıyla sınırlı tutmamak, daha sonra yayınlanan yazıları da projeye dahil etmek düşüncesindeyiz. Umarım 'Sinema Kitaplığı' bir bütün olarak sizlere hem öğretici, hem de eğlenceli bir okuma serüveni yaşatır.

Sinema aşığı tüm dostlarımıza sevgi ve saygılarımla...
Pınar Tınaz Gürmen
10. 08 2008/İstanbul

JOHN FORD

WESTERN'İN BABASI

Bugünün modern sineması, şüphesiz ki Ford, Capra, Wyler, Huston gibi ustaların filmleriyle tanıdığımız klasik Amerikan sinemasına çok şey borçlu. Hollywood'un tüketime dayalı stüdyo sistemi içinde, gerek içerik gerekse biçim olarak hatasız, yalın, güçlü ve duygusal anlamda etkileyici bir sinema yaratan bu ustalardan öğrenecek çok şeyimiz var. John Ford, bu yolculuktaki ilk durağımız...

"Herkes bir film yapabilir. Yönetmenliğin gizemli bir yanı yok. Sanat da değil bu! Temel mesele, insanların bakışlarını filme almayı bilmek..."

Yukarıdaki sözler klasik Amerikan sinemasının ustalarından John Ford'a ait. Elli altı yıllık uzun meslek yaşamı boyunca, yüz kırk beş filme imza atan, filmlerindeki doğallık, sadelik, yarattığı karakterlerdeki sağlamlık ve üstün görsel yeteneği ile dünya sinemasının en yetkin isimlerinden biri olarak kabul edilen, duygusal westernlerin unutulmaz yönetmeni, John Ford'a...

Dünyanın dört bir yanındaki film yönetmenlerine 'en sevdiğiniz sinema sanatçısı kimdir?' diye sorulduğunda, en sık tekrarlanan isimlerden biridir John Ford. Kimileri sinema dilini mükemmel kullanışına hayranlık duyar, kimileri ise filmlerinin insani değerlere bağlılığını çekici bulur. Ama şüphesiz Ford'u ustalar arasında üst sıralara yerleştiren en önemli özellik, seçtiği hikayeler ile büyük kitleleri perde önüne toplayabilmesi, bundan da öte, hemen herkesin kolaylıkla anlayabileceği, yorumlayabileceği sade bir anlatımı benimsemiş olmasıdır. Ford filmlerinde süslü laflara, karmaşık kamera hareketlerine, çözümü seyirciye bırakılmış bulmacalara, anlaşılması entelektüel birikim gerektiren mesajlara yer yoktur. Hikayeler basit, ka-

rakterler sağlam ve son sözler her zaman açık ve nettir. Sanatın zor anlaşılır olmakla değer kazanacağı gibi görüşlere asla prim vermeyen Ford, filmlerini tasarlarken izleyici unsurunu daima göz önünde tutar. Görüşünün biçimlenmesindeki en önemli etkenin, dönemin Hollywood sineması içinde geçerli olan stüdyo sistemi olduğu söylenebilir. Maddi getirisinin büyüklüğü kavrandıktan sonra Hollywood'da bir endüstriye dönüşen sinema, yapılan her filmin, kar ederek sermayeye geri dönmesinin amaçlandığı bir sektördür ve bu arenada zanaatın, sanattan bir adım önde olması da kaçınılmaz bir sonuçtur... Klasik Amerikan sineması dendiğinde akla gelen en belirgin özellik de budur aslında. Hollywood'un tüketime dayalı stüdyo sistemi, sanatçıların yaratıcılıklarına bir ölçüde ket vurmuş olmasından dolayı pek çok sinema düşünürü tarafından eleştirilse de, önemi küçümsenemeyecek bazı avantajları da beraberinde getirmiştir; hata yapma şansı tanınmayan bir sahnede, sürekli deneyimlenerek bulunan salt doğruları, sinemanın nerdeyse matematiksel denebilecek kurallarını, insan psikolojisi üzerinde en güçlü etkileri yaratabilecek formülleri, kısacası Amerikan sinemasının kendisini; gerek içerik, gerekse biçim olarak hatasız, yalın, güçlü ve duygusal anlamda etkileyici bir sinemayı... John Ford da, Frank Capra, William Wyler ya da Billy Wilder gibi ustalarla birlikte, bu sistemin yetiştirdiği en önemli sinemacılar arasındadır.

Universal ve Fox gibi büyük stüdyolarla çalışmasına rağmen, bir yönetmen olarak bağımsızlığını korumayı başaran, meslektaşlarının çoğunun aksine, işine yapımcıları asla karıştırmayan John Ford, bu sıra dışı durumu şöyle açıklar bir röportajında; 'Ben dik kafalı bir yönetmenim. Senaryo hoşuma giderse, filmi yapmayı istiyorsam yaparım. Beğenmezsem geri çeviririm.' Ancak bu noktada, Ford'un düşünce ve isteklerinin, hemen her zaman stüdyo yönetimi ile kesiştiğini, yönetmenin seçimlerini, stüdyonun 'ticari başarısı kesin fikirler' olarak gördüğünü de belirtmekte fayda var. Asla stüdyoyu zarara uğratacak kişisel denemeler peşinde koşmayan, seyirciye yönelik bir sinemayı kendisine hedef edinmiş bir yönetmene, üstelik Ford gibi bir dahiyse, stüdyonun güvenmemesi için bir neden bulmak gerçekten zor...

Ford, meslek yaşamı boyunca çok az röportaj veren, filmleri hakkında konuşmaktan, özellikle de sinema kuramlarını tartışmaktan nefret eden bir yönetmen olmuştur. Engin sinema bilgisini ve üstün yeteneğini, alçakgönüllü bir tavır ardında gizleyen yönetmen, belki de François Truffaut'un dediği gibi, sanat kelimesini hiç kullanmamış sanatçılardan ve şiir kelimesini hiç kullanmamış şairlerdendir...

John Ford ve Sinema Yaşamı

Asıl adı Sean O'Feeney olan, John Ford, 1.2.1895'te, İrlanda göçmeni bir ailenin on üçüncü çocuğu olarak Cape Elisabeth - Maine'de doğdu. Kalabalık bir aile içinde büyüyen Sean, liseden mezun olduğu 1913 yılında, kendisinden on altı yaş büyük ağabeyinin yanına Hollywood'a gitmeye karar verdi. Ağabeyi Francis Ford, Universal stüdyolarında yazar, yönetmen ve aktör olarak çalışıyordu ve sinemayı bir sanat dalı olmasından öte, bir iş, bir meslek olarak gören, disiplinli ve çalışkan bir mizaca sahip Sean'a iş bulması zor olmadı. İşe figüranlık ile başlayan, hatta Griffith'in 1914 yapımı ölümsüz filmi 'Birth of a Nation/Bir Ulusun Doğuşu'nda Klu Klux Klan üyelerinden birini canlandıran Sean O'Feeney, o yıllarda 'Jack Ford' adını kullanmaya başladı ve dublörlükten prodüksiyon amirliğine, set işçiliğinden aksesuarcılığa kadar, sinemanın pek çok alanında görev yaptı. Hollywood'a alışması ve kendisini yönetmenliğe hazırlaması fazla zaman almayan Jack Ford, ilk filmi "The Tornado/Kasırga"yı 1917 yılında çektiğinde henüz yirmi iki yaşındaydı...

O yıllarda western, seyirci tarafından en çok izlenen ve en acımasızca tüketilen türdü ve endüstri içinde -belki de bu nedenle- sanatsal açıdan pek saygınlığı yoktu. Ford, bunun farkında olmasına rağmen, Amerikan tarihine duyduğu yakın ilgi ve Amerikan değerlerine sıkı sıkıya tutunmuş muhafazakarlığı nedeniyle, westernlere yöneldi ve farklı türlerde de önemli eserler vermekle birlikte, çizgisini kariyeri boyunca korudu. Western türünün, Ford dehası ile birleşerek, Hollywood dünyasında saygın bir yer kazandığını, hatta dünyanın dört bir yanında azımsanamayacak bir seyirci kitlesi edindiğini söylemek abartılı bir yaklaşım olmasa ge-

rek. "Posta Arabası"ndan, "Baharda Hücum"a, "Liberty Valance'ı Öldüren Adam"dan, "Kanun Harici"ne kadar, Ford imzası taşıyan pek çok western Amerikan sinemasının klasikleri arasında tartışmasız bir yer edindi.

İlk önemli başarısını Batı'ya giden demiryolunun zorlu inşasını anlatan bir sessiz dönem westerni olan 1924 yapımı "The Iron Horse/Demir At" ile kazanan, 1931 yılında çektiği "Arrowsmith/Demir Ok" ile de ününü pekiştiren John Ford, kendisini tüm dünyaya tanıtan ve western türünü adeta baştan yaratan filmi "Stagecoach/Posta Arabası"nı ise, 1939 yılında çekti. 'Posta Arabası', o güne dek yapılmış Vahşi Batı filmlerinden oldukça farklıydı. Küçük bir posta arabasıyla, Kızılderili tehlikesine rağmen yolculuklarına devam eden, birbirinden oldukça farklı yedi kişinin üzerine odaklanan film, seyirciyi kavrayan temposu ve mükemmel görüntülerinin yanı sıra, kahramanların başarılı ruhsal tahlilleri ve Ford'un Amerikan kültürü ve sosyal yapısına övücü olduğu kadar, eleştirel bir gözle de bakabilen yaklaşımı ile dikkat çekti. O güne dek, western dendiğinde akla gelen, her şart altında haklı olan beyazların, kötü Kızılderililer'i alt ettiği, okların ve kurşunların havada uçuştuğu macera filmleriydi. Ama "Posta Arabası" bu mitosu yıkıyor, yerine gerçek insanların gerçek korkular, endişeler ve mutluluklarla varoldukları, gerçek bir yaşam kesitini koyuyordu. John Baxter tarafından 'Kendisini izleyen her şeyi değiştiren temel western' olarak nitelendirilen film, başrol oyuncusu John Wayne için de bir dönüm noktası oldu. Ringo Kid rolü, Wayne'i Hollywood'un saygın oyuncuları arasına kattı, ki böyle bir saygınlık daha önce hiçbir western aktörüne nasip olmamıştı.

Yine 1939 yılında ilk renkli filmi olan "Drums Along the Mohawk/Vahşi Koşu"yu yapan ve bir avuç toprağa sahip olmaktan başka isteği olmayan öncülerin, mücadele dolu öykülerini anlatan Ford, daha sonraları da tekrar tekrar ele alacağı 'yenilginin trajedisi' ve 'insanın hayatta kalma savaşı' temalarına eğildi. Sinemasının psikolojik tahlillere dayanan insancıl yapısı artık şekillenmişti ve 1940 yılında kendisine büyük bir başarı kazandıran Steinbeck uyarlaması "The Grapes of Wrath/Gazap Üzümleri"

için hazırdı. Büyük ekonomik bunalım sırasında Amerikan halkının yoksulluk ve çaresizlik dolu öyküsünü anlatan "Gazap Üzümleri", genellikle yoksulluğun azla yetinme erdemi ile özdeşleştirildiği, ütopik Amerikan rüyasının alabildiğine abartıldığı Hollywood dünyasında, gerçekçiliğin simgesi olarak tarihe geçti.

1941'de gelen "How Green Was My Valley/Vadim O Kadar Yeşildi Ki" ise, İrlandalı maden işçilerinin yoksul ama onurlu hayatlarını perdeye taşıyan, maddi nedenlere dayalı sınıf ayrımcılığından sosyal hakların savunulmasına, din sömürüsünden adalet ve otorite kavramlarının sorgulanmasına kadar pek çok meseleyi masaya yatıran önemli bir filmdi ve ödüle boğuldu. Bu etkileyici dramdan sonra tekrar westernlere dönen Ford, "My Darling Clementine/Kanun Harici", "Fort Apache/Kan Kalesi" ve "She Wore a Yellow Ribbon/Sarı Kurdelalı Kız"ın da aralarında bulunduğu bir dizi film çekti. Filmlerde ele alınan temalar genellikle, yaşama tutunmaya çalışan insanın, acımasız şartlara direnişi ve elbette yeni bir hayata başlamanın verdiği umut dolu heyecandı. Yine çok sevdiği temalardan biri olan 'toplumun dışladığı insanın yalnızlığı'nı ise, 1950 yılında çektiği "Wagonmaster/Vahşiler Hücum Ediyor"da ele alan Ford, toplum tarafından Hristiyan dinini deforme ettikleri ve çok eşlilik gibi kabullenilmesi güç bazı kuralları benimsedikleri için dışlanan Mormonlar'ı perdeye taşıdı. Toplumun önyargılı yaklaşımını 'Boynuzlarım görünmesin diye şapka takıyorum' diyen Mormon liderinin şahsında hicveden ve onları bize, şeytanlık şöyle dursun, aptallık derecesinde iyi niyetli ve bu nedenle sürekli sömürülen bir grup zavallı insan olarak tanıtan yönetmen, Vahşi Batı'da, ellerini kollarını sallayarak dolaşan hırsız ve katillere de dikkat çekerek, sosyal konulardaki eleştirisinin dozunu artırdı.

1952 yapımı "The Quiet Man/Kadın Satılmaz" ile yine ana vatanına, İrlanda'ya dönen Ford, kadın-erkek ilişkileri üzerine odaklanan bu komediyle, westernlere ara verdi ve daha önce 1935 yapımı "The Informer/Muhbir" ve 1941'de çektiği "Vadim O Kadar Yeşildi Ki" ile kazandığı en iyi yönetmen Oscarlarına bir yenisini daha ekledi. Başroldeki John Wayne için yine önemi tartışılmaz bir film olan "Kadın Satılmaz", oyuncunun westernler

dışında da varolabileceğinin kanıtı oldu.

1950'lerin sonunda artık en olgun dönemine erişen Ford, klasik western kalıplarını bir kez daha zorlamayı hedef edindi kendine. Yıllardır Vahşi Batı hikayelerini filme alıyordu ve kendi değimiyle, Custer, Beecher ve Chivington'tan daha fazla Kızılderili öldürmüştü! Artık, western hikayelerini başka bir açıdan yorumlamanın, olaylara bir de Kızılderili halk tarafından bakmanın zamanıydı. 1960 yapımı "Sergeant Rutledge/Masum Suçlu" ve 1964'te çektiği "Cheyenne Autumn/Baharda Hücum" bu görüşünün ürünleriydi. Yönetmen konuyla ilgili düşüncelerini şöyle açıklıyordu bir röportajında: "Şunu kabul edelim ki, Kızılderililere çok kötü davrandık. Bu bizim için bir lekedir. Hırsızlık yaptık, çaldık, katlettik. Ama onlar tek bir beyaz öldürdüklerinde ordular çıkageldi. Seyirciler Kızılderililer'in öldürüldüğünü görmek ister, hatta onları insan olarak kabul etmezler. Oysa Kızılderililer'in bizimkinden çok farklı, büyük bir medeniyetleri var. Yenildikleri zaman bile çok gururludurlar..." Aslında Ford, Kızılderili halk hakkındaki düşüncelerinin değişmeye başladığı sinyallerini çok önceleri "Sarı Kurdeleli Kız"ı yaparken vermişti. Filmin bir yerinde bufalo sürüsünü izleyen yüzbaşı Nathan Brown'ın şu sözleri yönetmenin yerli halka duyduğu hayranlığı dile getiriyordu: "Bufaloların Kızılderili ruhu taşıdıkları söylenir. Birlik içindeler. Tek başına dolaşan bir tanesi bile yok..."

Ford'un son dönemine ait önemli filmlerinden biri de, "The Man Who Shot Liberty Valance/Liberty Valance'ı Öldüren Adam"dı. 1962 yapımı filmde, Vahşi Batı mitosunun yıkılışını, Amerika'nın kanunsuz kahramanlar diyarı olmaktan çıkıp, savaşların politik arenaya taşındığı bir hukuk devleti olmaya başlamasını anlatıyordu; tipik bir Vahşi Batı kahramanı olan, yürekli, gururlu, mükemmel silahşör Tom Doniphon ve kanunlara bağlı, silah tutmayı bile beceremeyen, genç avukat Ransom Stoddard karakterlerini kullanarak... Azılı haydut Liberty Valance'ı öldüren adam olarak ünlenen ve bu ünün rüzgarıyla senatör seçilerek Washington'a giden Stoddard'a karşılık, Doniphon yalnız ve mutsuz bir adam olarak, silahsız ve ayakkabısız olduğu bir cenaze ile toprağa veriliyordu. Üstelik, kimse gerçeği bilmese de, Li-

berty Valance'ı öldüren kahraman aslında Doniphon'ın kendisiydi... Ford, Vahşi Batı söz konusu olduğunda, yaşanan değişime rağmen, kalbinin hala eski silahşörlerden yana attığını da filmin final sahnesinde ortaya koyuyordu; gerçekleri öğrenen bir gazetecinin hikayeyi yazmayı reddedişi ve şu sözleri söyleyişi ile: "Gerçekleri yazamam. Çünkü burada halk, efsanelere gerçeklerden daha fazla inanır..."

John Ford, Amerikan tarihini görsel olarak tekrar yazan sanatçı olarak kabul ediliyor bugün. Amerikalı sinema yazarı Sarris'in sanatçı hakkında söylediği şu sözler de destekliyor bu görüşü: "Hiçbir Amerikan yönetmeni, Amerikan tarihini, Lincoln, Lee, Twain ve O'Neil'in dünyalarını, üç büyük savaşı, Atlantik aşırı ve Batı göçlerini, Mohawk vadisinin adsız Kızılderilileri'ni, batının Sioux ve Comenche atlılarını, İrlanda ve İspanyol kuşatmalarını ve karışık dilleri olan kentlerle, sınır kentleri arasındaki nazik dengeleri daha iyi anlatamadı..."

Filmlerinin çoğunu -konuları itibarıyla- açık arazide çekmiş olan Ford, izleyenlerde unutulmaz izler bırakan görsel yeteneğini de bu sayede sergileme imkanını buldu. Pek çok filmini şu anda 'Ford Vadisi' olarak anılan Monument vadisinde çeken yönetmenin, baskın renk veya hareketin düzlemin üçte birini kaplaması gereken ana kompozisyon prensibine, hareket yönü ve resim içindeki objenin ağırlık dengesi kurallarına daima uyan fotoğraflarını bilinçli bir şekilde mi tasarladığını, yoksa bunları dehasının bir ürünü olarak öylece mi ortaya çıkarmış olduğunu bilemiyoruz ama, yarattığı görsellik, usta ressamları hayrete düşürecek kadar mükemmeldi. Son dönem filmlerinin büyük çoğunluğu renkli de olsa, yönetmen siyah-beyaz görüntüleri daha etkili bulduğunu her fırsatta belirtirdi. "Siyah-beyaz oldukça çetindir. İşini bilmek, gölgeleri uygun şekilde düzenlemek için çok dikkatli olmak ve doğru perspektifi bulmak gerekir... İyi bir dramatik hikaye olduğu zaman siyah-beyaz çalışmayı tercih ederim. Belki de geri kafalı diyeceksiniz ama bence siyah-beyaz gerçek görüntüdür" diyen Ford, görsel olarak en başarılı filmlerinden biri olan "Gazap Üzümleri" hakkında da şöyle diyordu: "Gregg Toland çok iyi bir görüntüleme işi yaptı. Mekanlarda fotoğrafı alınacak hiçbir şey

yok. Güzel olan hiçbir şey yok. Sadece çok güzel fotoğraflar var!"

Ford, 31.8.1973'te kansere yenik düştüğünde yetmiş dokuz yaşındaydı. Başkan Nixon ölümü üzerine yaptığı açıklamada, sanatçının tam bir Amerikan kahramanı olduğunu dile getirdi. Ayrıca Ford İkinci Dünya Savaşı sırasında çektiği "The Battle of Midway/Savaşın Ortasında" ve "December 7th/Aralığın Yedisi" isimli dokümanter filmleri nedeniyle de tuğamirallik rütbesine layık görülmüş, hürriyet madalyası ile onurlandırılmıştı. Madalya töreninde yaptığı konuşmada başkan Nixon'a askerleri Hindiçin'den çektiği için teşekkür eden Ford, ilk kez bir başkanın sinema ile ilgili bir organizasyonda bulunuyor olmasını da mutlulukla karşıladığını belirtmiş ve her zaman ölçülü bir şekilde dile getirdiği eleştirilerini yapmaktan da geri durmamıştı.

Tıpkı filmlerindeki karakterler gibi az konuşan, doğru düşünen, kırılgan kalbini sert bir ifade altında gizleyen John Ford, tam bir milliyetçiydi. Aileye, emeğe, adalete ve insanı insan yapan manevi değerlere verdiği önem, tüm filmlerinde kendisini gösteriyordu. Seyirciyi bir Ford filmi izlemeye iten şeyin, teknik ve estetik mükemmellikten çok bu değerlerin işlenişi olduğu söylenebilir. Gizli ama yoğun bir duygusallığın hakim olduğu, toplumun yargılarından çok, insan yüreğinin yüceliğinin ön plana çıkarıldığı, küçük insanların verdikleri büyük mücadelelerin anlatıldığı Ford filmleri belki de bu nedenle hala büyük kitleler tarafından sevilerek izleniyor ve izlenmeye de devam edecek...

Mayıs, 2002.

Önemli Filmleri

1917 The Tornado/Kasırga
1924 The Iron Horse/Demir At
1931 Arrowsmith/Demir Ok
1935 Informer/Muhbir
1939 Stagecoach/Posta Arabası
1939 Young Lincoln/Genç Lincoln
1939 Drums Along The Mohawk/Vahşi Koşu
1940 The Grapes of Wrath/Gazap Üzümleri
1941 How Green Was My Calley/Vadim O Kadar Yeşildi Ki
1946 My Darling Clementine/Kanun Harici
1949 She Wore a Yellow Ribbon/Sarı Kurdeleli Kız
1950 Wagonmaster/Vahşiler Hücum Ediyor
1952 The Quite Man/Kadın Satılmaz
1953 Mogambo
1956 The Searchers/Çöl Aslanı
1960 Sergeant Rutledge/Masum Suçlu
1962 The Man Who Shot Liberty Valance/Liberty Valance'ı Öldüren Adam
1964 Cheyenne Autumn/Baharda Hücum

BILLY WILDER

BAZILARI SİVRİ DİLLİDİR!

Klasik Amerikan Sineması'nın büyük ustalarından biri Billy Wilder... Onu hem "Bazıları Sıcak Sever", "Garsoniyer" ve "Yaz Bekarı" gibi komedileriyle, hem de "Çifte Tazminat" gibi kara film türünün en güzel örneklerinden biriyle tanıyoruz. Bu yazıyla, Hollywood'un senaryoculuk yeteneğiyle olduğu kadar sivri dilli mizacıyla da tanınan bu önemli sanatçısının yaşamına ve eserlerine daha yakından bakma fırsatını bulacağız.

"**Billy Wilder** çift kişilikli biri; Bay Hyde ve Bay Hyde!" İşte doğru bildiğinden asla şaşmayan, sert ve tavizsiz bir sinema dehasını tanımlayan çarpıcı bir cümle... Wilder, ister dram olsun, ister komedi, her filminde toplumun çarpıklaşan düzenine ve bundan sorumlu olan bireye sert eleştiriler getiren, Hollywood'un katı kurallarla yönetilen stüdyo sistemi içinde çalışmasına rağmen, sözünü sakınmadan söyleyebilen bir sanatçı, cinsellikten çıkar çatışmalarına, maddi sömürüden evlilik kurumuna kadar hiçbir konuda 'tabu'ları kale almayan yürekli bir asiydi. Özellikle Amerikan değerlerinin tüm tutuculuğu ile gündemde olduğu 50'li ve 60'lı yıllarda yaptığı cüretli filmleri ile hem şimşekleri üzerine çekmiş, hem de büyük bir hayran kitlesi kazanmıştı. En iyi yönetmen ve senarist dallarında toplam on üç kez Oscar'a aday gösterilen ve en iyi yönetmen olarak "The Lost Weekend/Yaratılan Adam" ve "The Apartment/Garsoniyer" ile bu ödüle layık görülen Wilder'ın pek çok filmi bugün dünya sinemasının klasikleri arasında yer alıyor. Halkın beğenisini her zaman ön planda tutan ve onlara oldukça önemli mesajları, sade ve kıvrak bir dille aktarmayı başaran yönetmenin şu sözleri sinema anlayışının özünü mükemmel bir şekilde açıklıyor; "Benim de on emrim var. İlk dokuzu seyirciyi sıkmayacaksın! Onuncusu

ise, filminin son kurgusunu kimseye bırakmayacaksın..."

Asıl adı Samuel Wilder olan Billy Wilder, 22 Haziran 1906'da, şu anda Polonya sınırları içinde yer alan eski bir Avusturya-Macaristan kentinde, Sucha'da doğdu. Gençlik yıllarında Wilder'ın düşlerini süsleyen meslek avukatlıktı. Bir süre hukuk fakültesine devam ettikten sonra, aslında bu işin kendisine sandığı kadar uygun olmadığını fark etti ve gazeteciliğe yöneldi. Önce Viyana gazetelerinde muhabirlik yaptı, daha sonra ise Berlin'e gelerek, mesleğini sürdürdü. Yazarlık, başından beri ilgisi ve yeteneği olan bir alandı Wilder'ın. Berlin'e geldikten kısa bir süre sonra, kendisini ünlü UFA film yapımevinde, senaryo gurubunun bir üyesi olarak buldu. Aralarında Ernst Laemmle'ın "Teufelsreporter/Cehennem Habercisi", Curt ve Robert Siodmak'ın "Menschen am Sonntag/Pazar İnsanları" gibi filmlerinin bulunduğu pek çok senaryo yazdı. Artık hayatını yönlendirecek işi bulmuştu ve Berlin, ona istediği tüm fırsatları sunmaya hazır görünüyordu. Ta ki, Adolf Hitler ülkenin başına geçene dek... Hitler'in aşırı milliyetçi görüşleri ülkeye hızla yayılmaya ve taraftar toplamaya başladığında, Almanya'da yaşayan pek çok Yahudi gibi, Wilder da hiçbir şeyin aynı kalmayacağını, hatta çok kötüye gideceğini fark etti ve çözümü, ülkeyi terk etmekte buldu. 1930'ların başında Paris'e taşınan sanatçı, çalışmalarını burada sürdürdü. Yine senaryo yazarlığı yaptı. Hatta ilk filmi "Mauvaise Graine/Kötü Adam"ı, 1934 yılında Paris'te çekti. Ama ne var ki, Avrupa'da yaşam gittikçe güçleşiyor, gerginlik tırmanıyor ve Amerika pek çok aydına daha özgür ve rahat bir yaşam vaat ediyordu. Wilder'ın önündeki en çetin engel, İngilizce bilmeyişiydi. İşinin senaryo yazmak olduğu düşünülürse pek de hafife alınacak bir sorun değildi bu ama, yine de cesaretini toplayarak Amerika'ya göç etti.

Amerika'daki ilk yıllarını İngilizceye hakim olabilmek için çalışarak geçirdi Wilder. Bu konuda ev arkadaşı Peter Lorre'a çok şey borçlu olduğunu her fırsatta dile getiren yönetmen, 1938 yılında senaryo yazarı Charles Brackett ile tanıştığında, artık mesleğini sürdürmeye hazırdı. Aralarında hem bir dostluk, hem de uzun süreli bir iş ortaklığı kurulacak olan Brackett

ile birlikte, önce önemli yönetmenlere senaryolar yazdılar; Hawks için "Ball of Fire/Ateş Topu", Lubitsch için "Ninotchka" gibi... İyi bir senaryo yazarı olarak Hollywood'a kendisini kabul ettiren Billy Wilder'ın yönetmen koltuğuna oturması da uzun sürmedi ve Amerika'daki ilk filmi "The Major and the Minor/Küçük Kız" 1942 yılında gösterime girdi. Özellikle başrol oyuncusu Ginger Rogers'ın filmin büyük bir bölümünde 12 yaşında bir kız çocuğu çehresine bürünmesi ve bunun büyük bir inandırıcılıkla başarılması, filme ilgiyi arttırdı. "Küçük Kız"dan bir yıl sonra bir savaş gerilimi olan "Five Graves to Cario/Kahire'de Beş Mezar"ı çeken Wilder'ın asıl büyük çıkışı 1944 tarihli "Double Indemnity/Çifte Tazminat" ile gerçekleşti. Wilder filmin senaryosunu, J.M Cain'in bir romanından yola çıkarak, Raymond Chandler ile birlikte yazmıştı. O güne dek hiç ayrılmadığı senaryo ortağı Brackett, konuyu fazlasıyla sert ve insanlık dışı bularak, projenin dışında kalmayı yeğlemişti çünkü. Kara film türünün tüm özelliklerini içinde barındıran, bunların yanı sıra Wilder'a özgü anlatım tekniklerini de içeren "Çifte Tazminat", türünün en güzel örneklerinden biri olarak sinema tarihine geçti. Film, zengin kocasını öldürerek sigorta tazminatını ele geçirmek isteyen cazibeli, acımasız ve zeki bir kadın ile ona yardım eden genç bir sigorta satıcısının, hırs, entrika ve cinayetlerle örülü hikayesini anlatıyordu. Barbara Stanwyck'in tam bir femme fatal tipi çizdiği filmde, Fred MeMurray, sözkonusu dişinin yörüngesindeki 'suça itilen erkek' rolünde oldukça başarılıydı. "Çifte Tazminat", kara film klişelerini barındırıyordu evet; kötüler cezalarını buluyor, film sonunda gülen yine masumlar ve toplum düzeninin kendisi oluyordu, ama Wilder'ın anlatımında farklı noktalar da vardı. Öncelikle sigortacı Walter Neff'in cinayete ortaklık etmek isteyişinin tek nedeni güzel bir kadının cazibesi değildi. O, yıllarca sigortacılık işinde kalmış, binlerce yolsuzluk davasına şahit olmuştu. Kendisini zeki buluyor ve sigortacılık alanındaki her zayıf noktayı ezbere bildiğine olan inancı ile bilgisini ters yönde kullanarak kendi şirketini dolandırmayı amaçlıyordu. Bir anlamda, bu entrikaya bulaşma nedeni cinsel bir dürtüden çok,

kendi zeka ve becerisini ispatlama hırsıydı. Walter Neff, kurban olmaktan çok uzaktı... Ayrıca, bir sigorta şirketi bünyesinde, dolandırıcılıktan cinayete kadar pek çok suç unsurunu bir araya getiren Wilder, suça nedeninin ne olduğunu önemsemeden, salt bir olgu olarak yaklaşıyor, tek varlığı olan kamyonunu kendi elleriyle yakarak bir anlamda hayatının kumarını oynayan fakir şoförün yanına, lüks beklentisi ile yanıp tutuşan, gözünü para hırsı bürümüş katilleri yerleştiriyordu. Acıma duygusu filmde neredeyse yok edilmişti. Cinayete kurban giden bay Dietrichson'dan, sevgilisi tarafından vurulan Walter Neff'e, işlemediği bir cinayetle suçlanan Nino Zachetti'den fakir kamyon şoförüne kadar kimseye acımamıza izin vermiyordu yönetmen. Ahlaki düzenin korunması sözkonusu olduğunda, oldukça sert ve tavizsiz olabildiğinin bir kanıtıydı belki de bu film.

1945 yılında Billy Wilder, birey-toplum ilişkisini ele alan dramlarına bir yenisini daha ekledi. Yazar olmak isteyen ama alkolün pençesinden bir türlü kurtulamayan Don Birnam'ın öyküsünü anlattığı "Yaratılan Adam"... Film, yönetmenin gerçekleri tüm sertliği ile ortaya koyabilme becerisinin bir ürünüydü ve o tarihe kadar Hollywood'da alkolizmi ele alan en etkileyici yapıttı. Zira Hollywood, eğlendirici olma amacını baş köşeye oturttuğu sistemi içinde, böylesi düşündürücü konuları ele almaktan oldu olası kaçınmıştı. "Yaratılan Adam", gösterime girebilmek için uzun bir süre bekledi. Nihayet 16 Kasım 1945'te perdede boy gösterdiğinde, büyük bir ilgi uyandırdı. En iyi yönetmen ödülü de dahil olmak üzere dört dalda Oscar'a layık görülen film, 1946 yılında düzenlenen Cannes Film Festivali'nde de beğeniyle izlendi. "Yaratılan Adam", daha önce sadece romantik komedilerde ve aşk filmlerinde seyirci ile buluşan başrol oyuncusu Ray Milland için de önemli bir çıkış oldu. Ve film, özellikle Birnam'ın duvardaki çatlaktan süzülerek beyaz bir fareyi yutan yarasa halüsülasyonu gördüğü sahne ile belleklere kazındı.

1948 yapımı "The Emperor Waltz/Şahane Vals"in ardından Wilder, Almanya'ya dönerek Marlene Dietrich ve John

Lund'un başrolde yer aldıkları "A Foreign Affair/Günahsız Melek"i çekti. 1950 ise, yönetmenin en önemli yapıtlarından birinin, "Sunset Bulluvard/Sunset Bulvarı'nın yılı oldu. Film, yine sertti, yine sözünü sakınmadan söylüyordu ve bu kez eleştiri oklarının hedefi, Hollywood'un kendisiydi. Şov dünyasının acımasızlığını, hızla parlayıp aynı hızla tükenen ve kendilerini bir köşeye atılmış bulan yıldızların trajik hayatlarını konu alan, etkileyici bir yapımdı. Eski bir sessiz film yıldızı Norma Desmond'un öyküsünü anlatan filmde, başrolü sessiz dönemin önemli isimlerinden Gloria Swanson oynuyordu. Yan rollerde ise Buster Keaton, E.V.Stroinheim, Cecil B.De Mille gibi yine sessiz sinemanın unutulmaz isimleri yer almış, çekimler mümkün olduğunca gerçek mekanlarda gerçekleştirilmiş ve film, yarattığı nostaljik atmosfer ile de unutulmazlar arasına girmişti. Wilder'ın sert dili, yine eleştirilere hedef oldu. Özellikle gala sonrasında Louis B. Mayer'in Wilder'a kızdığı, "Seni besleyen, sana iş veren endüstriye leke sürdün!" diyerek çıkıştığı, ancak yönetmenin yine aynı sert üslupla kendisine cevap verdiği anlatılır; "Fuck you!"

Toplumsal eleştirilerin dozunu 1951'de daha da arttıran Wilder, bu kez medya ahlakını ele aldığı "Ace in the Hole/Büyük Karnaval"ı çekti. Medyanın bir olaya el attığında, en acı gerçekleri bile nasıl 'satılacak bir ürün'e dönüştürdüğünü, dramlardan karnavallar yaratmadaki inanılmaz yeteneğini ortaya koydu. 1953 yılında "Stalag 17/Casuslar Kampı"nı çeken yönetmen, 1954'te Audry Hepburn'ün başrolde olduğu bir duygusal komedi filmi ile seyirci karşısına çıktı; "Sabrina"...

"Sabrina", Wilder sineması için başka bir sayfanın açılışının ilk belirtisiydi. Genellikle ağırbaşlı, ciddi ve sert filmleri ile gündemde olan Wilder, eleştiri yeteneğini, artık komedilerde sergileme sürecine giriyordu ve onu Hollywood'un unutulmaz yönetmenleri arasına sokan pek çok filmi de, bu noktadan sonra gerçekleştirecekti.

Sidney Pollack'ın "Tootsie" gösterime girdiği sırada söylediği bir söz vardır; "Bazı konular o kadar ciddidir ki, onları aynı ciddiyetle anlatmak tehlikeli olabilir. İşte o zaman komedi

imdada yetişir." Bu söz Billy Wilder'ın da arkasında durabileceği bir görüşü ortaya koyuyordu. Nitekim Wilder, toplumsal yargılardan yükselen suni değerlere, suç örgütlerinin faaliyetlerinden kadın sorunlarına kadar pek çok önemli konuyu, yaptığı komedi filmlerinde ele aldı. Wilder güldürüleri hem çok eğlenceli, hem de çok acımasızdı. İnsanların yaşamları boyunca sadece iki şeyin peşinde koştuğunu söylüyordu yönetmen her fırsatta; para ve seks... Bu yanlış gidişe de ancak insan kendi kendisiyle yüzleştiğinde, kendisine dışarıdan bakıp ne kadar komik, hatta zavallı göründüğünü fark ettiğinde 'dur!' diyebilirdi...Wilder'ın kahramanları, kendilerine güvensizlikleri, cinsel yetersizlikleri, para hırsları ve iktidar tutkuları ile olmadık işlere girişiyor, izleyenleri gülmekten kırıp geçiriyorlardı. Filmlerin acımasız olan tarafı ise, seyircinin finale doğru aslında güldüğü kişinin kendisi olduğunun farkına varmasıydı!

1955 yapımı "The Seven Year Itch/Yaz Bekarı", Wilder'ın en sevilen filmlerinden biri oldu. Cinsellik üzerine bir komedi olan "Yaz Bekarı", evlilik kurumu başta olmak üzere, toplumun cinselliğe bakışı, ahlaki ikilemleri, kadının cinsel bir obje olarak algılanışı gibi pek çok konuyu gündeme getiriyor, bunu da çevresi tarafından sıkı bir çembere alınmış, orta yaş bunalımındaki bir editörün komik hikayesini kullanarak başarıyordu. Doktorları tarafından içki ve sigara içmesi yasaklanan, dayanılmaz bir yaz sıcağında, New York'ta tek başına kalıp sıkıcı işini sürdürmeye çalışan Richard Sherman'ın, her ne kadar kendisi kabul etmese de, yaşlanmaya başladığı gerçeği ile yüz yüze gelişini, bunun onda yarattığı bunalımı esprili bir dille anlatan ve insanların para ve seks üzerine kurdukları hayatlarında, gençliğin elden gidişinin yarattığı kaçınılmaz düşüşün zavallı komedisini sergileyen Wilder, filmin alt metninde aile kurumunu yüceltiyor ve son noktayı da bireysellikten değil, birliktelikten yana koyuyordu. Film, başrol oyuncusu Marilyn Monroe'ya da çok şey borçluydu şüphesiz. Özellikle beyaz elbisesinin metro havalandırmasında uçuştuğu sahne, dillerden düşmedi.

Wilder "Yaz Bekarı"nın ardından baş rollerini Audry Hepburn ve Gary Cooper'ın oynadıkları romantik bir film ile çıktı

izleyenlerin karşısına; "Love in Afternoon/Öğleden Sonra Aşk"... Bir Agatha Christie uyarlaması olan "Witness for the Prosecution/Beklenmeyen Şahit" de hemen ardından geldi. 1959 ise, yine Wilder'ın en çok akılda kalan filmlerinden birinin; "Some Like It Hot/Bazıları Sıcak Sever"in yılı oldu. Hem esprili olay örgüsü sayesinde seyirciyi eğlendiren, hem de fark ettirmeden değindiği pek çok toplumsal konu ile düşünmeye sevk eden bir filmdi "Bazıları Sıcak Sever"... 1930'lu yılların Chicago'sunda geçen öykü, içki yasağından mafya çatışmalarına kadar yaşamı olumsuz yönde etkileyen pek çok soruna değiniyordu. Ama asıl önemli olan, canlarını kurtarmak için kadın kılığına girmek zorunda kalan iki erkek müzisyenin başlarına gelenleri kullanarak, kadın sorunlarına eğilmeye çalışmasıydı. Wilder, bu tuhaf dünyada kadın olmanın ne demek olduğunu, komik ve aynı zamanda acınası bir şekilde öğretiyordu kahramanlarına. Joe ve Jerry, ya da diğer adlarıyla Josephine ve Dahpe, zengin playboylardan tutun, otelin bıyıkları terlememiş komisine kadar hemen herkesin tacizine maruz kalıyorlar, neye uğradıklarını şaşırıyorlardı. Kadınlara bir erkeğin değil, bir kadının gözüyle bakmayı başardıklarında ise, değişim başlıyordu. Birkaç gün önce olsa, sadece cinsel beklentilerle peşinden koşacakları ve muhtemelen işleri bittiğinde bir kenara atacakları Sugar'la kurdukları dostluk, onları 'maço'luktan uzaklaştırıp duyguları olan gerçek bir insan sınıfına yükseltiyordu. Wilder, oyuncuları seçerken oldukça titiz davranmıştı. Tony Curtis'i özellikle istemiş, yakışıklı hatta kendini beğenmiş bir erkeğin geçireceği değişimin daha etkili olacağını düşünmüştü. Sugar rolündeki Marilyn Monroe, tek kelimeyle kusursuzdu. Ama filmin asıl sürprizi, Wilder'ın şans vermek istediği, adı pek fazla duyulmamış genç bir komedyendi; Jack Lemmon...

"Bazıları Sıcak Sever", o güne dek yapılmış -belki de bugüne kadar demeliyiz- en iyi travesti filmi olarak tarihe geçti. Wilder ise, yapımcı David O'Seznick'in 'İçinde kan, silah ve mafya olan komedi filmi olmaz!' diyerek dile getirdiği endişesinin yersiz olduğunu ispatlamış oldu.

Yönetmenin 1960 yılında yaptığı "The Apartment/Garsoni-

yer" de Hollywood tarihinin önemli filmlerinden biriydi. Eleştirel üslubunu "Garsoniyer"de de koruyan Wilder, bu kez büyük kent yaşamını, kaybedilmeye başlanan duygusallık ve onun yerini almaya çalışan yüzeysel seks ilişkilerini konu aldı. Filmin kahramanı Clifford Baxter, terfi etmek umuduyla iş yerindeki üstlerinin, metresleriyle kendi evinde buluşmalarına izin veriyor ama bir gün bu kızlardan birine, Fran'e aşık olunca, işler arap saçına dönüyordu. Film gösterildiğinde sert tepkiler aldı. Amerikan halkı gerçeklerin yüzlerine böylesine çarpılmasına alışkın değildi. Seks skandalları, yolsuzluklar, intiharlarla doluydu "Garsoniyer" ve üstelik komediydi... Ama bu cesur çıkış, hem Wilder'a ikinci en iyi yönetmen Oscar'ını getirdi, hem de sadece Amerika ve Kanada'da dokuz milyon dolar hasılat yaparak, stüdyonun yüzünü güldürdü.

1963'te Wilder, "Garsoniyer"de birlikte çalıştığı Shirley McLaine'in başrolde olduğu "Irma La Douce/Sokak Kızı İrma"yı çekti. Ardından ise, yine Berlin'e dönerek bir savaş güldürüsü olan "One, Two, Three/ Bir, İki, Üç"ü yönetti. Dean Martin ve Kim Novak'ın yer aldığı "Kiss Me Stupid/Öpsene Budala" ise 1964 yılının sevilen filmlerinden biri oldu.

Özellikle "Garsoniyer"den sonra hızla yıldızlaşan Jack Lemmon ile Billy Wilder, altmışlı yılların ikinci yarısından itibaren birlikte yaptıkları çalışmalara hız verdiler. "Avanti!/ Dokunma Gıdıklanırım" gibi Lemmon'ın başrolde olduğu filmlerin yanı sıra, aktörün mükemmel bir ikili oluşturduğu ünlü komedyen Walter Matthau'nün de katılımı ile gerçekleşen "The Fortune Cookie/Büyük Tasarı" ve "The Front Page/Baş Sayfa" filmlerine imza attılar.

"Baş Sayfa"dan sonra film yapmaya dört yıl ara veren Wilder, 1978'de yine sevilen bir Hollywood taşlamasıyla geri döndü; "Fedora"... Başrollerinde Marthe Keller ve William Holden'ın yer aldığı bu filmden sonra ise, yönetmenin sanat hayatını noktalayacak olan eğlenceli olduğu kadar düşündürücü bir komedi "Buddy Buddy/Sevgili Dostum" geldi. Lemmon ve Matthau ikilisinin en sevilen filmlerinden biri olan "Sevgili Dostum", mafya için çalışan kiralık bir katil ile genç karısı tarafından terk edilen

zavallı bir adamın hikayesini anlatıyor, polis teşkilatının tuhaflıklarından Amerika'yı kasıp kavuran psikoterapi çılgınlığına, serbest seksten televizyonların yayın politikalarına kadar pek çok sansasyonel konuya değiniyordu. Kötü rastlantılarla karmaşıklaşan ama yine aynı türde rastlantılar ile düzene giren hayatları anlatan Wilder, dünyanın kötü gidişine gülümseyerek yaklaşıyor ve hastalığın yine kendi içinden yeşerecek bir ilaçla tedavi edilebileceğini ima ediyordu "Sevgili Dostum"da...

1981 yapımı bu film, Billy Wilder'ın son çalışması oldu. Yönetmen, aktif sinema yaşamını noktaladığında yetmiş beş yaşındaydı. Hollywood'un bu büyük ustasını 27 Mart 2002 tarihinde yitirdik. Wilder, eğlendirici olduğu kadar düşündürücü, sivri dilli olduğu kadar da, duygusal yirmi altı film ve altmış dokuz çekilmiş senaryo bıraktı ardında. Bu da şüphesiz geleceğin sinema severlerine verebileceği en güzel hediyeydi...

Haziran, 2002.

Önemli Filmleri

1981 Buddy Buddy/Sevgili Dostum
1978 Fedora
1974 The Front Page/Baş Sayfa
1972 Avanti!/Dokunma, Gıdıklanırım
1970 The Private Life of Sherlock Holmes/Sherlock Holmes'un Özel Hayatı
1966 The Fortune Cookie/Büyük Tasarı
1964 Kiss Me, Stupid!/Öpsene, Aptal!
1963 Irma La Douce/Sokak Kızı İrma
1961 One, Two, Three/Bir, İki, Üç
1960 The Apartment/Garsoniyer
1959 Some Like It Hot/Bazıları Sıcak Sever
1957 Witness for the Prosecution/Beklenmeyen Şahit
1957 Love in the Afternoon/Öğleden Sonra Aşk
1957 The Spirit Of St. Louis/St. Louis'in Ruhu
1955 The Seven Year Itch/Yaz Bekarı
1954 Sabrina
1953 Stalag 17/Casuslar Kampı
1951 The Big Carnival /Ace in the Hole/Büyük Karnaval
1950 Sunset Blvd./Sunset Bulvarı
1948 A Forreign Affair/Günahsız Melek
1948 The Emperor Waltz/Şahane Vals
1945 The Lost Weekend/Yaratılan Adam
1944 Double Indemnity/Çifte Tazminat
1942 The Major and the Minor/Küçük Kız
1934 Mauvaise Graine/Kötü Adam

FRANK CAPRA

SEYRET VE KENDİNİ İYİ HİSSET!

Büyük ekonomik bunalımın yaşandığı yıllarda anlattığı umut dolu hikayelerle tanıdı herkes Frank Capra'yı... Yarattığı kahramanlar belki sıradan insanlardı ama, en kötü anlarda halka "Her şey yoluna girecek" demeyi de onlar başardılar. Capra filmlerinin modası hiç geçmedi. Çünkü yönetmen insanoğlunun asla yok olmayacak sağduyusuna seslenmeyi çok iyi biliyordu.

1930'lu ve 40'lı yılların hümanizmi, dürüstlüğü, azmi ve çalışkanlığı savunan usta yönetmenlerinden biriydi Frank Capra... Demokrasinin gücüne ve kötülüklerin ancak 'iyi' olmamak ortadan kaldırılabileceğine olan sarsılmaz inancı, her şart altında iyimserliğini koruyabilen hayat felsefesi ile bambaşka bir yer edindi Hollywood sineması içinde... Sıradan insanları halk kahramanlarına dönüştüren hikayeleri, insanın kendisinden aldığı güçle tüm dünyayı değiştirebileceğini vurguluyordu her fırsatta. Onun kahramanları kendi doğruları için savaşmaktan korkmuyor, sağduyuları ve adalete olan inançları ile her türlü kötülüğün üstesinden gelmeyi biliyorlardı. Capra filmleri sadece Amerika'da değil, dünyanın dört bir yanında, bozulmuş düzene, eşitsizliğe, duyarsızlığa, madde çılgınlığına karşı duran umudun diğer adı oldular. Halk Capra'yı sevdi. Çünkü o, insanlara sahip oldukları gücü hatırlatıyor, çaresizlik denen amansız duyguyu tanımıyordu. Ezilen, sömürülen, kendine olan güveni ağır yaralar alan halkın sözcüsü, onların temsilcisi oldu her zaman. Yönetmenin 1941 yapımı "Meet John Doe/Cihan Hakimi" filminden alınan şu cümlede gizliydi belki de Capra'ya duyulan sevginin nedeni; "İnsanlar her zaman kendilerini temsil edecek birilerini bulamazlar. Bulduklarında, bir kişi eğer gerçekleri söylüyorsa, onu mutlaka dinlerler..."

İtalyan göçmeni yoksul bir aileden gelen Frank Capra, 1897 yılında Sicilya'da doğdu. Amerika'ya geldiğinde altı yaşındaydı. Canlı, girişken bir yapısı vardı ancak, azınlıktan biri olmanın verdiği tedirginliği ve güvensizliği de hissediyordu bu yabancı ülkede. Tek istediği, okumak ve Amerika denen mozaiğin içinde iyi bir yer edinebilmekti. Bu amaçla kimya fakültesine kaydoldu. Eğitimini sürdürebilmek için de, hamallıktan satıcılığa, hatta maden işçiliğine kadar türlü işe girip çıktı. Kimya mühendisliği ilk bakışta sinemayla alakasız görünse de, tesadüfler Capra'yı Hollywood'a doğru götürdü; genç mühendis bir film laboratuarında iş buldu. Bu iş, Capra'ya asıl yeteneklerini fark ettirecek, onu önce senaryo yazarlığına, daha sonra da yönetmenliğe götürecekti...

Capra, kamera arkasına 1922 yılında çektiği on iki dakikalık sessiz bir filmle geçti ilk kez. "Fultah Fisher's Boarding House/Fultah Fisher'in Kulübesi" adlı bu komedide Mildred Owens başrolde yer alıyordu. Film fazla önemsenmedi ama, genç yönetmene sinema anlatımı adına pek de bir şey bilmediğini, daha çok çalışması gerektiğini öğreten önemli bir deneyim oldu. Tekrar laboratuardaki işine geri dönen Capra, özellikle senaryo yazımı konusunda kendini geliştirmeye devam etti ve 1925'te kendisini ünlü komedyen Harry Langdon'ın en güvendiği senaristleri ve gag yaratıcıları arasında buldu. Langdon, dönemin en çok iş yapan komedi yıldızlarından biriydi ve bu ekibin içinde yer almak da Capra'ya yönetmenlik yollarını açmakta gecikmedi. Capra, başrolde Harry Langdon'ın yer aldığı bir dizi orta metrajlı komediye yönetmen olarak imza attı. 1926'da "The Strong Man/Güçlü" ve 1927'de "The Long Pants/Uzun Pantolon"...

Filmlerin beğenilmesinin ardından on yıl sürecek bir anlaşma imzalayarak Columbia'ya transfer olan yönetmen, komedi ve macera türünde filmler yapmaya devam etti. 1927'de çektiği ve başrollerde Claudette Colbert ve Ben Lyon'ın yer aldıkları "For The Love Of Mike/Mike'ın Aşkı İçin", daha sonraki yıllarda da sıkça birlikte çalışacağı Barbara Stanwyck'in oynadığı 1932 yapımı "Forbidden/Yasak" ve 1933'de çektiği "The Bitter

Tea of General Yen/General Yen'in Acı Çayı", aşk temasının ön planda olduğu duygusal yapımlardı ancak Capra'ya Hollywood tarihinde farklı bir yer sağlayan toplumsal içerikli filmleri, daha sonra gelecekti.

Çok hızlı yükseliyordu Capra. Henüz 36 yaşındaydı ve şimdiden Hollywood'un önemli yönetmenleri arasında gösteriliyordu. Başarıya giden yolda, bir göçmen çocuğu olarak 'Amerikalı' kimliğini kabullenmiş olmanın öneminin ve geleneksel Amerikan değerlerinin insanı sarmalayan koruyuculuğunun farkındaydı. Tutunduğu bu ilkeler, yavaş yavaş eserlerinde de ön plana çıkmaya ve 1930'ların ekonomik tutarsızlıklar ve politik karmaşa içinde bocalayan Amerikası'nda ilgi görmeye başladı. Capra'nın sözkonusu dönemde çektiği filmlerinin en önemli ortak yanı, kahramanların bireysel özgürlüklerini kişisel çıkarları yerine, toplum yararına kullanmaları, dürüstlükleri ve azimleri ile her türlü olumsuzluğun üzerine gitmeleri ve ciddi halk hareketlerine öncülük etmeleriydi. Demokrasinin gücüne sonsuza dek inanıyordu yönetmen. "Joe American/Amerikalı Joe" tanımıyla özdeşleşen kahramanları iyimserdiler. Adalete, iyi ahlakın her kapıyı açacağına inanıyorlardı. Sayısız erdemle donatılmış idealist tiplemelerinin kadınlara bakış açısı da, zamanın Hollywood klişelerinden farklıydı. Feminizmin uyanışa geçtiği, kadın haklarının ciddi biçimde tartışılmaya başlandığı 1930'ların Amerikası'nda, Capra filmlerinin erkek kahramanları, kadınlara cinsel bir obje olarak yaklaşmaktan çok uzaktılar. Aradıkları güzel bir beden değil, hayatın yükünü paylaşabilecekleri, ayakları yere basan, güvenilir ve çalışkan eşlerdi. Capra'nın saydığımız özelliklere dayalı ilk filmi 1932 yapımı "American Madness/Amerikan Çılgınlığı" oldu. Film, ekonomik sıkıntılar içinde kıvranan sıradan Amerikalılar'ın sorunlarını ele alıyordu. Ardından gelen "Lady For A Day/Bir Günlük Hanımefendi" ise izleyenleri gözyaşlarına boğan duygusal hikayesinin yanı sıra, alt metnine ustaca yerleştirilen sınıf ayrımcılığı eleştirileri ile dikkat çekti. 1933 yapımı bu filmde Capra, İspanya'da yaşayan kızına kendisini zengin ve nüfuzlu bir kadın olarak tanıtan ama aslında sokaklarda elma

satarak yaşamını sürdüren yaşlı, yoksul ama onurlu bir kadının; Annie'nin hikayesini anlatıyordu. Film, New York yaşamı üzerine yazdığı romanlar ile tanınan Damon Runyon'un bir hikayesinden uyarlanmıştı. Kumarbazlar, gangsterler ve bar yıldızlarından oluşan bir gurup insanın, Annie'nin İspanya'dan ziyarete gelen kızına ve beraberinde getirdiği nişanlısına mahcup olmaması için verdikleri mücadele, acı bir komedi üslubu ile anlatılmıştı ve filmin finali de Capra'ya özgü mucizelerle donatılmıştı. Annie'yi zengin ve saygın bir kadın olarak lanse etmek uğruna türlü dolaplar çeviren arkadaşları yakalandıklarında, kendilerinden bir açıklama bekleyen polis müfettişine "Peri masallarına inanır mısınız?" diyerek anlatmaya başlıyorlardı hikayelerini ve belediye başkanından valiye kadar pek çok üst düzey yetkilinin Annie'ye yardım etmesini sağlıyorlardı... Capra'ya göre herkesin içinde uyandırılmayı bekleyen bir iyilik perisi vardı. Kimse duyarsız ya da kötü olamazdı. Yeter ki, birbirimizle doğru iletişimi kurmayı başaralım...

Capra duygusal hikayeler anlatmaya "It Happened One Night/Bir Gecede Oldu" ile devam etti. Zengin bir ailenin evden kaçan başına buyruk kızı Ellie ile, tesadüf eseri tanıştığı gazeteci Peter'ın polisler ve ödül avcılarından kaçış öyküsünü anlatan yönetmen, sıradan bir aşk hikayesini, sınıf eşitsizliği, ekonomik dengesizlik ve özel hayata saldırı gibi pek çok önemli mesele ile harmanlayarak anlatmasının karşılığını tam beş Oscar ödülü ile aldı. 1934 yapımı film, en iyi film, yönetmen ve senarist dallarında Oscar'la buluşmasının yanı sıra, oyuncuları Claudette Colbert ve Clark Gable'a da en iyi oyuncu ödüllerini getirdi. Bu parlak başarının başka bir getirisi daha oldu ki; bu kuşkusuz tüm ödüllerden daha önemliydi sinema tarihi için. "Bir Gecede Oldu", Capra'nın sinemaya devam etmek ile ilgili tüm şüphelerinin geride kalmasına neden oldu. Yönetmen şöyle dile getiriyordu düşüncelerini bir röportajında; "O güne dek sinema benim işim değil diye düşünüyordum. Ama "Bir Gecede Oldu" adlı filmim beş Oscar birden kazanınca kendi kendime sinema hayatım olabilir diye düşündüm..."

Capra, bu parlak başarıdan sonra, çalışmalarına hız verdi.

Onu sinema tarihinin unutulmazları arasına sokan pek çok filme imza attı art arda.. 1936 yapımı "Mr.Deeds Goes To Town/Kente Dönüş"te, yirmi milyon dolarlık bir mirasa konan genç bir müzisyenin hikayesini anlatan yönetmen, lüks yaşamın anlamsızlığını, paranın ancak yaşamsal amaçlar için kullanıldığında değerli olabileceğini vurguluyordu. Elde ettiği servetin mutluluğu ile New York'a giden, ancak şehirde kol gezen yoksulluğu fark ettiğinde tüm parasını ihtiyacı olan insanlar için kullanmaya karar veren idealist bir kasaba delikanlısıydı filmin kahramanı. Gary Cooper'ın canlandırdığı Mr.Deeds, Amerikan halkı tarafından çok sevildi. Nedeni belki de sözkonusu karakterin, yoksullara yardım politikası nedeniyle milyonları çar çur etmekle suçlanan başkan Roosevelt ile özdeşleştirilmiş olmasıydı. Film Capra'ya ikinci en iyi yönetmen Oscar'ını da getirdi...

1937'de "Lost Horizon/Kayıp Ufuklar" adında fantastik bir macera filmine imza attı Capra... Ronald Corman ve Jane Wyatt'ın rol aldıkları film, James Hilton'ın bir romanından uyarlanmıştı. Uçakları Himalaya dağlarında düşen ve bu bölgede mahsur kalan bir grup diplomatın öyküsünü anlatan film, metafizik yaklaşımlar da içeriyordu. Bu farklı yapımı yine bir Capra klasiği "You Can't Take It With You/Para Beraber Gitmez" izledi. George S.Kaufman'ın bir oyunundan, Robert Riskin'in senaryolaştırdığı film, yine maddeciliğin ve bencilliğin karşısında duruyordu. 1938 yapımı "Para Beraber Gitmez"de kapitalizme karşı bir duruş sergiliyordu Capra ama, alternatif olarak sunduğu düşünce biçimi komünizmden çok uzaktı. Ona göre insanlığın kurtuluşu, bencilliğin ve hırsların bir tarafa atılması ve insancıl duyguların hakimiyeti ile mümkündü. Toplumu bu şekilde yönlendirmek ise ne yasaklarla sağlanabilirdi, ne de zorlamalarla. Sözkonusu değişim insanın yüreğinde gerçekleşmeliydi. Sevdiği kızla evlenebilmek için babasının servetini reddeden delikanlı rolündeki James Stewart ise, bu filmle önemli bir başarı kazandı ve Capra ile sürdürecekleri işbirliğinin de ilk ürünü oldu "Para Beraber Gitmez"...

1939'da çektiği "Mr. Smith Goes To Washington/Bay

Smith Washington'a Gidiyor" da, Capra sinemasının önemli örneklerinden biri olarak tarihe geçti. Başrolde yine James Stewart vardı ve film eleştirmenlerce, halkın kendilerini yöneten politikacılara erdem dersi verdiği idealist bir yapım olarak nitelendirildi.

Capra artık seyircisinin güvenini, bir daha sarsılmayacak şekilde kazanmıştı. Amerikan halkı için Capra filmleri, uzun bir tünelin ucunda beliren ışık gibi, umut dolu, yüreklendirici ve iyimserdi. Ayrıca bu iyimserlik, ütopik bir hayal gibi askıda kalmıyor, Amerikan sisteminin temellerine oturtuluyor, her açmazın mantıklı çıkış yollarını ortaya koyuyordu. 1941 yılı yapımı "Meet John Doe/Cihan Hakimi" de benzeri filmlerinden biriydi Capra'nın. Gazetelerini satma derdindeki medya patronlarının işsiz bir beyzbol oyuncusunu John Doe adıyla bir halk kahramanına dönüştürmelerini konu edinen "Cihan Hakimi", iktidar ve para hırsının yıkıcılığını, halkın güvenini kaybetmenin getireceği felaketleri gözler önüne seriyordu çarpıcı bir biçimde. Filmin en dikkate değer tarafı da karakterlerin geçirdikleri değişimlerdi. Başlangıçta sadece para ve kariyer peşinde olan ama zamanla yarattığı kahramanın gücünü kavrayıp, ona inanan gazeteci kız Ann Mitchell ve zoraki kahramanlıktan gerçek bir lider olmaya doğru yol alan John Doe'nun değişimleri görülmeye değerdi. Başrollerdeki Gary Cooper ve Barbara Stanwyck de oyunculuk yaşamlarının en iyi performanslarını sergiliyorlardı "Cihan Hakimi"nde.

Capra 1944'te komedi ve gerilim unsurlarını bir araya toplayan ilginç bir filme imza attı. "Arsenic And The Old Lace/Arsenik Kurbanları"... Yaşlı ve sevimli teyzelerinin aslında evlerine gelen konukları ahududu şerbetine arsenik koyarak öldüren katiller olduklarını öğrenen genç bir adamın hikayesini anlatıyordu film. Özellikle ışıklandırma ve atmosfer yaratımı açılarından dikkat çekiciydi "Arsenik Kurbanları". Mutlu bir aileyi bir araya getiren oturma odasının, sadece bir kapı kapanma hareketi ile bambaşka bir ışığa bürünmesi ve ürkütücü bir cinayet mahalline dönüşmesi epey konuşuldu sinema çevrelerinde. Başroldeki Cary Grant kadar Abby ve Martha teyzeleri can-

landıran Josephine Hull ve Jean Adair de övgüye boğuldular.

1945 yılı, tıpkı sevimli teyzelerin oturma odası gibi çabuk ve dehşetli değişimlere sahne oluyordu tüm dünyada. Hümanizmin, iyimserliğin ve dürüstlüğün temsilcisi Frank Capra da bu değişimden nasibini aldı ve İkinci Dünya Savaşı'na katıldı... Daha sonra kaleme aldığı anılarında savaşa olan nefretini sık sık dile getiren yönetmen, on bir dokümanter savaş filmine imza attı. Bunlar arasında, senaryosunu Carl Foreman ile birlikte yazdıkları, John Huston'ın da anlatıcı olarak katkıda bulunduğu "Know Your Enemy Japan/Düşmanın Japonya'yı Tanı", Antole Litvak ile birlikte çektikleri, Franco'dan Hitler'e, General Bergeret'ten Amerikan Nazi lideri Fritz Khun'a kadar pek çok önemli isime yer veren "War Comes To America/Savaş Amerika'ya Geliyor", kısa metrajlı bir propaganda filmi olan "Your Job In Germany/ Almanya'daki İşin" ve yönetmene bir Oscar daha getiren "Prelude To War/Savaş Başlıyor" da vardı.

Frank Capra, savaş sonrasında yine Hollywood'a döndü. Herkes gibi hayatına kaldığı yerden devam edecekti. Şiddet ile yüz yüze yaşadığı bu dönem, onu umutsuzluğa düşürmemiş, hatta inandığı değerlere daha sıkı sarılmasını sağlamıştı. Seyircilerinin de buna ihtiyacı vardı; birinin çıkıp, dışarıdan bakıldığında kötü görünse de, her şeyin yolunda olduğunu söylemesine... Yönetmenin başyapıtı olarak kabul edilen "It's A Wonderfull Life/Şahane Hayat" işte böyle bir ortamda doğdu. Philip Van Doren "The Greatest Gift/En Büyük Hediye" isimli hikayesini bastırmak için çok uğraşmış ama başarılı olamamıştı. O da hikayeyi 200 adet bastırarak, dostlarına Noel'de armağan etmeyi düşündü. İşte bu 200 kopyadan birinin stüdyo yöneticilerinin eline geçmesi, "Şahane Hayat" filminin yapım sürecini başlattı. Hikaye üç ayrı yazar tarafından ele alındıysa da, tatmin edici bir senaryo çıkmıyordu bir türlü ortaya. Sanki hikaye, kendisini filme alacak doğru kişinin ortaya çıkmasını bekliyor, direniyordu... Aynı dönemde yeni bir film çekmek isteyen ama elinde senaryosu olmayan Frank Capra da savaşın karanlığını silip atacak, güçlü bir hikaye arayışı içindeydi. O günler-

den şöyle bahsediyordu yönetmen bir röportajında; "Şimdi nasıl bir film yapsam diye düşündüm. Savaş hakkında bir film yapmamaya kesin kararlıydım. Savaştan nefret ediyordum. Bu korkunç bir şeydi..." Sonunda Capra ve "Şahane Hayat" filmine dönüşecek olan sözkonusu hikaye buluştular... Ortaya çıkan senaryo tüm yöneticileri büyüledi. Film, fantastik öğeler ile beslenmiş duygusal bir yapımdı. Küçük bir kasabada yaşayan George Bailey, kendisini hayatta başarısız ve hatta gereksiz buluyor, hayallerini rafa kaldırmasının ardından bir de ekonomik sorunlarla yüz yüze geldiğinde Noel gecesi intihar etmeye karar veriyordu. Ama intihar Tanrı katında hoş görülecek bir şey değildi. Kaldı ki Bailey, fakir halka ev kredisi veren bir şirketin yöneticisi, aynı zamanda da dört çocuk babası olan idealist bir aile reisiydi. Pes etmek ona yakışmazdı. Sonuçta Tanrı, yeryüzüne bir melek göndererek Bailey'ye hiç yaşamadığı bir hayatın nasıl olacağını gösteriyordu. Daha çocukken hayatını kurtardığı kardeşi ölmüştü, büyük bir hatadan dönmesini sağladığı patronu hapse atılmış, dört çocuğunun annesi Mary yaşlı bir kız olarak kendisini işe vermişti. Tabii ev kredisi sağladığı insanların çoğu da sefalet içindeydiler. Acımasız rakibi Potter kasabayı hakimiyeti altına almış, Bailey'nin yaşadığı bu güzel şehri bir cehenneme çevirmişti... Finalde anlıyordu Bailey bir kişinin hayatının, çevresindeki tüm hayatları etkilediğini, değiştirdiğini... Kişi tek başına belki bir hiçti ama yaşam ortaktı ve herkesin büyük bir makinenin parçaları gibi, sistem içinde vazgeçilmez bir yeri vardı. Üstelik en çözümsüz görünen sorunlarla bile başa çıkabilirdi insan isterse. Nitekim, filmin son sahnesinde dostları Bailey'nin ekonomik sorunlarını tüm kasabadan topladıkları sepetler dolusu para ile çözüyorlardı. "Şahane Hayat"ın son sözünü ise, Bailey'inn kardeşi söylüyordu; "George'a, kasabanın en zengin adamına!"

Capra, "Şahane Hayat"ı çok sevdi. Anılarında filmden şöyle bahsediyordu; "Bu filmle sinema yaşamımın en iyi filmini yaptığımı düşünüyorum. Bu eleştirmenler için değil, benim cinsimden insanlar için yapılmış bir film... Herkes yaşamaktansa ölmeyi tercih ettiği bir dönemden geçmiştir. İşte bu nedenle bu

filmin dünya durdukça yaşayacağına yürekten inanıyorum." Öyle de oldu. "Şahane Hayat" gösterime girdiği dönemde iyi bir gişe başarısı sağlayamadı, hatta stüdyoyu zarara soktu ama 1970'lerin başında meydana gelen bir terslik, filmin kaderini değiştirdi. Yapımcı şirket, dolan telif hakları süresini yenilemeyi ihmal edince, tüm dünya televizyonları filmi istedikleri kadar yayınlayabilme hakkına sahip oldular. "Şahane Hayat" artık halkın malı olmuştu ve hayran kitlesi de yıllar geçtikçe bir çığ gibi büyüdü. Frank Capra'nın oğlu anılarında filmin ilginç kaderinden şöyle bahsediyordu; "Şahane Hayat", tıpkı kahramanı George Bailey gibi dostları sayesinde unutulmaktan kurtuldu. Belki çok para kazanmadı ama büyüsüne kapılan herkesin hayatına renk getirdi..." Bugün Amerikan televizyonlarının hemen hepsinde Noel gecelerinin vazgeçilmez filmi olarak gösterilen "Şahane Hayat" için, başrol oyuncusu James Stewart ise şunları söylüyor; "Hayatım boyunca cidden çok şanslı oldum. Ve inanın bu film, sözkonusu şansımın unutamayacağım bir parçasıdır."

Capra, kariyerine "State of Union/Aday" adlı filmle devam etti. Katharine Hepburn ve Spencer Tracy ikilisinin unutulmaz filmlerinden biri olan "Aday"da politik oyunların farkına vararak başkanlıktan vazgeçen bir adamın hikayesini anlatıyordu yönetmen. "Aday" Capra'nın sosyal içerikli filmlerinin sonuncusu oldu. Bu filmden sonra Paramount'a transfer olan sanatçı, 1950'den itibaren komedi filmlerine yöneldi.

Bing Crosby'nin baş rolde yer aldığı "Riding High/Yüksek Uçuş" ve "Here Comes The Groom/Damat" pek ses getirmedi. Bunun üzerine sinemaya bir süre ara veren yönetmen televizyon için bir dizi animasyon hazırladı. "Our Mr.Sun/Bay Güneş"(1955), "Hemo the Magnaficent/Muhteşem Hemo"(1956) ve "The Unchained Goddess/Özgür Tanrıça"(1958)...

1959'da "A Hole In The Head/Miami Macerası" ile sinemaya geri döndü. Müzikal bir komedi olan filmde Frank Sinatra başroldeydi ama Capra istediği başarıyı sağlayamadı. 1961'de ise yıllar önce büyük beğeni kazanan "Lady for a Day/Bir Günlük Hanımefendi"nin yeniden çevrimi olan "A

Pocketful Of Miracles/Elmacı Kadın" ile geçti izleyenlerinin karşısına. Ancak film ne yazık ki, ilki kadar ilgi görmedi. Nedeni belki de Capra'nın senaryoyu geliştirmek adına Annie dışındaki karakterlere fazlaca yüklenmiş olması, hikayeyi dağıtmasıydı. Bunu bilebilmek zor olsa da, Glenn Ford ve Bette Davis'in oyunları bile filmi kurtarmaya yetmedi... "Elmacı Kadın" Frank Capra'nın aktif sinema yaşamının son ürünü oldu...

Yönetmen 1971'de "The Name Above The Title" adlı otobiyografik bir kitap yayınladı. Uzun yıllar üniversitelerde sinema dersleri verdi ve 'hayatım' dediği sinemadan asla kopmadı. Doksan dört yaşında hayata gözlerini yumduğunda ardında tam elli üç film ve çekilmiş yirmi dört senaryo bıraktı. Daha da önemlisi filmleriyle yıllarca zor durumdaki insanlara umut dağıtmış, büyük halk kitlelerinin kendi güçlerine duydukları inancı beslemişti. Bugün fazlaca idealist bulunsalar da, Capra'nın yarattığı karakterler, 30'lu ve 40'lı yılların azim ve güç simgeleri oldular. Yönetmenin yarattığı kişiliklere duyduğu sonsuz güven, onu Hollywood'un büyük ustaları arasına sokmaya yetti de, arttı bile. Dilerseniz son sözü Frank Capra'nın kendisine bırakalım: "Filmlerimin kahramanları olan Deeds'ler, Smith'ler, bundan sonra da olacaktır. Bu kişiler adaleti temsil eden gerçek kişilerdir. Gaddarlık ve kargaşaya karşı, "İyi geçinmek uğruna katlanmayacağım!" diyenlerdir. Binlercesi hiç kimse fark etmeden ölür gider. Onları anlatan filmler yapmalıyız. Tarihi meydana getirenler idealist isimlerdir..."

Türk Sineması'nda Capra uyarlamaları:

Frank Capra filmleri, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de beğeni kazandı ve yönetmenin çok sevilen bazı filmleri, sinemacılarımıza ilham kaynağı oldu. 1964 yılında Capra'nın "Kente Dönüş" adlı filmi iki ayrı yönetmenimiz tarafından ele alındı. Memduh Ün söz konusu hikayeyi "Halk Çocuğu" olarak, Ayhan Işık, Fatma Girik ve Saadettin Erbil'in oyunlarıyla filme alırken, Osman F. Seden ise "Anadolu Çocuğu" adını verdiği filminde İzzet Günay, Neriman Köksal, Sadri Alışık ve Serpil Gül arasında paylaştırdı başrolleri. Capra'nın

önemli filmlerinden "Bir Gecede Oldu" ise, Mehmet Dinler'in yönetmenliğinde "Aslan Marka Nihat" olarak perdeye yansıdı. Filmde İzzet Günay, Hülya Koçyiğit ve Hulusi Kentmen rol alıyorlardı. Son olarak 1971 yapımı "Elmacı Kadın" filminde Feyzi Tuna, Capra'nın son filmini aynı adla uyarlamıştı. Yıldız Kenter, Nebahat Çehre ve Tugay Toksöz'ü bir araya getiren filmin senaryosu Burhan Bolan tarafından Türkiye'ye adapte edilmişti.

Temmuz, 2002.

Önemli Filmleri

1961 Pocketfull of Miracles/Elmacı Kadın
1948 State of the Union/Aday
1946 It's a Wonderful Life/Şahane Hayat
1944 Arsenic and Old Lace/Arsenik Kurbanları
1943 Prelude to War/Savaş Başlıyor
1941 Meet John Doe/Cihan Hakimi
1939 Mr. Smith Goes to Washington/Bay Smith Washşngton'a Gidiyor
1938 You Can't Take It With You/Para Beraber Gitmez
1937 Lost Horizon/Kayıp Ufuklar
1936 Mr. Deeds Goes to Town/Kente Dönüş
1934 It Happened One Night/Bir Gecede Oldu
1933 Lady For A Day/Bir Günlük Hanımefendi
1933 The Bitter Tea of General Yen/General Yen'in Acı Çayı
1932 American Madness/Amerikan Çılgınlığı
1932 Forbidden/Yasak
1927 For The Love of Mike/Mike'ın Aşkı İçin
1922 Fultah Fisher's Boarding House/Fultah Fisher'in Kulübesi"

WILIAM WYLER

HİKAYE ANLATIMINDA BİR MAESTRO

William Wyler, klasik Hollywood sinemasının en güçlü yönetmenlerinden biriydi... Hatta Andre Bazin'e göre en iyisi... On sekiz yaşında sinema dünyasına adım atan, yirmi üç yaşında Universal Stüdyoları'nın o güne dek gördüğü en genç yönetmen olarak tarihe geçen Wyler, destansı bir macera olan "Ben-Hur"den, sinema tarihinin en çarpıcı savaş dramı "Hayatımızın En Güzel Yılları"na, Barbara Straisend'lı "Komik Kız"dan, gerilim klasiği "Korkunç Koleksiyoncu"ya kadar pek çok unutulmaz filmin yaratıcısıydı...

Hollywood'un usta yönetmenlerinden William Wyler, 1902'de Fransa-Alsace'de doğdu. Lozan'da ticaret üzerine eğitim alan Wyler, daha sonra Paris Ulusal Müzik Konservatuarı keman bölümüne devam etti. Sinemayı başlangıçta meslek olarak düşünmüyordu ama Universal Stüdyoları'nın genel müdürlüğünü yapan Carl Laemalle fikrini değiştirdi genç müzisyenin. Wyler, uzaktan akrabası olan Laemalle'in referansı ile Universal'in New York şubesinde çalışmaya başladığında henüz on sekiz yaşındaydı. Kısa süre içinde de Hollywood bürosuna geçti. İlk yıllarda senaryo gruplarında yer aldı, yönetmen asistanlığı yaptı. Dönemin önemli filmlerinden Wallace Worsley yönetimindeki "The Hunchback of Notre Dame/Notre Dame'ın Kamburu" ve J.J Cohn ve Fred Niblo'nun çektiği "Ben-Hur"de yardımcı yönetmen olarak görev yaptı. "Ben-Hur", sinemayı öğrenmekte olan genç William için önemli bir deneyimdi. Tarihin ilginç bir oyunu, yıllar sonra bu senaryoyu tekrar karşısına çıkaracak, Charlton Heston'lı 1959 yapımı "Ben-Hur" Wyler'a dünya çapında bir ün kazandıracaktı. Ancak sıra bu destansı filme gelene dek çıkması gereken

çok basamak vardı sanatçının.

Wyler, 1925'te yönetmen koltuğuna oturduğunda yirmi üç yaşındaydı. O güne dek Universal bünyesinde onun kadar genç bir yönetmen film çekmemişti. Ama stüdyo Wyler'ın yeteneğine ve iş disiplinine güveniyordu. 1925-1927 yılları arasında çoğu sessiz westernlerden oluşan pek çok kısa film yöneterek, kendisine güvenenlerin yüzünü kara çıkarmadı. Ancak dikkatleri Wyler üzerine çeken ilk film, 1928 yapımı bir komedi oldu; "Anybody Here Seen Kelly?/Kelly'yi Gören Var mı?" Bessie Love ve Tom Moore'un başrollerde yer aldığı film oldukça iyi eleştiriler aldı ve yönetmene ünlü oyuncularla çalışacağı bir dizi film çekme imkanı yarattı. Üstelik artık ses sinemaya girmiş, anlatım kurallarından oyuncu yönetimine, diyalog yazımından çekim tekniğine kadar, film yapımının pek çok aşamasını kökten etkilemiş, değiştirmişti. Sesin sinemaya girişi, Wyler'ın başarı basamaklarını tırmanışını hızlandırdı. Sinemada öncelikle hikayeye önem veren, hikayenin sunumu aşamasında da diyalogları en önemli aktarım aracı olarak benimseyen yönetmen için, artık sesin de kullanılabiliyor olması hazine değerindeydi. Nitekim daha sonraki yıllarda da tiyatro uyarlamalarına ağırlık verecek, diyalog yazımındaki titizliği ile çalıştığı senaristlerin korkulu rüyası olacaktı...

Wyler art arda önemli oyuncuların yeraldığı dramlar ve komediler çekmeye başladı. 1933 yapımı, John Barrymore ve Bebe Daniels'lı "Counsellor at Law/Dava Vekili", Constance Cummings ve Paul Lukas'ın başrollerde yer aldığı, bir kompozitöre aşık olan evli bir şarkıcı kızın dramını anlatan 1934 yapımı "Glamour" ve Margaret Sullavan ile Herbert Marshall'ı yönettiği "The Good Fairy/Peri Kızı" gibi...

Romantik bir komedi olan "Peri Kızı", pek çok açıdan Wyler için önemli bir film oldu. Bu film, hem Wyler'ın Hollywood'un saygın yönetmenleri arasında anılmaya başlamasını sağlamış, hem de onu hayatını birleştireceği Margaret Sullavan ile tanıştırmıştı. Wyler, evliliğinin ardından Universal'den ayrılarak Samuel Goldwyn ile anlaştı. Uzun yıllar Goldwyn ile çalışacak olan yönetmen, art arda çektiği önemli filmler ile stüd-

yoya hem büyük bir saygınlık, hem de azımsanamayacak bir gelir sağladı.

Yönetmenin 1936 yapımı filmi "These Three/Bir Garip Üçlü", yükselme döneminin ilk eseriydi. Lillian Hellman'ın "The Children's Hour/Çocukların Saati" adlı oyundan uyarlanan filmde Joel McCrea, Miriam Hopkins ve Merle Oberon başrollerde yer alıyordu. Aynı erkeğe aşık olan iki öğretmenin, ortaya çıkan skandallar ile değişen yaşamlarını konu alan bu dram, gişe başarısının yanı sıra, Wyler için çok önemli başka bir tanışmaya da vesile oldu. Hollywood'un en gözde görüntü yönetmenlerinden biri olan Gregg Toland ve Wyler, ilk kez bu filmde bir araya geldiler. Aralıklarla da olsa uzun yıllar birlikte çalışmaya devam edecek olan ikili, özellikle alan derinliğinin kullanımı ve gerçekçilik adına Hollywood'da devrim yaratan filmlere imza attılar.

Wyler, "Bir Garip Üçlü"den sonra yine Goldwyn için Sinclair Lewis'in bir romanından uyarlanan, başrollerde Walter Huston ve Ruth Chatteron'ın yer aldıkları "Dodsworth", Howard Hawks ve Richard Rosson ile beraber yönettikleri Joel McCrea'lı "Come And Get It/Gel de Al" ve ülkemizde "Çıkmaz Sokak" adıyla gösterilen "Dead End" filmlerini çekti. Ünlü sinema tarihçileri Bardéche ve Brasillach'ın görüşlerine göre, özellikle kişilik tahlilleri açısından son derece güçlü olan, karakterleri 'iyi' ya da 'kötü' olarak sınıflandırmadan tüm gerçeklikleri ile çizen bir film olarak tanımlanan "Çıkmaz Sokak"ta, yine Joel McCrea başrolde yer alıyordu. 1938'de ise Owen Davis'in bir oyunundan uyarlanan "Jezebel"i filme aldı Wyler. Bette Davis, Henry Fonda ve George Brent'i bir araya getiren bu dramdan sonra ise, başka bir edebiyat uyarlaması, "Wuthering Heights/Rüzgarlı Bayır" geldi. Pek çok kez sinemaya uyarlanan Emily Bronte'nin ünlü romanı, bu kez Merle Oberon, Laurence Olivier ve David Niven'ın oyunları ile perdeye aktarılmıştı.

1939 yılına gelindiğinde, Wyler bir dizi önemli filme imzasını atmış, tanınan bir yönetmendi artık. Ama kendisini 'ustalar' sınıfına sokacak başyapıtları henüz ortaya çıkmamıştı. Bel-

çok basamak vardı sanatçının.

Wyler, 1925'te yönetmen koltuğuna oturduğunda yirmi üç yaşındaydı. O güne dek Universal bünyesinde onun kadar genç bir yönetmen film çekmemişti. Ama stüdyo Wyler'ın yeteneğine ve iş disiplinine güveniyordu. 1925-1927 yılları arasında çoğu sessiz westernlerden oluşan pek çok kısa film yöneterek, kendisine güvenenlerin yüzünü kara çıkarmadı. Ancak dikkatleri Wyler üzerine çeken ilk film, 1928 yapımı bir komedi oldu; "Anybody Here Seen Kelly?/Kelly'yi Gören Var mı?" Bessie Love ve Tom Moore'un başrollerde yer aldığı film oldukça iyi eleştiriler aldı ve yönetmene ünlü oyuncularla çalışacağı bir dizi film çekme imkanı yarattı. Üstelik artık ses sinemaya girmiş, anlatım kurallarından oyuncu yönetimine, diyalog yazımından çekim tekniğine kadar, film yapımının pek çok aşamasını kökten etkilemiş, değiştirmişti. Sesin sinemaya girişi, Wyler'ın başarı basamaklarını tırmanışını hızlandırdı. Sinemada öncelikle hikayeye önem veren, hikayenin sunumu aşamasında da diyalogları en önemli aktarım aracı olarak benimseyen yönetmen için, artık sesin de kullanılabiliyor olması hazine değerindeydi. Nitekim daha sonraki yıllarda da tiyatro uyarlamalarına ağırlık verecek, diyalog yazımındaki titizliği ile çalıştığı senaristlerin korkulu rüyası olacaktı...

Wyler art arda önemli oyuncuların yeraldığı dramlar ve komediler çekmeye başladı. 1933 yapımı, John Barrymore ve Bebe Daniels'li "Counsellor at Law/Dava Vekili", Constance Cummings ve Paul Lukas'ın başrollerde yer aldığı, bir kompozitöre aşık olan evli bir şarkıcı kızın dramını anlatan 1934 yapımı "Glamour" ve Margaret Sullavan ile Herbert Marshall'ı yönettiği "The Good Fairy/Peri Kızı" gibi...

Romantik bir komedi olan "Peri Kızı", pek çok açıdan Wyler için önemli bir film oldu. Bu film, hem Wyler'ın Hollywood'un saygın yönetmenleri arasında anılmaya başlamasını sağlamış, hem de onu hayatını birleştireceği Margaret Sullavan ile tanıştırmıştı. Wyler, evliliğinin ardından Universal'den ayrılarak Samuel Goldwyn ile anlaştı. Uzun yıllar Goldwyn ile çalışacak olan yönetmen, art arda çektiği önemli filmler ile stüd-

yoya hem büyük bir saygınlık, hem de azımsanamayacak bir gelir sağladı.

Yönetmenin 1936 yapımı filmi "These Three/Bir Garip Üçlü", yükselme döneminin ilk eseriydi. Lillian Hellman'ın "The Children's Hour/Çocukların Saati" adlı oyundan uyarlanan filmde Joel McCrea, Miriam Hopkins ve Merle Oberon başrollerde yer alıyordu. Aynı erkeğe aşık olan iki öğretmenin, ortaya çıkan skandallar ile değişen yaşamlarını konu alan bu dram, gişe başarısının yanı sıra, Wyler için çok önemli başka bir tanışmaya da vesile oldu. Hollywood'un en gözde görüntü yönetmenlerinden biri olan Gregg Toland ve Wyler, ilk kez bu filmde bir araya geldiler. Aralıklarla da olsa uzun yıllar birlikte çalışmaya devam edecek olan ikili, özellikle alan derinliğinin kullanımı ve gerçekçilik adına Hollywood'da devrim yaratan filmlere imza attılar.

Wyler, "Bir Garip Üçlü"den sonra yine Goldwyn için Sinclair Lewis'in bir romanından uyarlanan, başrollerde Walter Huston ve Ruth Chatteron'ın yer aldıkları "Dodsworth", Howard Hawks ve Richard Rosson ile beraber yönettikleri Joel McCrea'lı "Come And Get It/Gel de Al" ve ülkemizde "Çıkmaz Sokak" adıyla gösterilen "Dead End" filmlerini çekti. Ünlü sinema tarihçileri Bardéche ve Brasillach'ın görüşlerine göre, özellikle kişilik tahlilleri açısından son derece güçlü olan, karakterleri 'iyi' ya da 'kötü' olarak sınıflandırmadan tüm gerçeklikleri ile çizen bir film olarak tanımlanan "Çıkmaz Sokak"ta, yine Joel McCrea başrolde yer alıyordu. 1938'de ise Owen Davis'in bir oyunundan uyarlanan "Jezebel"i filme aldı Wyler. Bette Davis, Henry Fonda ve George Brent'i bir araya getiren bu dramdan sonra ise, başka bir edebiyat uyarlaması, "Wuthering Heights/Rüzgarlı Bayır" geldi. Pek çok kez sinemaya uyarlanan Emily Bronte'nin ünlü romanı, bu kez Merle Oberon, Laurence Olivier ve David Niven'ın oyunları ile perdeye aktarılmıştı.

1939 yılına gelindiğinde, Wyler bir dizi önemli filme imzasını atmış, tanınan bir yönetmendi artık. Ama kendisini 'ustalar' sınıfına sokacak başyapıtları henüz ortaya çıkmamıştı. Bel-

ki de bunun için savaşın acımasızlığını, insanların savaşa tepkilerini, yaşadıkları duygusal karmaşayı gözlemlemesi gerekiyordu... Savaş yıllarında o da, pek çok önemli yönetmen gibi orduya katıldı ve savaş belgeselleri, dokümanter filmler yaparak meslek yaşamını sürdürdü. Hava kuvvetlerine bağlı olarak çalışan yönetmen, 1944'de "The Memphis Belle: A Story of a Flying Fortress/Memphis Belle: Hava Kuvvetlerinin Öyküsü" ve 1945'te John Sturges ile birlikte "Thunderbolt/Yıldırım" isimli savaş belgesellerini çekti. Ancak savaş, Wyler'ı çok derinden etkilemişti ve bu konuyu sadece belgeseller ve dokümanterlerle ele almaktan çok daha fazlasını yapacak, savaşın yarattığı duygusal çöküntü, gerek savaş sırasında gerekse sonrasında çektiği filmlere yoğun bir şekilde yansıyacaktı.

1941'de çektiği "The Little Foxes/Küçük Tilkiler", Amerikan iç savaşı sonrasında varlıklı bir ailenin yaşadığı sorunları anlatıyordu. Aile bireylerinin iç çatışmalarını, birbirlerini nasıl yediklerini, tilki yavrularını misal göstererek ortaya koyan Wyler, önemli bir başarı kazandı. Bette Davis, Herbert Marshall ve Teresa Wright'ın başrollerde oldukları bu sosyal dram, eleştirmenler tarafından da çok beğenildi. Arthur King bir eleştirisinde filmi ve Wyler'ın sinema anlayışını şu sözlerle övmüştü; "Kimse ne zaman kameranın görüş açısını değiştirmek, planı ne zaman kesmek gerektiğini veya bir çekimin, diğerine nasıl bağlanacağını Wyler'dan daha iyi bilemez..."

Savaş sürerken, hemen hemen tüm dünya Naziler'e tepki duyuyor ama bu tepkiler sinemaya tam olarak yansıyamıyordu. Alman sineması tamamen Hitler'in elindeydi. İtalya'nın ünlü Cinecitta'sının da durumu pek farklı sayılmazdı. İngiltere ve Fransa'da ise, gerek politik baskılar, gerekse maddi yetersizlikler nedeniyle film üretimi neredeyse durmuştu. Bu durumda tüm dünyanın savaş ve faşizm hakkındaki duygularını, düşüncelerini ve gelecekten beklentilerini anlatma görevi Hollywood'a düştü. Amerikalı yönetmenler art arda hem savaşın vahşetini ortaya koyan, hem de faşizme karşı sürdürülen bu savaşı her şekilde haklı kılan filmler çekmeye başladılar. O dönemde yapılan Nazi karşıtı filmlerin belirgin ortak özellikleri vardı.

Alman halkı her zaman rejimden ayrı tutuluyor, hatta içten içe buna karşı oldukları vurgulanıyordu. Nazi hareketinin, bir ulusa mal edilemeyeceği, bunun ancak bir avuç çılgının düşü olabileceği anlatılmaya çalışılıyordu. Elbette sözkonusu filmlerin, Amerikan tarzı yaşamı da bir kurtuluş olarak ön plana çıkardıklarını söylemeye gerek yok. Sam Wood ve Howard Hawks gibi savaş filmleri çeken ustalar kervanına, durumdan oldukça etkilenmiş olan Wyler da katıldı.

1942 yapımı "Mrs.Miniver/Bayan Miniver", Wyler'ın İkinci Dünya Savaşı'nı konu edinen ilk dramatik çalışması oldu ve film, yönetmenin kariyerinde sarsılmaz bir yer edindi. 1939 yılında İngiltere'de geçen hikaye, sıradan bir İngiliz ailesinin savaş ile alt üst olan yaşamını ele alıyordu. Greer Gerson, Walter Pidgeon, Teresa Wright ve Richard Ney'in başrollerde yer aldıkları "Bayan Miniver"ın genel olarak İngilizler'e antipati duyan Amerikan halkı üzerinde de olumlu etkileri oldu. Filmin baş kahramanları olan Miniverlar, gerek ahlak anlayışları, dini inanışları ve aileye verdikleri önem, gerekse Naziler'e duydukları öfke ile Amerikan halkına oldukça yakındılar... Çocuklarının üzerine titreyen, evine ve kocasına bağlı, tek sorunu alışverişe fazlaca meraklı olmak olan güzel ve zarif bayan Miniver'ın İngiliz olduğuna inanmak gerçekten zordu. Tiplemelerin bu kadar Amerikanvari olmasının propaganda dışında da önemli bir amacı vardı elbette; savaş sözkonusu olduğunda dünyanın her yerinde insanların 'aynı' olduklarının altını çizmek... Filmin finalinde halka önemli bir konuşma yapan rahibin "Bu savaşta sadece askerler ölmüyor, masum insanlar, kadınlar ve çocuklar da ölüyor. Çünkü bu sadece üniformaların değil, tüm insanlığın savaşıdır." deyişinde de saklıydı bu görüş. "Bayan Miniver" savaşın anlamsızlığını ve yıkıcılığını çarpıcı bir dille anlatmakla kalmıyor, yaşlı Lady Beldon ve gar müdürü Bellard'ı kullanarak, aristokrasinin yıkılışını ve halk demokrasisinin karşı konulmaz gücünü de ele alıyordu. Kasabada düzenlenen 'yılın en güzel gülü' yarışmasında, kendisine rakip çıkmadığından her yıl birinci olan Lady Beldon, son yarışmada kupayı Bellard'a kendi elleriyle teslim ederken, anlamlı bir konuşma yapıyordu;

"Bize rakip çıkılmasını pek sevmeyiz. Eski zamanlarda kellerini uçururduk. Artık bunu yapamıyoruz. Çok yazık tabii... Ama Bellard'a karşı kaybettiğim için mutluyum. Çünkü o yürekli bir insan..." Tabii bu noktada Bellard'ın sözkonusu güle 'Bayan Miniver' adını vermiş olduğunu ve bunun da simgesel olarak 'Amerikalı' özelliklerine sahip olmanın hem savaşı, hem de aristokrasinin baskısını alt edeceğini anlatmaya çalıştığını da belirtmek gerek... Karakterlerin sağlam yapılanışı ve insan ilişkilerinin gerçekçiliği açısından da başarılı bir filmdi "Bayan Miniver"... Her okuduğundan etkilenen, dünyaya hep başka insanların gözüyle bakan delişmen üniversite öğrencisi Vincent'tan, kendine güvenini kazanma yolunda kutsal kitaba bağlanan, azimli ve dürüst Bellard'a kadar, filmin tüm karakterleri hayatın içinden seçilmişlerdi. Kişiliklerde göze çarpan tek sorun, esir düşen Alman pilotunda gözleniyordu. 'İnsan' olmakla uzak yakın ilgisi olmayan, masum kadınlara silah çekip tehditler savuran bu askerin gerçekliği şüpheliydi belki ama, bu abartı da gerekliydi film için. Doğal olarak hiç kimse düşmanın da insan soyundan olabileceğini düşünmek istemiyordu o yıllarda... Filmin asıl güzelliği ayrıntılarda saklıydı. Bombalar düşerken, sığınakta örgü ören kadınlar, pipo içen erkekler 'normal hayat' oyununu simgeliyor, her patlama sesinde, uyuyan çocuğunu korumak istercesine, üzerindeki battaniyeyi daha sıkı örten bayan Miniver'ın davranışı ise, çaresiz bir annenin dramını yansıtıyordu. Uykudan önce çocuklara 'Alis Harikalar Diyarında' masalını okumak da dahiyane bir buluştu. Özellikle Alis'in harikalar diyarına veda ettiği bölümün seçilmesi, savaşın çocuklar üzerindeki etkisini anlatmak için bire birdi... Film çok sevildi. Ama başarısı sadece gişe ile sınırlı kalmadı. "Bayan Miniver" Wyler'ı Oscar heykelciği ile buluşturan ilk film oldu aynı zamanda....

Savaşın bitiminden bir yıl sonra Wyler, pek çok eleştirmen tarafından başyapıtı olarak kabul edilen "The Best Years of Our Lives/Hayatımızın En Güzel Yılları" için çalışmaya başladı. Film savaştan dönen üç Amerikalı askerin, yeni hayatlarına uyum sağlama sorunları üzerine odaklanan bir dram olacaktı.

Elindeki çok güçlü bir senaryoydu, ama Wyler biçimsel özeliklerle de bu yoğun duygusallığı desteklemek niyetindeydi. Gregg Toland ve William Wyler daha önce de kısaca değindiğimiz alan derinliği çalışmalarını bu filmle doruğa ulaştırdılar. Toland 1941 yılında Orson Welles ile "Citizen Kane/Yurttaş Kane"de çalışmış ve netliğin tüm alana yayılması için 50mm. objektifler kullanmıştı. Bu çekim tekniği Hollywood için yeniydi. Amerikan sineması daha çok karakterler üzerine yoğunlaşıyor, kişileri mekandan, başka bir değişle toplumdan soyutlayan, arka planı flulaştırıp, baş oyuncuları net bırakan bir tekniği benimsiyordu. Welles için 50mm. ile çalışmak 'farklılık' adına yapılmış bir şeydi. Ama Wyler, bu çekimi bireyi toplumun içinde var etmek, çevreyi alabildiğince net, başka bir deyişle 'gerçek' kılmak için kullanmak istedi. "Hayatımızın En Güzel Yılları" için bu seçim mükemmeldi. Çünkü anlatılmak istenen askerlerin hiç de bıraktıkları gibi bulmadıkları ülkelerinde, her şeye yeniden başlama mücadeleleriydi.

MacKinlay Kantor'ın bir romanından uyarlanan "Hayatımızın En Güzel Yılları", Fredric March, Dana Andrews ve Teresa Wright gibi önemli oyuncuları bir araya getiriyordu ama filmin asıl sürprizi Harold Russel adındaki gerçek bir savaş gazisiydi. İki elini de savaşta kaybetmiş olan Russel, takma kancalar kullanarak hayatını sürdürüyordu. Daha önce hiçbir oyunculuk deneyimi olmadığı halde filmde oldukça başarılı oldu, hatta Oscar ödülüne layık görüldü. "Hayatımızın En Güzel Yılları", Wyler'a da ikinci en iyi yönetmen Oscarını getirdi ve bu etkileyici dram, Amerikan klasikleri arasındaki yerini aldı.

Üç savaş kahramanı Al, Fred ve Homer'ın eve dönüşleri ile başlıyordu film. Uçaktan şehirleri Bounecity'nin kuşbakışı görüntüsüne hayran kalan askerler, hiçbir şeyin değişmemiş olduğunu söylüyorlardı birbirlerine ama yere indikleri anda, aslında her şeyin kökten değişmiş olduğunu ve kendilerini Almanlar'a karşı olduğundan daha zorlu bir savaşın beklediğini fark ediyorlardı. Ellerini kaybetmiş olan Homer'ın, nişanlısı Vilma ile bir gelecek kurma hayalleri tehlikedeydi, Fred daha önce yönetici olarak çalıştığı markette ancak part-time bir iş bulabil-

mişti, üstelik onun 'kahraman' imajına aşık olmuş genç eşi için parasızlık kadar bu statü değişimi de katlanılmazdı. Al, bankadaki işine krediler sorumlusu olarak dönmüştü dönmesine, ama bir gaziye teminatsız kredi vermesi başına dert açmıştı. Yeni Amerika'da her şey paraydı. Kimsenin birbirine güveni yoktu. Üstelik savaş çabucak unutulmuş, kahramanlık hikayeleri herkesi sıkar olmuştu. Al, oğluna hatıra olarak bir Samurai kılıcı getirmiş, karşılığında radyoaktivitenin zararları ile ilgili bir ahlak dersi dinlemişti. Amerika'da yeni yeni türemeye başlayan savaş karşıtı gruplar da vardı. Askerlere acıyan, hatta onları bir vahşetin parçası olarak algılayan bu gruptan biri ile karşılaşan Homer, şu sözlerle sarsılmıştı; "Sizin gibi kendisini feda eden gençleri görünce çok üzülüyorum. Hem de ne için? Almanlar'ın bizimle bir sorunu yoktu. Onlar sadece Avrupa'yı almak istiyorlardı. Bir grup serserinin aklına uyup savaşa girmeye gerek yoktu..." Al, oğlunun eleştirilerine sessiz kaldıysa da Homer gereken cevabı veriyordu; "Dünyayı Almanlar'a ve Japonlar'a satsa mıydık? Şu anda hayattaysan, bunu bizlere borçlusun."

Film, askerlerin sadece iş, para ve statü gibi sorunlarına değil, duygusal hayatlarında yaşadıkları çöküntüye de değiniyordu. Wyler bu noktada oldukça etkileyici detaylar yakalamıştı. Homer'ın piyano çalan Butcher'ı buruk bir hayranlıkla seyredişinden tutun, Fred'in uykularında sayıklamasına, Al'ın yatak odasındaki iç içe geçmiş aynalardan kendi yüzünü bir yabancıya aitmiş gibi incelemesine kadar, pek çok ince anlatım öğesi ile bezenmişti film. Ama kuşkusuz bu sahnelerin en güzeli, artık hiçbir umudu kalmayan ve şehri terk etmeye karar veren Fred'in hurdaya çıkmış binlerce bombardıman uçağı arasında tek başına dolaştığı sahneydi. Fred de farklı değildi bu uçaklardan. Düne kadar savaşın bel kemiği olan bu devasa makineler gibi, artık o da bir hurdaydı! Wyler bununla da yetinmemiş, Fred'in uçak mezarlığında bir iş bulması ile noktalamıştı sahneyi. Üstelik şu sarsıcı diyalog ile birlikte; "Demek her şey eninde sonunda hurdacıların eline geçiyor..." Wyler'ın yaklaşımı gerçekçiydi ama umutsuz da değildi. Homer'ın piyano ders-

leri almaya karar vermesi, Fred'in karısından ayrılıp, aşık olduğu Peggy ile bir araya gelmesi, Al'ın çalıştığı bankada küçük çaplı da olsa bir değişim başlatması azımsanacak umut kırıntıları değildi. Fred, savaşta aldığı takdir belgesinde "Kendisine ve Birleşik Devletler'e olan güvenini asla kaybetmeyen bir asker" sözleri ile övülüyordu. Wyler da, durum ne kadar kötü olursa olsun, kahramanlarının bu güveni kaybetmelerine izin vermemişti finalde... Uzun sözün kısası, "Hayatımızın En Güzel Yılları" aldığı tüm ödülleri hak eden bir başyapıt olarak tarihe geçti. Ünlü sinema yazarları Paul Rothe ve Richard Griffith tarafından ise şu sözlerle tanımlandı; "Sesli sinema çağının başlangıcından beri yönetmenlerin öykü anlatımı sorunları bu film ile çözülüyor..."

Wyler, bu iki önemli filmden sonra 1949'da Olivia DeHavilland ve Montgomery Clift'in başrollerde yer aldıkları bir Henry James uyarlaması çekti. Yazarın "Washington Meydanı" adlı romanından yola çıkılarak yapılan "The Heiress/Miras"ı, Kirk Douglas'lı bir suç filmi "Detective Story/Karakolda" izledi. Edebiyat kaynaklı senaryoları filme almaya devam eden Wyler, 1952 yılında ise bir Thedore Dreiser uyarlaması ile çıktı izleyenlerin karşısına; "Carrie"...

1953, yine çok sevilen başka bir Wyler filminin yılı oldu. Romantik bir komedi olan "Roman Holiday/Roma Tatili"... Sosyetik yaşamdan sıkılmış bir prenses ile gazeteci bir gencin aşk macerasını konu edinen filmde Gregory Peck ve Audrey Hepburn başrollerdeydi. Film o kadar çok sevildi ki, tüm dünyada tekrar çevrimleri yapıldı. Bu sevimli hikayeyi, 1955 yapımı bir kara film izledi; "The Desperate Hours/Çaresiz Saatler"... Joseph Hayes'in aynı adlı oyunundan uyarlanan filmde banliyöde yaşayan sıradan bir adamın, evine sığınan kaçak mahkumlarla geçirdiği saatler konu ediliyordu. Ayrıca film, oyuncu kadrosu ile de dikkat çekiciydi; Humpry Bogart, Fredric March ve Dan Hillard...

1956'da Wyler, Indiana'lı bir ailenin Amerikan iç savaşı sırasında yaşadıklarını anlatan başka bir drama imza attı; "Friendly Persuasion/Kan Dökmeyeceksin"... Jessamyn West'in bir

romanından uyarlanan film, Gary Cooper, Dorothy McGuire ve Anthony Perkins'ı bir araya getiriyordu. Ayrıca bu psikolojik dram, yönetmeni 1957 Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye ile de buluşturdu.

Wyler'ın bir sonraki filmi yine Vahşi Batı'da geçen, alt metni güçlü bir dramdı. 1958 yapımı "The Big Country/Büyük Ülke", filmin karakterleri James McKay ve Steve Leach'i kullanarak, Amerika'nın iki yüzünü; kanunsuz Vahşi Batı ve hukuk düzenini yerleştirmeye çalışan Doğu'nun ayrımını gözler önüne seriyordu. Gregory Peck ve Charlton Heston'ın canlandırdıkları iki zıt karakter, 'güçlü' olmanın akılcılıktan mı yoksa kaba kuvvetten mi geçtiği konusunda kıyasıya bir mücadele veriyorlardı filmde. Ayrıca bu sorun sadece erkeklere özgü bir ego problemi olmaktan çok, içinde yaşadıkları toplumun, daha da önemlisi kadınların baskısından kaynaklanan bir zorlama olarak işlenmişti. "Büyük Ülke" ayrıca, uygarlık tarihinin başlangıcından beri en büyük sorunlardan biri olan 'su mülkiyeti' meselesi üzerinde de duruyor, bu sayede kişisel çatışmaların bir anda toplumsal savaşlara dönüşebildiği tehlikesine parmak basıyordu. Wyler'ın anlatımındaki nefis detaylar, simgesel öğeler yine göz dolduruyordu filmde. James'in uzun uğraşlar sonunda binmeyi başardığı vahşi at Fırtına, Doğu'da yeşeren medeniyete boyun eğmeye mahkum olan Batı'yı simgeliyordu örneğin. Aklın ve onurun yolunu seçerek, baş belası oğlunu kendi elleriyle öldüren yaşlı baba Hannassey'nin dramı da, bu ehlileşmenin kurbansız gerçekleşemeyeceğine işaret ediyordu...

Ve 1959 yılı geldiğinde Wyler, sinema tarihinin en görkemli filmlerinden birini gerçekleştirmeye hazırdı. Hristiyanlığın doğuşu ve ilk yıllarının zorlu mücadelesinin fonunda, haksızlıklara boyun eğmeyen bir kahramanın, inanç ve onur ile beslenen gücünü anlatan "Ben-Hur"...

Film, Lew Wallace'ın romanından uyarlanmıştı. Kudüs'ü ele geçiren Roma, baskıcı ve acımasız tutumu ile zaten oldukça yoksul olan halkı ezmeye başlayınca, ülkenin prensi Judah Ben-Hur, bu gidişe dur demeye çalışıyor, ama karşılığında annesi ve kız kardeşi ile birlikte zindana gönderiliyordu. Üstelik

bu mahkumiyet kararını alan Roma komutanı Masala, Ben-Hur'ün çocukluk arkadaşıydı. Hem halkı adına, hem de kişisel olarak büyük bir haksızlığa uğrayan Ben-Hur, gönderildiği kürek mahkumiyetinden, bir amiralin hayatını kurtarıp kahraman ilan edilerek dönünce kaderin yönü değişiyor, ünlü araba yarışı sahnesinde Masala ile karşılaşan kahramanımız, sömürü ve şiddeti halktan aldığı güçle yeniyordu. Bu inanılmaz hikaye finalde, Hz.İsa'nın cüzamlıları iyileştirdiği mucize ile özdeşleştiriliyor ve durum ne kadar içinden çıkılmaz olursa olsun, azmin ve adalete olan inancın her şeyi yenebileceği vurgulanıyordu.

Filmin iki önemli çıkış noktası vardı. Birincisi efendi-köle ayrımının adaletsizliğini ve demokrasinin insan yaşamına en uygun sistem olduğunu vurgulamak, diğeri ise inancın kişiyi her zaman ayakta tutabilen tek motivasyon olduğunu anlatmak... Bu görüşlerden ilki, filmin geneline yayılıyor, Ben-Hur ve Masala'nın yarışma sahnesi "Yahudi köle, Romalı efendiye karşı!" cümlesi ile tanımlanıyordu. Ayrıca, gemi kazasında amirali kurtaran Ben-Hur'ün onu ayaklarına bağlı zincirler ile sıkıştırarak etkisiz hale getirdiği sahne, oldukça anlamlıydı. 'Efendi-köle' oyununda rollerin her an değişebileceği ve toplum hayatının bu şekilde yönlendirilmesinin son derece tehlikeli olduğu vurgulanıyordu. Ayrıca Ben-Hur'ün iniş çıkışlarla dolu hayatı bile bu görüşü ortaya koymaya yeterdi. İnancın kişiye verdiği güç ise, daha felsefi bir boyutta ele alınıyordu filmde. İnsan hayatının anlamı ve işlevi ezelden beri filozofları meşgul eden, cevabı ise genellikle mistik yaklaşımlarla verilebilen bir soruydu. Yaşam içinde kişinin asıl amacı, hayatta kalabilmekti kuşkusuz. Ama 'hayat' denen bu sürecin anlamı neydi? Neye hizmet ediyordu? Wyler filminde, bu soruyu yanıtlamıyordu net olarak ama mutlaka bilinenden çok daha büyük bir yaşam sistemi içinde yer aldığımıza ve insan yaşamının bir şekilde, önemli bir amacı olması gerektiğine inanıyordu. Savunduğu ise, yaşamı motive eden itici gücün ancak bu inanç olabileceğiydi. "Garip ve inatçı bir milletsiniz. Varlığınızın bir amacı olduğuna inanıyorsunuz. Oysa insanlar bu düşünceden vazgeçmeyi çok önceleri öğrenmişlerdi" diyen Romalı komu-

tan, her ne kadar bu düşünceyi küçümsese de, sonunda galip gelen Ben-Hur ve halkının inancı oluyordu. Böyle bir inanç, insanlara hem kendilerini önemli hissettiriyor, hem de onların adaletsizlikler karşısında güvenlerini kaybetmemelerini sağlıyordu. Nitekim çölde susuzluk ve yorgunluktan bayılmak üzere olan kahramanımızın imdadına, elindeki bir tas su ile Hz.İsa'nın kendisi yetişiyor, ona mücadele için güç veriyordu. Filmden alınan şu cümlede de bulmak mümkündü bu düşünceyi; "Hayat bir mucizedir. Ve hiçbir şey Tanrı'nın adaletinden kaçamaz..."

Ben-Hur, her anında heyecanı ayakta tutan araba yarışı sahnesi ile sinema tarihinin unutulmazları arasındaki yerini aldı. Başrol oyuncusu Charlton Heston'ı yıldızlaştırmakla kalmayan film, en iyi yönetmen de dahil olmak üzere on bir dalda Oscar ile de ödüllendirildi.

Wyler 1961'de Audrey Hepburn, Shirley McLaine ve James Graner'ın oyunları ile "Çocukların Saati"ni tekrar filme aldı. Bunun ardından ise, bir gerilim klasiği olarak kabul edilen "The Collector/Korkunç Koleksiyoncu" geldi. John Fowles'ın romanından uyarlanan filmde Terence Stamp, Samantha Eggar, Mona Washbourne ve Maurice Dallimore başrollerdeydi. Bugünün 'seri katil' filmlerinin başlangıcı olarak kabul edilen film, çok beğenildi. Özellikle hikayeye zaten 'deli' damgası yemiş bir katil ile başlamak yerine, normal bir insanın nasıl bir katile dönüştüğünü anlatmak farklı bir yaklaşımdı.

William Wyler, 1968 yılında filmografisine önemli filmlerinden birini daha ekledi; Barbara Streisend'ın başrolde yer aldığı "Funny Girl/Komik Kız"... Müzikal bir komedi olan film, Funny Brice adlı bir komedyenin hayatını, mesleki ve duygusal iniş çıkışlarını anlatıyordu ve sarsılmaz bir hayran kitlesi elde etti. Hala en çok izlenen Wyler filmlerinden biri olan "Komik Kız"dan sonra ise, yönetmenin sinema yaşamına veda ettiği 1970 yapımı bir ırkçılık dramı olan "The Liberation of L.B Jones/L.B Jones'un Özgürlüğü" geldi. Lee J. Cobb, Anthony Zerbe ve Barbara Hershey'in başrollerde yer aldıkları bu filmden sonra Wyler, aktif sinema yaşamını noktaladı...

Hollywood'da varlığını sürdürdüğü kırk beş yıl içinde, toplam dokuz kez en iyi yönetmen dalında Oscar'a aday olan ve bu ödül ile üç kez buluşan yönetmen, ayrıca 1976 yılında "Amerikan Film Enstitüsü Ömür Boyu Başarı Ödülü" ile de onurlandırılmıştı... Oyuncu yönetimindeki titizliği, bitip tükenmeyen tekrarları, hikaye anlatımındaki ustalığı ve özellikle de filmlerinin insanı koltuğa çivileyen diyalogları ile ünlü olan William Wyler, 27 Temmuz 1981'de hayata gözlerini yumdu; ardında sinema tarihinin klasikleri arasına girmiş pek çok eser bırakarak...

Bugünün Sinemasında Wyler Etkileri

William Wyler, gerek seçtiği konular, gerekse bunları işleyiş biçimi ile, bugünün önemli yönetmenlerinin çoğunu etkilemişti kuşkusuz. Sanatçının ünlü eserlerinin izlerini, bugünün sinemasında sürmek mümkün. Akla gelen ilk örnekler "Ben-Hur"e benzerliği ile Ridley Scott'ın "Gladyatör"ü ve pek çok açıdan "Hayatımızın En Güzel Yılları" ile ortak noktaları bulunan Oliver Stone'un Vietnam gazisi Ron Kovic'in topluma uyum sorunlarını anlattığı etkileyici filmi "Born on the Fourth of July/Doğum Günü Dört Temmuz"...

Ridley Scott da filminde insanın kendine olan inancı ile neler başarabileceğinin altını çiziyor, kölelik ve demokrasi arasındaki uçurumu gözler önüne seriyordu. Ayrıca pek çok biçimsel benzerlik de vardı iki film arasında. "Ben-Hur"deki ünlü araba yarışı sahnesi, "Galdyatör"de bir arena dövüşüne dönüştüyse de, gerek 'kölenin efendiye karşı zaferi' temasının işlenişi, gerekse resimsel kurgunun yapısı açısından etkileşim gözden kaçmıyordu.

Oliver Stone ise, kahraman bir asker olarak gittiği savaştan, iş e yaramaz bir zavallı olarak geri dönen Kovic'in dramatik öyküsünü anlatırken, "Hayatımızın En Güzel Yılları"nın baş kahramanı Homer'dan oldukça etkilenmiş gibiydi. Stone da filminde Kovic'in yaşadığı duygusal çöküntüyü ön plana çıkarıyordu. Ama iki film arasındaki asıl ortak nokta, savaş sonrasında toplumun yaşadığı hızlı değişimin aktarılışıydı. Fakirlik, iş-

sizlik, suçluluk duygusu ve pişmanlık ile boğuşan Amerikan toplumu her iki filmde de askerleri birer günah keçisine dönüştürüyordu. Kovic ve Homer birbirlerine çok benziyorlardı ama ciddi bir fark da gözleniyordu iki asker arasında; Homer, her ne olursa olsun, yapılan savaşı haklı bulurken, Kovic, zamanla bir savaş karşıtına dönüşüyordu.

Wyler Filmlerinden Uyarlanan Türk Filmleri

Wyler'ın en çok sevilen filmlerinden biri olan "Roma Tatili", Türk Sineması'na iki kez uyarlandı. 1964 yılında Ülkü Erakalın tarafından "Muhteşem Serseri" adıyla tekrarlanan filmde, Ayhan Işık ve Fatma Girik başrollerdeydi. Aynı hikayeyi "İstanbul Tatili" adıyla 1968'de beyaz perdeye aktaran Türker İnanaoğlu ise Filiz Akın ve Kartal Tibet ile birlikte çalışmıştı. Wyler'ın gerilim türündeki unutulmaz filmi "Korkunç Koleksiyoncu" da Türk sinemacılarının tekrarladıkları hikayeler arasındaydı. "Cehennem" adıyla 1973'te çekilen filmin yönetmeni Tarık Tibet'ti...

Ağustos, 2002.

Önemli Filmleri:

1970 The Liberation of L.B Jones/L.B Jones'un Özgürlüğü
1968 Funny Girl/Komik Kız
1965 The Collector/Korkunç Koleksiyoncu
1959 Ben-Hur
1958 The Big Country/Büyük Ülke
1956 Friendly Persuasion/Kan Dökmeyeceksin
1955 The Desperate Hours/Çaresiz Saatler
1953 Roman Holiday/Roma Tatili
1952 Carrie
1951 Detective Story/Karakolda
1949 The Heiress/Miras
1946 The Best Years of Our Lives/Hayatımızın En Güzel Yılları
1942 Mrs.Miniver/Bayan Miniver
1941 The Little Foxes/Küçük Tilkiler
1939 Wuthering Heights/Rüzgarlı Bayır
1938 Jezebel
1937 Dead End/Çıkmaz Sokak
1936 Dodsworth
1936 These Three/Bir Garip Üçlü
1934 Glamour
1928 Anybody Here Seen Kelly/Kelly'i Gören Var mı?

JOHN HUSTON

AKINTIYA KARŞI

Hollywood'un en ilginç kişiliklerinden biriydi John Huston... "Malta Şahini", "Afrika Kraliçesi", "Uygunsuzlar" gibi pek çok başyapıt ortaya koymasının yanı sıra, oyunculuktan ressamlığa, boksörlükten pilotluğa uzanan geniş bir alana yayılıyordu yetenekleri... Özgürlüğüne fazlasıyla düşkün, maceraperest karakteri ve hayatta her şeyi denemekten yana olan yenilikçi yapısı filmlerine de yansımış, ona Amerikan sineması içinde farklı bir yer kazandırmıştı.

John Huston, 5 Ağustos 1906'da Nevada'da doğdu. Sanatçı bir aileden geliyordu. Annesi bir roman yazarı, babası ise, oldukça ünlü bir tiyatro ve sinema oyuncusuydu; Walter Huston... John, çok küçük yaşlarda tanıştı tiyatro ile. İlk sahne deneyimini yaşadığında henüz üç yaşındaydı. Ancak oğullarının ilerde iyi bir aktör olacağını düşünen ailesinin, John için yaptıkları planları bir daha gözden geçirmeleri gerekecekti. Çünkü John ele avuca sığmıyor, ilgi gösterdiği alanlar tiyatro ve edebiyatın çok dışına taşıyordu. Gözünü budaktan sakınmayan bir yapısı vardı. Henüz on yedi yaşındayken boksör olmaya karar verdi. Oldukça güçlü bir yapıya sahip olan John Huston, profesyonel bir boksör olarak çıktığı yirmi beş maçtan yirmi üçünde galip gelmişti. Ancak bu parlak başarıya rağmen, sürpriz bir şekilde spordan koptu... Gece hayatının cazibesi, alkol ve kumara olan ilgisi, spordan uzaklaşmasını hızlandırmıştı...

Yirmili yaşlarının ortalarına doğru tekrar tiyatroya yönelen John Huston, 1928 yılında ilk oyununu kaleme aldı; "Frankie ve Johnny"... Yazarlığı sinema sektöründe sürdürme kararı alışında ise ünlü yazar Eugene O'Neil ile tanışmasının büyük etkisi oldu. Yirmi beş yaşına geldiğinde, babasının bağlı bulun-

duğu Warner Bros'ta senarist olarak göreve başladı. Önemli filmlerin senaryo gruplarında yer aldı ve özellikle diyalog yazarı olarak dikkat çekti. Ancak stüdyo sisteminin katı kurallarından sıkılması da uzun zaman almadı Huston'ın. Oldukça başarılı olduğu diyalog yazarlığını bırakarak, Avrupa'ya gitti. 1938'e dek Londra'da yaşadı. Oyunculuk üzerine yoğunlaşan araştırmalarının yanı sıra, bir magazin dergisinde editör olarak görev yaptı.

Stüdyo sisteminin getirdiği tüm olumsuzluklara rağmen, sinema bir kez kanına işlemişti ve Hollywood'a geri dönmesi de kaçınılmazdı. 1938'de Warner Bros'taki işine geri dönen Huston, pek çok önemli filmin senaryosuna ciddi katkılarda bulundu. Wyler imzası taşıyan "Jezebel", "Wuthering Heights/Rüzgarlı Bayır", Raul Walsh'ın "High Sierra/Zirve"si ve unutulmaz Hawks klasiği "Sergant York/Aslan Yürekli Çavuş" gibi... 1940 yılında ise, tamamen kendisine ait bir senaryo ile, ilk kez Oscar ödülüne aday gösterildi; William Dieterle'nin yönetmenliğindeki "Dr. Ehrilch's Magic Bullet/Dr.Ehrilch'in Sihirli Kurşunu"...

Artık gözler bu yetenekli senariste çevrilmişti. 1941, her açıdan Huston için parlak bir yıl oldu. Dashiel Hammett'in aynı adlı romanından uyarladığı "Maltese Falcon/Malta Şahini", sanatçının sadece iyi bir senarist değil, aynı zamanda görsel dili çok iyi kullanan bir yönetmen olduğunu da kanıtladı. Eleştirmenlerin göklere çıkardığı, ilk gösteriminden itibaren 'klasikler' kategorisine koyduğu, üstelik seyirci tarafından da oldukça beğenilen bir film oldu "Malta Şahini"... İşin ilginç yanı, filmin uyarlandığı roman, daha önce iki ayrı yönetmen tarafından aktarılmıştı beyazperdeye. Roy Del Ruth, 1931'de aynı adla, William Dieterle ise, 1936'da "Satan Meet A Lady/Şeytan Kadın" adıyla ele almışlardı "Malta Şahini"ni. Ne var ki, Huston'ın gerek senaryosu gerekse hikayeyi görselleştirme tarzı, bu iki filmi de gölgede bırakıyordu. Döneminin sinema eleştirmenlerinin yüzünü kara çıkartmayan ve bugün de polisiye klasikleri arasında gösterilen film, oldukça bencil, çıkarcı, duygusuzluk derecesinde katı bir dedektifin, Sam Spade'in etrafında

gelişen olayları anlatıyor, ancak Huston'ın bakış açısı, seyircinin bu tatsız, maddeci, hatta mekanik karakter ile kolayca özdeşleşmesini sağlıyordu. "Malta Şahini"nin en belirgin özelliği, o güne dek çizilmiş, 'kahraman dedektif' imajını ters yüz etmesi, polisler gibi suçun karşısında yer aldığı düşünülen, ancak bireysel çalışma sistemleri nedeniyle onlardan ayrı tutulan özel dedektiflerin, aslında yüksek ahlaki dürtüleri veya vicdani sorumlulukları ile değil, sadece para için bu işin içinde varolduklarını anlatmasıydı bir bakıma. Filmin bir sahnesinde Spade'in polislerle içki içerken, kadehini 'Yaşasın suç!' diyerek kaldırışı ya da pek çok karanlık kişinin peşinde olduğu tarihi "Malta Şahini"ni ararken kendi çıkarı doğrultusunda saf değiştirmeye meyilli tutumu, bu görüşü doğrular nitelikteydi. Spade için dostluğun bir önemi yoktu. İş ortağının karısıyla ilişki kurmuş, öldüğünde ise yaptığı ilk iş, tabeladan adını sildirmek olmuştu. Aşk da fazla değerli değildi onun için. Katil olduğunu anladığı sevgilisini teslim etmek istediğinde, kadının yakarışlarına, alaycı bir gülümseme ile şöyle cevap vermişti; "Uslu durursan, yirmi yılla kurtulursun. O zaman seni bekliyor olacağım. Ama seni asarlarsa da merak etme, ömür boyu hatıralarımda olacaksın!"

Sam Spade karakterinin inandırıcılığındaki en büyük pay, kuşkusuz başrol oyuncusu Humphrey Bogart'a aitti. Gençlik yıllarında benzer bir işte çalışmış olan Bogart, özel dedektiflerin dünyasına hiç yabancı değildi. Kara film türünün Amerika'daki ilk temsilcilerinden biri olan "Malta Şahini", siyasal ve ekonomik nedenlerle umutsuzluk içinde olan toplumun karamsarlığına ve güvensizliğine de oldukça uygun düşmüş, belki bu nedenle Spade karakterinin halk tarafından sevilmesi kolaylaşmıştı.

"Malta Şahini", daha ilk filmini çeken Huston için parlak bir başarı oldu. Spade karakterinin tüm olumsuzluklarıyla ortaya konuşu ya da 'Malta Şahini'nin peşinde olan Gutman ve yardımcısı arasında var olduğu ima edilen eşcinsel ilişki gibi sıra dışı ayrıntıların yanı sıra, oldukça sivri bir anlatım dilini benimsemesi, Huston'ın farklı tarzını, cesur kişiliğini ortaya ko-

yuyordu. Eleştirmen Boslet Crowther film hakkındaki görüşlerini şöyle özetliyordu; "Huston, Amerikan usulü bir haşinlikle, İngiliz suç ekolünün kibarlığını, yani adaleyle zekayı birleştiriyor ve buna ölçülü bir duygusallık da ekliyor..."

Huston'ın daha sonraki çalışması Bette Davis'li bir melodram oldu; "In This Our Life/Aşk Yarışı"... 1942 yapımı bu filmi, "Across The Pasific/Pasifiğin Ötesinde" adlı bir savaş dramı izledi. Humprey Bogart, Mary Astor ve Sidney Greenstreet'in başrollerde yer aldıkları bu filmden sonra, Huston'ın stüdyo ile anlaşmazlıkları tekrar başgösterdi. Üçü de oldukça başarılı olan bu filmlere rağmen, stüdyo bürokrasisinin özgür çalışmasını engellediğine kanaat getiren Huston, konulu film yapımına bir süre ara verdi. Zaten İkinci Dünya Savaşı tüm hızıyla sürüyordu. Çoğu meslektaşı gibi Huston da savaş belgeselleri ve dokümanter filmlere yöneldi. 1943 tarihli "Report From The Aleutians/Aleut Adalarından Haber Var ", 1944 yapımı "Tunusian Victory/Tunus Zaferi" ve 1946'da çektiği "Let There Be Light/Bırak Işık Gelsin", Amerikan savaş belgeselleri arasında sivrilen filmler oldular.

Savaş sonrasında Huston, Robert Siodmak'ın çektiği "The Killers/Katiller" ve Orson Welles'in filme aldığı "The Stranger/Yabancı"nın senaryo çalışmalarına katıldı. 1948'de ise Warner Bros'a geri dönerek Traven'den uyarladığı ve filmografisinde önemli bir yeri olan "The Treassure of Sierra Madre/Altın Hazineleri"ni yönetti.

"Altın Hazineleri", Huston için parlak bir dönüş oldu. Hem yönetmen, hem de senarist olarak Oscar heykelciği ile buluşan sanatçı, bu film ile babasının da en iyi yardımcı oyuncu Oscarını alışına vesile olmanın sevincini yaşadı. Sonraki yıllarda kendisiyle yapılan bir röportajda duygularını şöyle ifade edecekti; "Bence en önemli filmim "Altın Hazineleri"dir. Bu filmde Bogart'ın unutulmaz oyununun yanı sıra, yaşlı bir aktör, yardımcı oyuncu Oscarını almıştı. Walter Huston, yani babam..."

Huston "Altın Hazineleri"nin başarısından sonra kendisine reddedilemeyecek bir teklif getiren MGM'e geçti. Bu transferden sonra yılda ortalama bir film çeken yönetmen, ünlü edebi

yat yapıtlarından, yeni yazarların eserlerine, birbirinden farklı güncel konulardan, 'asla sinemalaştırılamaz' denen hikayelere kadar, hemen her şeyi denedi. Ve çoğunda da başarılı oldu.

1950 yapımı "The Asphalt Jungle/Elmas Hırsızları" Huston imzalı bir başka polisiye klasiği olarak geçti sinema tarihine. Sterling Hayden'in başrolde yeraldığı film, hapisten yeni çıkmış profesyonel bir hırsızın, eski çete arkadaşları ile bir araya gelip, mükemmel bir soygun planlaması üzerine kurulmuştu. Pek çok ilginç karakterin bir araya getirilmesi, "Elmas Hırsızları"nın önemli bir özelliğiydi ama film bununla da kalmıyor, her karakteri derin bir psikolojik boyutta inceliyordu. Filmde yıldız oyuncu kullanılmamış olması da karakterlere inandırıcılık katmaktaki başarısını artırmıştı Huston'ın. Film, soygun olayını, soyguncuların bakış açısından anlatan öyküsüyle de dikkat çekiciydi. Dönemin ahlaki kurallar ile sıkı sıkıya kuşatılmış sinema anlayışı içinde, bu da yeni bir şeydi. Ve elbette çok sert eleştirilere hedef oldu. Yapımcı Louis B. Mayer, "Pis şeyler yapan, pis ve çirkin insanlarla dolu bir film. Bu filmi görmek için değil sinemaya, odanın diğer köşesine bile gitmem." diyerek, kendi şirketinin bir ürünü olan "Elmas Hırsızları"nı yerden yere vuruyordu. Alınan eleştiriler, filmin senaryosuna da yansıdı ve finalde soygunu başarıyla yapmış olmalarına rağmen, para hırsı yüzünden birbirlerine düşen soyguncular, bir bir yakalandılar... Huston'ın çok sevdiği 'kaybedenler'i ele alan bu film, Marilyn Monroe'ya da ilk önemli rolünü oynama fırsatını vermişti.

Eleştirilerden yılmayan Huston, farklı kişiliğini 1951'de yaptığı "The Red Badge of Courage/Kanlı Zafer" ile de ortaya koymayı başardı. Hollywood sinemasının ilk anti militarist filmlerden biri olarak kabul edilen "Kanlı Zafer" de, "Elmas Hırsızları" gibi yapımcı L.B Mayer'in hışmına uğramaktan kurtulamadı... Herkesin vatanperver ve militarist filmler yapmaya yöneldiği McCarthy döneminde, "Kanlı Zafer"in tepki alması doğaldı belki, ama filmin başına gelenler, onu 'lanetli başyapıtlar' listesine bile soktu! Yapımcısı tarafından acımasızca kesilen film, ancak altmış dokuz dakika olarak çıkabildi se-

yircisinin karşısına...

Huston'ın bundan sonraki filmi, eğlenceli olduğu kadar, alt metni oldukça güçlü bir macera öyküsüydü; "The African Queen/Afrika Kraliçesi"... Asıl mesleği sinema eleştirmenliği olan James Agee'nin, C.S Forester'ın bir romanından senaryolaştırdığı film, Afrika'da misyonerlik yapan dine ve ahlaki değerlere çok bağlı bir kadın ile, tek dostu içki olan maceraperest bir gemicinin zoraki serüvenini anlatıyordu. Yapımcı Sam Spiegel'in niyeti, düşüşe geçtikleri düşünülen iki oyuncuyu; Humphrey Bogart ve Katharine Hepburn'ü alıp, Huston'ın sevdiği gibi doğa ile iç içe eğlenceli bir macera filmi yapmaktı, ama çekimler beklenenden çok uzun ve zorlu geçti. Güçlüklerle tamamlanan "Afrika Kraliçesi", hem gişede, hem de eleştirmenlerin gözünde büyük bir başarı kazanarak, olanları unutturdu gerçi ama Hepburn, film çekimi sırasında yaşadıklarını "The Making of The African Queen or How I Went to Africa With Bogart, Bacall and Huston and Almost Lost My Mind/Afrika Kraliçesi'nin Yapımı veya Bogart, Bacall ve Huston'la Afrika'ya Nasıl Gittim ve Nasıl Aklımı Kaçırıyordum?" adlı bir kitapta toplamadan edemedi. Bogart içinse büyük bir çıkış oldu "Afrika Kraliçesi". Film, oyuncuya sinema hayatının tek Oscar ödülünü getirdi.

Huston hem hikayeyi, hem de karakterleri sevmişti. Almanlar'ın baskısı altındaki Belçika Kongosu'nda geçen öyküde, iki zıt karakter, önce birbirlerine düşman oluyor, sonra da faşizme karşı akılcı bir şekilde birleşiyorlardı. Karakterlerin geçirdikleri değişim de, Huston'ın tarzına çok uygundu. Hepburn'ün canlandırdığı Rosie, katı kurallar içinde yaşamanın anlamsızlığını kavrıyor, her iki kahraman da yapıları ne kadar farklı olursa olsun, faşizme karşı tüm insanların birleşmesi gerektiğini vurgularcasına dost oluyorlardı. Özellikle ırkçılık ve faşizm, Huston'ın başından beri katlanamadığı ve karşı görüşünü her fırsatta dile getirdiği ideolojilerdi. Ayrıca "Afrika Kraliçesi", yönetmenin çok sevdiği başka bir temayı da işliyordu; insan ve doğanın amansız savaşını... Film, çok beğenildi. "Afrika Kraliçesi"nin macera dolu yapım süreci, Peter Veitrel'in

1953'te yazdığı "Beyaz Avcı Kara Yürek" adlı kitaba ve Clint Eastwood'un 1990 yapımı aynı adlı filmine de konu oldu.

1952'de oldukça ilginç bir proje ile çıktı seyircilerinin karşısına Huston: "Moulin Rouge/Kırmızı Değirmen". Film, resimleri sağlığında Lurv'a kabul edilen ilk ressam olan Henri de Toulouse Lautrec'in hayatını ele alıyordu. Akraba evliliği kurbanı Lautrec'in sakat bir cüce olarak sürdürdüğü trajik yaşamını sinemaya uyarlamakta oldukça başarılı oldu John Huston. Lautrec'in Paris batakhanelerinde geçen hayatı, sakatlığından kaynaklanan kişilik sorunları ve bir kont olan babasının zorlamaları düşünüldüğünde zaten oldukça dramatikti. Ama Huston'ın asıl başarısı, dramatizasyondan ziyade, görselleştirme tarzındaydı. Film için, Lautrec tablolarının taşıdığı görselliği kullanmayı seçmişti. Kırmızı ve siyah rengin hakim olduğu, yapay ışığın ve iç mekanların ön plana çıktığı post empresyonist çizgileri, filmin her karesinde izlemek mümkündü. Hatta ressamın 'Le Moulin Rouge', 'Jardin de Paris', 'Quadrille', 'Troupe de Mlle Eglantine'gibi tablolarının kompozisyonları, benzer açı ve ölçek seçimleriyle filmde olduğu gibi kullanılmıştı. Orijinal tablo ve eskizleri de filmine dahil eden, hatta kurgu yoluyla bu resimlere hareket katmayı deneyen Huston'ın, "Kırmızı Değirmen" için tasarladığı final sahnesi de görülmeye değerdi. Tablolarının ilham kaynağı olan kişilerin birer birer hasta yatağında yatan Lautrec'i ziyaret etmeleri, ona en güzel danslarını sunmaları, belki de sinema tarihinin en güzel rüya sahnelerinden birini oluşturuyordu. Lutrec'in gerçekte böyle güzel hayaller içinde değil, alkol bağımlılığının etkisiyle gördüğü böcek halüsülasyonlarından deliye dönerek öldüğü düşünülünce, Huston'ın yarattığı finalin değeri daha da artıyordu şüphesiz... José Ferrer ve Zsa Zsa Gabor'un başrollerde yer aldıkları film, 1952 Venedik Film Festivali'nde Gümüş Aslan ile ödüllendirildi.

Huston 1953'te polisiye türünün ince bir taşlaması olan "Beat The Devil/Sarışın Şeytan"ı çekti. Humphrey Bogart, Jennifer Jones, Gina Lollobrigida ve Peter Lorre'un başrollerde yer aldığı bu anti polisiye filmi, güçlü bir edebiyat uyarlama-

sı izledi. Herman Melville'in "Moby Dick"i...

Aslına oldukça sadık kalınarak senaryolaştırılan "Mobby Dick"in özünde, hırs ve intikam duygularının yıkıcılığı ve bu dürtülerle hareket eden insanın 'insan' olmaktan nasıl uzaklaştığı yer alıyordu. Beyaz balina Mobby Dick tarafından sakat bırakılan ve intikamını almaya yemin eden kaptan Ahab'ın hikayesi, Huston'ın sevdiği pek çok özellik barındırıyordu içinde. Tek derdi karnını doyurmak olan bir balığa karşı amansız bir savaş başlatan Ahab için ne meslek ahlakı önemliydi, ne de insani değerler... Mobby Dick'in peşinden gitmek uğruna gemisinin elde edeceği kazançtan vazgeçen, tayfalarını tehlikeye atan, kayıp denizcileri aramayı zaman kaybı sayıp, onları ölüme terk eden Ahab, kendi korkunç sonunu hazırlarken, para hırsı ile yanıp tutuşan pek çok denizciyi de peşinden sürüklüyordu.

Ayrıca yönetmenin ırkçılık karşıtı söylemini yinelemesi için de iyi bir fırsattı "Mobby Dick". Ishmael ve Kızılderili oda arkadaşı arasında, zamanla gelişen dostluk sayesinde, ırklar arasında bir köprü kuruyor, Kızılderili'ye çok iyi bir nişancı olmasına rağmen, sadece Hristiyan olmadığı için düşük ücret ödeniyor olmasıyla da, varolan eşitsizliği ortaya koyuyordu. Huston, hikayenin görselleştirilmesi açısından da başarılıydı. Oldukça gerçekçi balina avı sahnelerinin yanı sıra, rüzgara mahkum denizcilerin okyanusun ortasında mahsur kaldıkları sahne de hayli etkileyiciydi. Suyun, güneşin ve Mobby Dick'i ilk görene verilecek altın paranın pırıltılı yansımalarını, yaşanan gerginliği destekleyecek şekilde kullanan Huston, kaptan Ahab'ın öldüğü sahnede de gösteriyordu hünerini. Mobby Dick'in suya dalıp çıkmasına aldırmadan, sırtına tutunarak, onunla beraber yol alan ve zıpkınlamaya devam eden Ahab'ın görüntüsü belleklerden silinecek gibi değildi. Film, çok beğenildi. Özellikle kaptan Ahab rolündeki Gregory Peck göklere çıkarıldı. New York film eleştirmenleri de Huston'ı 1956 yılının en iyi yönetmeni seçerek ödüllendirdiler.

1957 yılına gelindiğinde Huston, "Afrika Kraliçesi" tarzında bir başka macera filmi çekti. "Heaven Knows Mr.Alli

son/Beyaz Rahibe"... Ancak film, Robert Mitchum ve Deborah Kerr'ın oyunlarına rağmen, "Afrika Kraliçesi"nin başarısını yineleyemedi. 1958'de ise John Wayne'li bir dram olan "The Barbarian And The Geisha/Barbar ve Geyşa"ya imza atan Huston, başarı grafiğindeki bu kısa duraklamayı aşarak, 1960 yapımı "The Unforgiven/Affedilmeyen" ile tekrar çıktı izleyicilerinin karşısına. Başrollerinde Burt Lanchester ve Audrey Hepburn'ün yer aldıkları "Affedilmeyen", Hollywood tarihinin ilk Kızılderili yanlısı filmlerinden biriydi. Alan LeMay'in bir romanından sinemaya uyarlanan film, beyazlar tarafından büyütülmüş bir Kızılderili kızın hikayesini kullanarak, ırkçılığın anlamsızlığını ve gerçek sevginin gücünü ele alıyordu. Huston'a göre ırkçılığın akılcı bir nedeni yoktu. Bunu da, daha dün ne kadar kasabanın en gözde genç kızlarından biri olan Rachel'ın, soyu öğrenildiğinde bir günah keçisi, bir hain, hatta ölmesi gereken bir şeytan ilan edilmesi ile anlatıyordu. Kızılderili halk ve Rachel'ın beyaz ailesi arasında çıkan savaş ise, bir bakıma Amerika toprakları üzerinde iki halkın sürdürdüğü mülkiyet savaşını temsil ediyordu. Sonuçta her iki taraf da ağır kayıplar veriyor, ama kazanan 'beyaz adam' oluyordu. Ancak tüm beyazlar bir değildi elbet. Galip gelen, sağduyulu, onuru için savaşan beyazlardı. Para hırsından önünü göremeyen ve anlamsız bir kinin peşinden giden yarı deliler değil...

Huston, ırkçılık üzerine görüşlerini cesur bir şekilde dile getirmenin yanı sıra, oldukça sinematografik sahneler de tasarlamıştı "Affedilmeyen"de... Özellikle nehrin iki kıyısında kendi müziklerini çalarak moral toplamaya çalışan Kızılderili ve beyaz halkın görüntüleri mükemmeldi. Bir yanda çalınan savaş davulları, bir yanda piyanodan yayılan klasik müzik... Sözkonusu sahne, farklı biçimlerde ortaya koysalar da, her halkın amaç ve ideallerinin aynı olduğunu vurguluyordu bir anlamda. Huston finalde Kızılderili kanı taşıyan Rachel ile, saf kan kovboy Ben'i büyük bir aşkla bir araya getirerek, sevginin en güçlü uzlaşma yöntemi olduğunu da ortaya koyuyordu.

Çağına göre oldukça cüretli projelere imza atan Huston'ın bir sonraki filmi, Amerika'nın yükselen yeni değerleri karşısın-

da, kaybetmeye mahkum bir avuç küçük insanı ele aldığı bir başka dram oldu; "The Misfits/Uygunsuzlar"... Clark Gable, Marilyn Monroe, Montgomery Clift ve Thelma Ritter'ın başrollerde yer aldığı filmin senaryosu Arthur Miller imzasını taşıyordu ve Miller'ın doğrudan sinema için yazdığı ilk metindi. 1962 yapımı film, beş ana karakter üzerinde odaklanıyor, maddeciliği, madde karşısında insani değerlerin eriyişini, güvensizliği ve yeni Amerika'da adına 'özgürlük' denip, alabildiğine özendirilen o korkunç yalnızlığı ele alıyordu. "Uygunsuzlar", oldukça karamsar bir tablo çiziyordu geleceğe dair. Eski zamanlarda ideal binekler olan hızlı ve soylu Mustang cinsi atlar, filmin kahramanları ile özdeşleştirilmişti. Yaşlı kovboy Gay, üvey babası tarafından evinden ve işinden uzaklaştırılan rodeocu genç Perce, yaşlı dul Isabel veya duygusal yaşamını bir türlü düzene sokamayan Roslyn, Mustangler misali, bu dünyanın düzeni içinde yeri olmayan karakterlerdi. Üstelik para kazanmak için Mustang avına çıkmaları başlı başına bir metafor oluşturuyordu. Kendi sonlarını, kendi elleriyle hazırlıyor gibiydiler ve o gün için bu avdan vazgeçmek gibi idealist bir tavır sergileseler de, sonuç asla değişmeyecekti. Mustangler'i elbet bir başkası avlayacak ve bu soylu hayvanların köpek mamasına dönüşmeleri asla engellenemeyecekti! Yeni Dünya'da sadece eski savaş pilotu Guido'nun tutunma şansını mümkün kılıyordu Miller'ın senaryosu. Atları serbest bırakmak karşılığında Roslyn'in kendisiyle beraber olmasını talep eden Guido, "İnsanca davranmak için bir karşılık almaya ihtiyacın yok" diyen Roslyn'in karşısında utanmak şöyle dursun, daha da sinirleniyor, hatta karşı safha geçmekten geri durmuyordu. Finalde, Gay ve Roslyn için küçük de olsa bir umut kapısı aralayan Huston, 'topluma uyumsuzluk' hastalığından mustarip kahramanları için, daha küçük bir topluluğun, belki bir ailenin kurtuluş olabileceğini vurgulamaya çalışmıştı belki de...

"Uygunsuzlar", gişede pek başarılı olmadı. Amerikan halkının, içinde yaşadığı toplumun acıtan gerçeklerini görmeye niyeti yok gibiydi. Ama filmin ardından gelişen olaylar, "Uygunsuzlar"a gösterilen ilgiyi artırdı. Film, Marlyn Monroe ve Clark

Gable'ın son çalışmaları oldu. Diğer oyuncular Montgomery Clift ve Thelma Ritter da kısa süre sonra hayata gözlerini yumdular. Ard arda ölen dört büyük oyuncusu ile "Uygunsuzlar", sinema tarihinin 'lanetli' filmlerinden biri olarak anılmaya başlandı ve zaman içinde bir efsaneye dönüştü.

Huston 1962'de bir film daha yaptı; "Freud/Gizli Hakikatler"... Film, ünlü psikiyatrist Sigmund Freud'ün yaşamına ve öğretisine değiniyor, onun görüşlerini çok basite indirgeyerek anlatıyordu. Montgomery Clift ve Susannah York ile birlikte çalıştığı "Gizli Hakikatler", belki gişede fazla ses getirmedi ama Huston sinemasının ilginç ürünlerinden biri olarak yerini aldı sanatçının filmografisinde. 1964 yapımı "The Night of The Iguana/Iguana Geceleri" ise, Tennessee Williams'ın oyunundan uyarlanan bir dramdı ve Richard Burton, Ava Gardner ve Deborah Kerr'ı bir araya getiriyordu.

60'lı yılların ikinci yarısından itibaren farklı konu ve türlere yönelen Huston, 1966 yılında İncil kaynaklı destansı bir eser olan "La Bibba/Peygamberler Tarihi"ni çekti. Adem ile Havva'dan Nuh'un gemisine, İbrahim ve İshak'tan Habil ile Kabil'e dek pek çok dini öykü içeren film fazla beğenilmedi ama izleyenleri sinema tarihinde eşine az rastlanır bir yapım olduğuna ikna etmesi de hiç zor olmadı. George C. Scott, Ava Gardner ve Peter O'Toole gibi önemli oyuncuların yer aldığı "Peygamberler Tarihi", görsel açıdan da unutulmaz sahneler içeriyordu.

Huston, 1967'de Ian Fleming'in bir romanından uyarladığı, Peter Sellers, Ursula Andress, Orson Welles, Woody Allen, Deborah Kerr, J.P Belmondo gibi oyuncuların yer adlıkları bir komedi çekti; "Casino Royale"... Casusluk filmlerinin ve özellikle de James Bond'un bir parodisi olan film, yakışıklı casus 007 James Bond rolünde yer alan Peter Sellers'in çılgın maceraları ile dopdoluydu. Hatta film "Casino Royale için bir James Bond yetmez!" sloganı ile tanıtılmıştı. Bu eğlenceli yapımı, Elizabeth Taylor ve Marlon Brando'nun başrollerde olduğu "Reflections in a Golden Eye/Pırıltılı Gözler" izledi. 1969'da ise yine bir dram olan "A Walk With Love and Death/Aşk ve Ölümle Bir Yürüyüş"ü perdeye taşıdı Huston. Filmde Anthony Hig-

gins ve Assi Dayan'ın yanı sıra, yönetmenin kızı Anjelica Huston da ilk kez kamera karşısına geçiyordu.

John Huston'ın, 1970 yapımı filmi "The Kremlin Letter/Kremlin Mektubu" ise, bir casusluk öyküsüydü. Yönetmen, ajan Charles Ron'un çevresinde dönen, anlaşılması güç olayları ele alarak, sözkonusu türe de ince eleştiriler getiriyordu. Noel Behn'in romanından uyarlanan filmde Patrick O'Neal, Bibi Anderson ve Orson Welles gibi isimler bir aradaydılar.

Huston, pek fazla ses getirmeyen "The Last Run/Son Koşu"nun ardından, gençliğinde gönülden bağlı olduğu boks sporuna ve boksörlerin hayatlarına değindiği "Fat City/Boksörün Dünyası"nı çekti. Stacy Keach ve Jeff Bridges gibi isimlerin yer aldıkları film, Leonard Gardner'ın romanından uyarlanmıştı.

Daha önce "Sarışın Şeytan" ve "Casino Royale" gibi tür filmi parodileri yapmış olan Huston, 1972 yılında bunlara bir yenisini daha ekledi. Paul Newman'ın başrolde yer aldığı "The Life and Times of Judge Roy Bean/Yargıç Roy Bean", klasik westernin ince bir taşlamasıydı. Huston 1973 yılında yine Paul Newman ile birlikte çalıştığı gerilim filmi "The Mackintosh Man"i çektikten sonra, uzun yıllardır düşünü kurduğu bir projeye imza attı. Rudyard Kipling'in kısa bir öyküsünden uyarlanan "The Man Who Would Be King/Kral Olacak Adam"... Ancak yönetmenin büyük bir heyecanla beyazperdeye taşıdığı film, tam bir hayalkırıklığı yarattı. Zaten uzun zamandır "Malta Şahini", "Uygunsuzlar" veya "Mobby Dick" gibi güçlü eserler ortaya koyamıyor olan Huston için artık tükendiği, eski parlak günlerinin geride kaldığı söylenmeye başladı. Ancak deha ile sıradan başarının en önemli farkını gözden kaçırıyordu bu yargıya varanlar. Başarı, düz bir çizgide ilerlerken, deha iniş ve çıkışlarla yol alıyordu her zaman ve Huston için de farklı olmadı. Yönetmen 1979 yılında çektiği "Wise Blood/Bilge Kan" ile muhteşem bir dönüş gerçekleştirdi. Flannery O'Connor'ın romanından uyarlanan film, eleştirmenlerce 'çok genç' olarak nitelendirildi. Huston'ın anlatım tarzı, yaşı ilerledikçe gençleşiyor, cesareti ve yeniliklere olan merakı artıyor gibiydi.

1979 yapımı Charles Bronson'lı bir suç filmi olan "Love and

Bullets/Aşk ve Kurşun"dan sonra, 1980'de filmografisindeki ilk ve tek korku filmine imza attı Huston; "Phobia/Fobi"... Ardından da Zoltan Fabri'nin başyapıtı sayılan "Cehennemde İki Devre" filminden alınmış konusu ile "Escape to Victory/Zafere Kaçış" geldi. 1981 yapımı film, savaşı ironik bir biçimde ele alıyor, güç dengelerindeki tüm tutarsızlıkları, insanlık adına işlenen suçları, halkın savaşa öfkesini ve özellikle de birlikten kuvvet doğacağı görüşünü bir futbol sahasına taşıyarak anlatıyordu. Aralarında Pele'nin de bulunduğu dünyaca ünlü pek çok futbol oyuncusunun yanı sıra, Michael Caine, Sylvester Stallone gibi starların da yer aldığı film, kitlelerin gücünü ortaya koymanın ötesinde, dayanışma halindeki ülkelerin güç dengelerine de ince göndermeler yapıyordu. Takımın çalıştırıcısı bir İngiliz, oyuncuları Avrupa ve Güney Amerikalı idi. Ama bu harika takımın kalecisinin son derece bencil olmakla birlikte, zamanla takım oyununa alışarak, bireysel çıkarlarını geri plana iten bir rugby oyuncusu olması tesadüf değildi. Almanlar'a karşı birleşen Avrupa'nın, Huston'a göre, kalede Amerika yoksa, maçı alma şansı çok zayıftı! Ayrıca, bir takım oyunu içinde her yeteneğin ayrı bir önemi olduğunu da vurguluyordu film. Stallone'nin canlandırdığı Hatch, bir İngiliz oyunu olan futboldan pek anlamıyordu ama rugby ona ellerini kullanmayı öğretmiş, mükemmel bir kaleci olabilmesi için gerekli zemini hazırlamıştı... Huston, faşizm karşıtı tüm Amerikan filmlerinde olduğu gibi, bütün Almanlar'ı aynı kefeye koymamaya da özen göstermişti "Zafere Kaçış"ta. Alman komutan Steiner'ın ılımlı yaklaşımı, hatta kaçışı fark etmesine rağmen buna göz yumması da bu görüşü destekleyen ayrıntılardı. Ve elbette, finaldeki muhteşem maç sahnesi ile de belleklere kazındı "Zafere Kaçış"...

Sürprizlerle dolu John Huston, 1982'de başka bir türe, müzikallere el attı bu kez. Evlat edinilen küçük bir kızın maceralarını anlatan "Annie", 76 yaşındaki Huston'dan beklenmeyen bir projeydi. Bu eğlenceli olduğu kadar duygusal müzikal, Thomas Meehan'ın aynı adlı oyunundan uyarlanmış ve Albert Finney, Carol Bunnett ve henüz on yaşında olan çocuk yıldız Aileen Quinn'i bir araya getirmişti.

Son üç filmiyle, seyircilerin gönüllerini fetheden ama eleştirmenlere kendisini bir türlü beğendiremeyen Huston, son döneminde yaptığı üç üstün yapıt ile, özlediği başarıyı yakaladı. 1984 yapımı "Under the Volcano/Volkanın Altında", 1985'te çektiği "Prizzi's Honor/ Prizziler'in Onuru" ve son çalışması olan bir James Joyce uyarlaması "The Dead/ Ölüler"...

"Volkan'ın Altında", Albert Finney ve Jaqueline Bisset'i bir araya getiriyordu. Film 1939 yılında, Avrupa'da başlayan savaşın gölgesinde, Meksika'da yaşayan İngiliz diplomat, Geffrey Firmin'in yaşamına değinen bir dramdı. Firmin'in kişisel sorunları özelinde, pek çok siyasal mesele de ele alınmıştı. "Prizziler'in Onuru", mafya filmlerinin bir taşlaması, hatta alaycı bir parodisiydi. 1986 yılında Altın Küre, 1985 yılında ise New York Film Eleştirmenleri ödüllerini kazanan filmde, Jack Nicholson, Kathleen Turner ve Anjelica Huston yer alıyordu. Hatta film, Anjelica Huston'a en iyi yardımcı kadın oyuncu ödülünü getirerek, Hollywood tarihinde bir ilkin gerçekleşmesine de vesile olmuştu. Aynı ailenin üç kuşağının temsilcileri, Oscar ödülü ile buluşmuştu ilk kez.; Walter, John ve Anjelica Huston...

"Prizziler'in Onuru"nun, Jack Nicholson tarafından canlandırılan baş kahramanı Charlie Partanna, Hollywood sinemasının yarattığı en ilginç karakterlerden biriydi. İlk görüşte aşka inanan, romantik, magazin dergilerinde aşk hakkında yazılan her türlü yazıyı kaçırmadan okuyan, bir mafya tetikçisi olan eşinin yaptığı soygun planına 'Karımın çalışmasını istemiyorum!' diyerek karşı çıkan, ama adına 'aile şerefi' dense de, yüksek mevki ve bol para anlamına gelen bir teklif karşısında aşkını vurmaktan çekinmeyen bir adam... Kathleen Turner'ın canlandırdığı Irene için de geçerliydi aynı özellikler. Ama kuşkusuz filmin en can alıcı karakterlerinden biri, Anjelica Huston'ın hayat verdiği Maerose'du. Prizzi ailesinin skandal kraliçesi Maerose'un kendi çıkarları için yapamayacağı yoktu. Özellikle babasını etkilemek için, yüzüne mor makyaj yapıp, 'acılı aşık' rolünü oynadığı sahne görülmeye değerdi. John Huston, bu tuhaf mafya ailesinin özelinde, onur ve güvenin neredeyse

kaybolduğu Amerika'ya yöneltiyordu eleştiri oklarını. Herkesin gözünün yanındakinin cebinde olduğu, paraya ulaşma yolunda her şeyin mubah sayıldığı ve insanın en sevdiği kişilere bile sırtını dönmekten korktuğu, bencil bir dünya...

"Ölüler" ise, James Joyce'un "Dublinliler" adlı romanının bir uyarlamasıydı. Senaryo, yönetmenin oğlu Tony Huston'ın imzasını taşıyor ve romanın tüm inceliğini, etkileyiciliğini barındırıyordu. Soğuk bir kış günü, bir dost toplantısı için bir araya gelen genci, yaşlısı, romantiği, milliyetçisi, dindarı ve alkoliği ile bir grup İrlandalı'nın öyküsünü anlatan "Ölüler", pek çok toplumsal ve kişisel sorunun yanı sıra, eskiye duyulan özlemi, sanat ve sanatçıya hayranlığı, kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel değerleri ve ardına bakmadan geleceğe doğru yürümek gerektiğini savunan modern düşünce biçiminin tüm zaaflarını ele alıyordu. Sinemaya aktarılması oldukça zor bir romandı "Dublinliler"... Öncelikle tüm olay bir gece boyunca, tek bir mekanda geçiyordu. Tüm ağırlık, karakterler ve diyaloglardaydı. Ama Huston'ın dehası bu zorlukların altından başarıyla kalkmıştı. Finalde yağan kar, yaşamakta olan Dublinliler ile birlikte, geçmişte kalan ölülerin de üzerlerini örterken, büyük bir sinema ustasının da son yolculuğunu haber veriyordu adeta...

John Huston, "Ölüler"i çektiği sırada, tekerlekli sandalyedeydi... Akciğer yetmezliği artık had safhadaydı. Hatta stüdyo, filmin yarım kalması ihtimaline karşı, sette sürekli bir ikinci yönetmen bulundurma kararı almıştı. Ama inatçılığı ve idealistliği ile tanınan Huston, sağlık sorunlarına rağmen, çekimleri tamamladı. Londra Film Eleştirmenleri, kendisini "Ölüler" ile 'en iyi yönetmen' seçtiğinde ise, artık hayatta değildi. 28 Ağustos 1987'de aramızdan ayrılan Huston, bir zamanlar babası Walter Huston'ın kendisine yaptığı gibi, oğlu Danny Huston'a destek olmak için, ilk filminde oynamak istemiş, ama bunu gerçekleştirmeye vakti kalmamıştı. "Mr.North/Bay North" adlı film, Huston olmadan tamamlandı. Oynamayı çok istediği Bosworth karakterini ise Robert Mitchum canlandırdı. John Huston yönettiği birbirinden başarılı filmlerin yanı sıra, oyuncu olarak da önemli yapımlarda yer almıştı; J. Lee Thompson yö-

netimindeki "Battle for the Planet of the Apes/Maymunlar Cehennemi İçin Savaş", Cy Endfield imzalı "De Sade" veya unutulmaz Polanski klasiği "Chinatown/Çin Mahallesi" gibi...

Bugün "Hollywood Forever" adıyla bilinen Los Angeles mezarlığında yatmakta olan Huston, aykırı hayat anlayışı, farklı sineması ve sürprizlerle dolu kişiliği ile, Hollywood'un unutulmayacak isimlerinden biriydi. Kazandığı pek çok ödülün yanı sıra, 1983 yılında Amerikan Film Enstitüsü, 1985 yılında ise Venedik Film Festivali tarafından yaşam boyu başarı ödülü ile onurlandırılmıştı...

Eylül, 2002.

Önemli Filmleri

1987 The Dead / Ölüler
1985 Prizzi's Honor/Prizzi'nin Onuru
1984 Under The Volcano/Volkanın Altında
1982 Annie
1981 Escape to Victory/Zafere Kaçış
1979 Wise Blood/Bilge Kan
1975 The Man Who Would Be King/ Kral Olacak Adam
1972 The Life And Times Of Judge Roy Bean/Yargıç Roy Bean
1972 Fat City/Boksörün Hayatı
1970 The Kremlin Letter/Kremlin Mektubu
1967 Reflections In A Golden Eye/Pırıltılı Gözler
1966 La Bibbia/Peygamberler Tarihi
1964 The Night Of The Iguana/Iguana Geceleri
1962 Freud/Gizli Hakikatler
1961 The Misfits/Uygunsuzlar
1960 The Unforgiven/Affedilmeyen
1956 Mobby Dick/Beyaz Balina
1952 Moulin Rouge/Kırmızı Değirmen
1951 The African Queen/Afrika Kraliçesi
1950 The Asphalt Jungle/Elmas Hırsızları
1948 The Treasure of the Sierra Madre/Altın Hazineleri
1942 Across the Pasific/Pasifik'in Ötesinde
1941 The Maltese Falcon/Malta Şahini

ELIA KAZAN

METOT SAHİBİ YÖNETMEN

Elia Kazan, Hollywood'un en tartışmalı isimlerinden biri... "Arzu Tramvayı", "Viva Zapata!", "Rıhtımlar Üzerinde" gibi pek çok klasikleşmiş filmin yaratıcısı, 'Actor's Studio'nun kurucusu ve sinema dilini geliştirme çalışmalarıyla bir öncü... Ama pek çok kişi onu, McCharty döneminde dostları aleyhine ifade veren bir 'muhbir' olarak hatırlıyor...

Asıl adı Elias Kazancıoğlu olan Elia Kazan, 1909'da, Rum asıllı bir ailenin oğlu olarak İstanbul'da doğdu. Ailesi, Elias henüz dört yaşındayken göç etti fırsatlar ülkesi Amerika'ya... Yoksullardı. Yeni vatanlarındaki ilk yılları oldukça zorlu geçti. 1930'larda patlak veren ekonomik bunalım, ailenin belini iyice büktü. Üstelik Protestanlar'ın yoğunlukta olduğu Amerika'da Ortadoks azınlıktan olmanın getirdiği zorluklar da her şeye tuz biber ekiyordu.

Tüm bu zor koşullar içinde, Elias'ın düşündüğü tek bir şey vardı; okumak, iyi bir eğitim alıp çoğu zaman dışlandığı bu toplumda tutunmak... Düşlerinde kendisini bir tiyatro oyuncusu olarak gören genç Kazan, Yale Üniversitesi Drama bölümüne yazıldı. Ancak ırk ve din ayrımcılığı bu bilim yuvasında bile sürüyordu. Neredeyse tüm sosyal etkinliklerden dışlanarak tamamladı eğitimini. Belki de kendisine tutunacak bir dal aramakta oluşu, çok genç yaşta politik görüşünün şekillenmesine yol açtı. Çoğunluğu sol eğilimli sanatçılardan oluşan "Group Theatre"a kabul edildi. Hatta Amerikan Komünist Partisi'ne üye oldu. Tiyatro oyunculuğu en büyük idealiydi Kazan'ın, ama fiziksel özelliklerinin bir oyuncu için pek de yeterli olmadığını farkedince, yönetmenlikte karar kıldı. Belki de 'yakışıklı' bir erkek olmamasının ilk kez faydasını görecek, gerek tiyatro, gerekse sinema yönetmeni olarak, dünya çapında bir üne ve say-

gınlığa kavuşacaktı.

Kazan, önce tiyatro ile başladı yönetmenliğe. Özellikle Arthur Miller ve Tennessee Williams imzalı güçlü dramlar sahneye koydu. "A Streetcar Named Desire/Arzu Tramvayı", "Death of a Salesman/Satıcının Ölümü", "Cat on a Hot Tin Roof/Kızgın Damdaki Kedi", "All My Sons/Bütün Oğullarım" gibi... Hatta pek çok eleştirmene göre, Kazan sahnelemede o kadar başarılıydı ki; Miller ve Williams, ünlerini ona borçluydular... Kazan'ın oyuncu yönetiminde kusursuz bir hakimiyeti ve yeteneği vardı, bu da özellikle dramlarda kendisini belli ediyordu.

Tiyatronun yanı sıra, sinemaya da ilgi duyan Elia Kazan, ilk kez kısa filmlerle geçti kamera arkasına. 1937 yapımı "The People of the Cumberland/Cumberland'ın İnsanları", 1941'de çektiği "It's Up to You/Sana Bağlı" ve 1945'de filme aldığı 15 dakikalık bir dokümanter olan "Watchtower Over Tomorrow", onun sinema anlatımına ısındığı ilk çalışmaları oldu.

1945 yılında, uzun metrajlı bir film yapmak için ünlü yapımcı D.F Zanuck'dan bir teklif alan yönetmen, hemen harekete geçti ve hepimizin ilk gençlik yıllarımızdan anımsayacağı, Betty Smith imzalı bir romanı beyaz perdeye taşıdı; "A Tree Grows in Brooklyn/Bir Genç Kız Yetişiyor"... Dorothy McGuire, Joan Blondell, James Dunn, Peggy Ann Garner ve Ted Donaldson'ın başrollerde yer aldıkları film, Brooklyn'li yoksul bir ailenin, zorluklara sevgi ve sağduyu ile göğüs germeyi başaran hayatlarını anlatıyordu. Ardından 1947 yapımı "The Sea of Grass/Yeşil Çayırlar" geldi. Katharine Hepburn ve Spencer Tracy'i bir araya getiren bu dram, beklendiği kadar başarılı olamadı. Ama önemli bir ders verdi genç yönetmene. Kazan artık stüdyo sisteminin tüm dizginleri ele alan ve yaratıcıya pek fazla söz hakkı tanımayan çalışma yöntemi içinde varolmak istemediğini anladı. Ve bir daha "Yeşil Çayırlar" gibi kalbini vermediği hiçbir ticari projede yer almadı.

Kazan'ın bir sonraki çalışması, din ayrımcılığından olumsuz etkilenmiş biri olarak, kendisini ifade etmeye çalıştığı başka bir dram oldu; "Gentlemen's Agreement/Centilmen Anlaşması"

1947 yapımı film, Amerikan toplumunun Yahudi azınlığa olumsuz yaklaşımını gözler önüne sermek adına, Yahudi kimliğine bürünen bir yazarı konu ediniyordu. Laura Z. Hobson'ın romanından uyarlanan "Centilmen Anlaşması", çok beğenildi. Gregory Peck, Dorothy McGuire ve Jane Wyatt gibi önemli oyuncuları bir araya getiren film, yönetmenin Oscar ödülü ile buluştuğu ilk film olmakla da kalmadı, New York film eleştirmenlerince, yılın en iyi filmi seçildi.

Elia Kazan, hızlı bir yükseliş dönemindeydi artık. Henüz üç film çekmiş olmasına rağmen parlak bir başarının sahibiydi ve kariyerindeki bu çıkış, daha uzun süre devam edecek gibi görünüyordu. 1947 yapımı "Boomerang/Geri Tepen Silah", sinema dilindeki ustalığı ve bir cinayet olayına politik ve sosyolojik açılardan yaklaşımı ile dikkat çeken bir çalışma oldu. Filmin senaryosu, gerçek bir olaydan yola çıkılarak oluşturulmuştu. Küçük bir şehirde geçen hikayede, sevilen bir din adamı tam yedi görgü şahidinin önünde vuruluyor, ama katil bir türlü yakalanamıyor, yaklaşan seçimler nedeniyle de bu olay, politik bir entrikada başrolü oynuyordu. Kazan, büyük çıkarlar uğruna, insan hayatının bile hiçe sayıldığı politik düzenin yanı sıra, bu oyunlara alet olan masum halkın da kitle psikolojisi içinde nasıl hatalara düşebildiğini anlatıyordu filminde. Dana Andrews, Jane Wyatt, Lee J. Cobb ve Karl Malden'in yer aldıkları "Geri Tepen Silah", medyaya da sıkı eleştiriler getirmekten geri durmuyordu. Yanlış ellere geçtiğinde, medyanın gücünün, masum bir insanı ipe götürecek sonu bile hazırlayabildiğini gösteriyordu seyircisine... Özellikle idealist savcı rolündeki Dana Andrews ve polis şefini canlandıran Lee J. Cobb'ın oyunları övgüye boğuldu.

Oyunculuk üzerine çok düşünen ve belki de tiyatro kökenli bir yönetmen oluşundan dolayı, oyuncuların bir filmin en önemli malzemesi olduğuna inanan Kazan, Hollywood'a pek çok usta oyuncu kazandıracak 'Actor's Studio'yu da aynı yıl kurdu. Lee Strasberg ile birlikte kurdukları bu oyunculuk okulunda, Stanizlavski tarzı bir drama anlayışından yola çıkarak eğitim veren Kazan, bugün "metot oyunculuğu" dediğimiz,

farklı bir tarz geliştirdi. Başta Marlon Brando, James Dean, Karl Malden, Montgomery Clift, Jessica Tendy, Kim Hunter, Eva Marie Saint gibi oyuncuların yetiştiği Actor's Studio, ileriki yıllarda daha pek çok yıldız kazandırdı Amerikan sinemasına; Robert DeNiro ve Paul Newman gibi...

1949 yılında, azınlık sorunlarına eğilen başka bir filmle çıktı Kazan seyircisinin karşısına; "Pinky/Kara Damga"... Jeanne Crain ve Ethel Barrymore'u bir araya getiren film, beyaz görünse de aslında melez olan bir genç kızın dramını taşıyordu perdeye. Siyahi köklerini, özellikle aşık olduğu beyaz doktor sevgilisinden saklamaya çalışan Pinky'nin durumu oldukça dramatikti ve film gerek eleştirmenler, gerekse seyirci tarafından ilgiyle karşılandı.

1950'lere gelindiğinde, Kazan filmleri, toplumsal eleştiriler içeren ve özellikle de azınlık sorunlarına değinen yapıları ile, Hollywood'da farklı bir yer edinmişti bile. Ancak yönetmen, yıllar sonra anılarını anlatırken, bu filmlerini 'Son derece acemice çekilmiş müsveddeler' olarak nitelendirecekti. Ona göre gerçekten 'İyi bir film' denebilecek ilk çalışması, "Panic in the Streets/Sokaklarda Panik" oldu. 1950 yapımı bir suç filmi olan "Sokaklarda Panik", yönetmenin tiyatro etkisinden sıyrılmaya çalıştığı farklı bir dramatizasyon anlayışı içeriyordu. Richard Widmark, Paul Douglas ve Barbara Bell Geddes'in başrollerde yer aldıkları film, New Orleans'ın kenar mahallelerinden birinde geçiyor, mahallenin azılı delikanlısı Blackie ve arkadaşlarının, kumarda fazla kazandığı gerekçesiyle yasadışı bir göçmeni öldürmeleri ile başlıyordu. Ne var ki, cesedi inceleyen doktor Reed, adamın bulaşıcı bir hastalığı olduğunu fark ediyor, katillerin bulunması ve şehrin salgından kurtarılması için büyük bir mücadele başlatıyordu.

Bu sürükleyici kara filmin ardından, Kazan sinemasında başka bir dönüm noktası olarak nitelendirilebilecek, "A Streetcar Named Desire/Arzu Tramvayı"geldi. "Arzu Tramvayı", Kazan'ın yıllar önce Broadway'de sahneye koyduğu bir Tennessee Williams oyunuydu. Williams'ın yarattığı karanlık atmosfer ve son derece tutarlı karakterlere, Kazan'ın ışık kulla-

nımından kurguya, yönetimden makyaja kadar etkisini gösteren yalın sinema dili anlayışı ve özellikle Marlon Brando, Vivien Leigh, Kim Hunter ve Karl Malden'in mükemmel performansları da eklenince, film Amerikan sinema tarihinin başyapıtlarından biri olmakta zorlanmadı. New Orleans'ın kenar mahallelerinden birinde yaşayan Stella ve Stanley Kowalski'nin hastalıklı aşkını anlatan şiddet ve tutku dolu sahneler akıllardan silinecek gibi değildi. Stella'nın hayatın acımasızlığına direnemeyip, deliliğin sınırına kadar gelmiş ablası Blanche rolündeki Vivien Leigh ve ona aşık olmasına rağmen Blanche'ın kirli geçmişini hazmedemeyen sevgilisi Mitch rolündeki Karl Malden, kadro içinde Oscar ile buluşan isimler oldular. Her ne kadar ödüle layık bulunmasa da, Brando'nun da hayvani yapısının ardında ustaca gizlediği duygusallığı ve korunmasızlığı ile Stanley Kowalski rolündeki başarısı su götürmezdi. Film belki Akademi'nin gözünden kaçmıştı ama, New York Film Eleştirmenleri "Arzu Tramvayı"nı yılın en iyi filmi seçerek, bu muhteşem kadroyu ödüllendirdiler.

"Arzu Tramvayı"nın başarısından sonra, Kazan tiyatro uyarlamalarına ağırlık vermeye başladı. Bir yandan da sinema dili üzerine düşünmeye devam ediyor, çevre tasarımı ve kurgu yoluyla maksimum etkiyi yaratmanın yollarını arıyordu. Bu konuda en çok etkilendiği sanatçı Rus kuramcı Eisenstein'dı. Eisenstein'ın plan boyları, ölçek seçimleri ve plastik öğelerle elde etmeye çalıştığı mükemmel kurguyu, bir adım öne taşıdı sanatçı. Artık filmlerini kare kare tasarlıyor, çerçeve içinde yer alan her öğeye bir anlam kazandırmayı, her kamera hareketi ve açı seçimi ile seyirci üzerindeki psikolojik etkiyi artırmayı hedefliyordu. Kazan, sinema dili üzerine yaptığı bu araştırma ve denemelerinin karşılığını, sadece mükemmel filmlere imza atarak değil, sözkonusu filmlerin bugün bile sinema okullarında verilen 'sinema dili' derslerinin baş malzemesi olmasıyla da fazlasıyla aldı.

Kazan, 1952 yılında filmografisindeki en güçlü eserlerden biri olan "Viva Zapata!/Yaşa Zapata!"yı çekti. Senaryosu Steinbeck'e ait olan film, iktidara karşı yapılan hiçbir devrimin

başlangıçta ne kadar iyi niyetli olursa olsun, başarılı olamayacağı görüşünü dile getiriyordu. Kazan'ın devrimci lider Zapata'yı kullanarak anlatmak istediği, iktidar sarhoşluğunun en idealist kişileri bile yoldan çıkarabileceği, bir diktatöre dönüştürebileceğiydi! 1909'da Meksika halk devriminin yaşandığı dönemde geçiyordu film. Yaşadığı bölgede, halk tarafından çok sevilen ve saygı gören bir kahraman olan Emiliano Zapata, diktatör Porfirio Diaz'ın düşürülmesine yardım edip, başkan Mandero'ya bağlandıktan sonra, yönetimde yer alıyor ve hiç farkında olmadan değişmeye başlıyordu. Kazan'ın sözkonusu değişimi, içeriği aynı fakat rollerin ters yüz olduğu iki sahne ile anlatışı ustacaydı. Diaz'a karşı durduğu günlerde, hiç korkmadan onun karşısına çıkan ve tüm eleştirilerini diktatörün yüzüne söyleyip şimşekleri üzerine çeken Zapata, yıllar sonra aynı olayı, kendisine baş kaldıran başka bir gençle, Fernandez ile yaşıyordu... Tıpkı Diaz gibi, Zapata da bu cüretkar gencin adını ziyaretçiler listesinde işaretlerken buluyordu kendini... Sözkonusu sahnede, Zapata'nın acı gerçek ile yüz yüze gelişi, elindeki isim listesini buruşturup atışı, özellikle sadece Marlon Brando'nun gözlerinde yoğunlaşan ışık ile, son derece dramatik kılınmıştı. Kazan, yaşanan kısır döngüyü vermekte çok başarılıydı. Halkın karşı durduğu olay, Zapata'nın kardeşi Eufemino'nun işlediği haksız bir cinayetti. Başka biri olsa, hemen cezalandıracakken, "Kardeşim bir generaldir ve yıllarca savaşıp sizin düşmanlarınızı öldürmüştür. Bunu unutmayın!" diyerek onu savunan Zapata, bir anda fark ediyordu geçirdiği değişimi. Ve finalde, öleceğini bile bile, çağırıldığı kaleye gidiyor, binlerce kurşunun altında, isteyerek can veriyordu. Kazan, filmin en önemli simgesi olan Zapata'nın beyaz atını bu sahnede mükemmel bir şekilde kullanmış, kahramanın masumiyetini yitirmeye başladığı dönemde ortadan kaybolan at, suikast meydanında ortaya çıkmıştı. Bu belki de, Zapata'nın kendisini ölüme teslim ederek onurunu geri alışının bir simgesiydi. Nitekim, finalde Zapata efsanesinin tamamen yok olmasını isteyen muhafızlar, atı vurmaya çalışıyor ama başarılı olamıyorlardı. Kazan, beyaz atı son karede dağların zirvesinde dolaşırken gös-

tererek, pratikte başarısızlığa uğrasa da idealist düşüncenin, asla ölmeyeceğini vurguluyordu bir anlamda.

Kazan "Yaşa Zapata!"da, basit ayrıntılardan faydalanarak, cahil halkın kahraman yaratmaya ne kadar yatkın olduğunu ve kendi içinden seçtiği bu kurtarıcılara verdiği kutsal denebilecek payeleri de seriyordu gözler önüne. Başlangıçta sadece gözü pek bir köylü olan Zapata zamanla, yüzüne dokunmanın şifa vereceği, kucağına aldığı bir bebeğin şansının açık olacağı vs. düşünülen bir mit haline dönüşüyordu.

Kazan'ın odağa yerleştirdiği düşünce elbette pek çok çevreden tepki gördü ama hiç kimse, filmin Eisenstein'ın kuramının dördüncü basamağında bahsi geçen 'overtonal kurgu' özelliklerini taşıyan mükemmel yapısına söz söyleyemedi. Kazan, plan boyları, çekim ölçekleri, açılar ve çerçeve içindeki ışık - gölge oranları ile oynayarak, mükemmel bir anlatım stili ortaya koymuştu. Film, "Arzu Tramvayı" ile önemli bir çıkış yapmış olan Marlon Brando'yu da ününün zirvesine taşıdı, ayrıca Anthony Quinn'e en iyi yardımcı oyuncu dalında bir Oscar ödülü getirdi.

Kazan artık Hollywood'un en saygın isimlerinden, en başarılı yönetmenlerinden biriydi. Ama 1950'lerin ilk yarısı, Amerikalı aydınlar için hiç de kolay geçeceğe benzemiyordu. Mc Carthy başkanlığında oluşturulan "Amerika Aleyhtarı Etkinlikler Komisyonu", kendilerince rejime zarar verebilecek tüm görüş ve örgütlere karşı kıyasıya bir mücadele başlatmıştı. Elbette nasibini ilk alanlar, sol görüşlü aydınlardı. Sanatçılar bir bir sorguya çekiliyor, katıldıkları etkinlikler, üye oldukları dernek ve partiler araştırılıyor, herkes ifade vermeye ve hatta arkadaşlarını ihbar etmeye zorlanıyordu. Aslında bu soruşturmalar çok da yasal değildi. Sonuçta demokrasi olan her yerde, insanlar istedikleri görüşü benimseme ve etkinliklere katılma hakkına sahiptiler. Ama kuşkusuz ki, iktidarın yaptırımları oldukça güçlüydü... Elia Kazan bu dönemde, kendisinden hiç beklenmeyecek şekilde davranarak, komisyon ile işbirliği yaptı. Bir zamanlar aynı ideali paylaştığı dostlarını ihbar etti, aleyhlerinde ifade verdi. Aslında onursuzca görülen bu davra-

nışın ardında, uzun yıllardır mücadele ettiği güvensizliği, dışlanmışlık duygusu ve büyük zorluklarla elde ettiği kariyerini kaybetme korkusu vardı. Yine de bu durum, aydın çevrelerde hafifletici bir sebep olarak görülmedi ve Kazan ciddi biçimde dışlandı, 'muhbir' damgası yiyerek 'istenmeyen adam' ilan edildi. Sonuçta yine korktuğu başına gelmişti sanatçının. İş bulamayan, üretemeyen pek çok dostunun aksine, o art arda filmler yapıyordu ama artık yalnız bir adamdı...

Soruşturmaların ardından belki vicdanını rahatlatmak, belki de yaptığı hatayı haklı göstermek amacıyla anti-komünist bir film yaptı Kazan; "Man on a Tightrope/İpteki Adam"... Neil Paterson'ın bir hikayesinden yola çıktığı film, son derece antipatik bulundu. Bu başarısız denemenin ardındansa, "On The Waterfront/Rıhtımlar Üzerinde" geldi. Film, mafya yönetimindeki New York liman işçileri sendikasına başkaldıran, yolsuzlukları ve cinayetleri su yüzüne çıkartmak adına, içinde bulunduğu örgüt aleyhine ifade veren bir işçinin öyküsünü anlatıyordu. Kazan'ın kendini aklama çabası, bu filmde de sürüyordu açıkça... Marlon Brando'nun canlandırdığı Terry Malloy, eski bir boksördü. Çok başarılı olabilecekken, örgütün karşı taraf lehine bahis oynaması üzerine pek çok maç kaybetmiş, kariyerini başlamadan bitirmek zorunda kalmıştı. Önceleri bunu kabullenmiş görünüyor, sendikadaki koruyucuları sayesinde en kolay işler için görevlendiriliyor, rahat bir yaşam sürüyordu. Ama sendika içinde dönen ve cinayete kadar varan pis işleri fark etmesi ve buna başkaldırması çok zaman almayacaktı. Konumu ve vicdanı arasında sıkışan Terry, ağabeyinin de mafya tarafından öldürülmesiyle aklındaki son soru işaretini de silerek, mahkemede örgüt aleyhine ifade veriyordu. Kazan, özellikle işçilere liderlik eden peder Barry'nin ağzından dökülen sözlerle vermeye çalışıyordu mesajını; 'Gerçekleri ortaya çıkarın. Doğru bildiğiniz konularda, yanlışların aleyhine ifade verin. Onlar için gammazlamak olan şey, sizin için doğruyu söylemektir...' Elbette hikayede yer alan şartlar, peder Barry'yi haklı çıkaracak nitelikteydi ama aydın kesim Terry Malloy'u haklı bulmakla birlikte, Kazan'ı affetmeye yanaşmadı. Film ay-

rıca, benzer bir olayın asla yaşanmadığını iddia eden New York liman işçileri sendikası başta olmak üzere, aydın kesimden pek çok kişinin de tepkisini çekti. Ama bütün bunlar, "Rıhtımlar Üzerinde"nin, senaryodan kurguya, ışıktan müziğe dek her öğenin mükemmel şekilde kullanıldığı, muhteşem oyuncu performansları ve birinci sınıf bir görüntü çalışması ile bezendiği ve nihayetinde Hollywood tarihinin en güzel filmlerinden biri olduğu gerçeğini değiştiremezdi. Marlon Brando, Karl Malden, Lee J. Cobb ve Eve Marie Saint, metot oyunculuğunun en başarılı örneklerini sergiliyorlardı. Malcolm Johnson'ın bir dizi röportajından yola çıkarak, Budd Schulberg'in kaleme aldığı senaryo mükemmeldi. Dziga Vertov'un kardeşi olan ünlü görüntü yönetmeni Boris Kaufman, çok başarılı bir iş çıkartmıştı. Ve bütün bunların ötesinde, film, Kazan'ın yıllar süren sinema dili çalışmalarının en olgun ürünüydü...

Unutulmaz sahnelerle doluydu "Rıhtımlar Üzerinde". Peder Barry'nin, sendika liderlerine limanda söylev verişinde, içeriği destekleyecek şekilde planlanan alt ve üst açı çekimleri, Terry ve ağabeyinin taksede yaptıkları o gergin ve anlamlı konuşma, Charlie'nin duvara asılı cesedinin ilk kez görünüşü, Edie ve Terry'nin kapının arkasında kalan sevişmeleri, tüm olanları itiraf eden Terry'nin sesini bastıran gemi düdükleri, finalde ayakta zor durmasına rağmen, tüm liman işçilerini peşine takıp yürüyen Terry'nin görüntüsü ve daha yüzlerce belleklerden kolay silinmeyecek sahne...

Kazan ayrıca simge kullanımına da oldukça yoğun yer vermişti "Rıhtımlar Üzerinde"de. Sendikanın öldürdüğü Joey'un ceketi, yinelenen suçların bir simgesiydi örneğin. Önce sendikanın ikinci kurbanı Doogan'a verilen ceket, onun ölümünden sonra Terry'nin oluyordu. Ve Terry bu cinayetler zincirini kırdığında, Joey'un ceketi üzerindeydi. Terry, güvercinlere tutkundu. Hem barışın simgesi olan, hem de haber taşımaları nedeniyle bir 'muhbir' ile kolayca özdeşleştirilebilen bu zarif hayvanlar filmde önemli bir yer tutuyorlardı. Terry'nin sevgiyle büyüttüğü güvercinleri, mahkemede ifade verişinin ardından katledildiğinde, anlam büsbütün artıyor, doğruyu söylemenin

bedeli bir kez daha gözler önüne seriliyordu. Edie'nin babasının Terry'yi kediler ile özdeşleştirdiği "Acıyıp evine alırsın ama keskin dişli ve pençelidirler. Ayrıca akılları her zaman yemektedir" sözleri de başka bir metafor oluşturmakta, Terry'nin kuşkuyla karşılanan karakterini simgelemekteydi.

Film on iki dalda aday olduğu Oscar ödüllerinden, en iyi film, yönetmen, erkek oyuncu, yardımcı kadın oyuncu, görüntü ve senaryo dallarında heykelciği kucaklayarak döndü. Marlon Brando, adının Kazan ile birlikte anılmasını istemediğinden rolü kabul etmekte zorlanmış olsa da film, oyuncuya ilk Oscarını kazandırarak olanları unutturdu. Bazı çevreler, Akademi'nin "Rıhtımlar Üzerinde"yi ödüle boğmasında politik nedenler aradılar. Ama filmi izleyen herkesin de anlayabileceği gibi, bu kadar sığ düşünmek, ancak sinemadan hiç anlamayan birine yakışırdı... Kazan, aynı yıl, New York film eleştirmenlerince en iyi yönetmen seçildi. Film ayrıca, Venedik Film Festivali'nde en iyi ikinci film oldu.

Elia Kazan'ın bir sonraki çalışması, tüm zamanların en iyi gençlik filmlerinden biri kabul edilen "East of Eden/Cennetin Doğusu" oldu. 1955 yapımı film, 'Habil ve Kabil' hikayesinin modern bir yorumuydu. Californialı çiftçi bir ailenin oğlu olan başına buyruk ve huzursuz Cal Trask, otoriter babasına başkaldırışı ve 'ideal evlat' tanımlamasına harfiyen uyan kardeşi Aaron'a duyduğu kıskançlık ile yeni bir anti-kahraman imajı çizdi sinema tarihinde. Ve bu sıra dışı karakterin yaratılmasında Kazan kadar, yine Actor's Studio'dan yetişen genç bir oyuncunun, James Dean'in de büyük payı vardı. Cal karakteri ile sinemada ilk önemli rolünü oynayan Dean'in yeteneği gözden kaçacak gibi değildi. Özellikle öldü sandığı annesinin bir genelev işletmecisi olduğunu öğrenip yaşadığı cehennemden ona sığınmak istediği sahnedeki performansı belleklere kazındı. Annesi için Cal geçmişte kalan bir hatadan ibaretti ve oğlunu hiç düşünmeden kapı dışarı ediyordu... Tabii bu noktada anne rolündeki Jo Van Fleet'in başarısını da unutmamak gerekir. Stilize anlatımı ve sade görselliği ile de ilgi çeken "Cennetin Doğusu", Cannes Film Festivali'nde en iyi film seçilmekten başka, Elia Kazan,

James Dean ve senarist Paul Osborn'a Oscar adaylığı getirdi. Ancak filmin kadrosu içinde altın heykelcik ile buluşan tek sanatçı Jo Van Fleet oldu.

Bu iddialı dramı, senaryosunu T. Williams'ın kendi oyunundan uyarlayarak yazdığı 1956 yapımı "Baby Doll/Taş Bebek" izledi. Karl Malden, Carroll Baker ve Eli Wallach'ı bir araya getiren "Taş Bebek", eleştirmenlerce sinema tarihinin en iyi Williams uyarlaması ilan edildi gerçi, ama bu övgü, başının sansürle derde girmesine engel olamadı. Film, erotik bulunan içeriği nedeniyle gösterim zorlukları yaşadı.

Kazan, 1957'de güçlü bir medya taşlaması olan "A Face in the Crowd/Kalabalıkta Bir Yüz" ile devam etti kariyerine. Sıradan biriyken televizyoncular tarafından keşfedilen ve hızla bir yıldıza dönüşen Larry Rhodes'un hikayesinin anlatıldığı film, gücün insan egosunu nasıl beslediğini, medyanın sahte kahramanlar yaratmakta ve günü geldiğinde onları alaşağı etmekte ne kadar başarılı olduğunu gözler önüne seriyordu. Lee Remick, Andy Grifftih, Patricia Neal ve Walter Matthau gibi oyunculardan oluşan kadrosuyla "Kalabalıkta Bir Yüz", Kazan'ın başarılı çalışmalarından biri olarak, filmografisindeki yerini aldı.

Yönetmen, Borden Deal'in bir romanından uyarlanan, başrollerini Montgomery Clift, Lee Remick ve Jo Van Fleet'in paylaştıkları 1960 yapımı "Wild River/Vahşi Nehir" ve Natalie Wood ile Warren Beatty'i bir araya getiren "Splendor in the Grass/Aşk Bahçesi" ile sürdürdü çalışmalarını. Bu iki dramın ardındansa, uzun yıllardır çekmeyi düşlediği, Anadolu'dan Amerika'ya göçün zorlu koşullarını, çaresizlik içinde yeşeren umudu ve dayanışmayı anlattığı "Amerika Amerika" geldi...

"Amerika Amerika", Kazan için çok önemli bir projeydi. Filmin hikayesi, yıllar önce Türkiye'den Amerika'ya göç etmiş olan amcasının gerçek anılarından yola çıkılarak oluşturulmuştu. Kazan yıllar sonra bile, eserleri içinde en çok "Amerika Amerika"ya gönül vermiş olduğunu belirtecek, onu çoğu mükemmele yaklaşan diğer filmlerinden çok daha fazla sevecek ve tüm eleştirilere rağmen arkasında duracaktı... Osmanlı Devle-

ti'nin yıkılmaya yüz tuttuğu, sefaletin ve politik karmaşanın tüm yaşama hakim olmaya başladığı 1896 yılında, Anadolu'nun fakir bir köyünde başlıyordu film. Her ikisi de Amerika'ya gitme düşleri kuran Rum asıllı Stavros ve dilencilikle geçinen Ermeni genci Ohannes, ilk kez bu küçük köyde karşılaşıyorlar, hatta Stavros, Ohannes'in çıplak ayaklarla yürüyüşüne dayanamayarak ona kendi ayakkabılarını veriyordu. Kader, yolları o gün için ayrılan Stavros ve Ohannes'i, iki kez daha bir araya getirecekti. Önce İstanbul'un kenar mahallelerinden birinde, ardındansa Amerika'ya giden yolcu gemisinde... Kazan, iki gencin hayallerini, yeni kıtaya bağladıkları umutlarını ustaca anlatmıştı. Ama her hayal gibi bunun da bir bedeli vardı ve iki gençten yalnızca biri mutlu sona ulaşacaktı. Ohannes çok hastaydı. Ciğerleri lime lime olmuşken, Amerika'ya giriş izni alması imkansızdı. Stavros ise, İstanbul polisi tarafından aranıyordu. Film, Ohannes'in sessizce gemi güvertesinden atlayıp intihar etmesi ve Stavros'un arkadaşının kimliğini kullanarak hayaller ülkesine adım atması ile sonlanıyordu. Oldukça dramatik olan bu final için Kazan, daha fazlasını yapmış, Stavros'un yıllar önce kendi ayaklarından çıkarıp verdiği ayakkabıları güvertede, Ohannes'in ölüme atladığı noktada bırakmıştı. Dostluğun ve dayanışmanın simgesi olan bu ayakkabıların görüntüsü, izleyenlerin unutamayacakları bir duygu yoğunluğu yaratıyordu.

"Bu filme, geçmişimi, ailemi, kendimi koydum. 'Amerika Amerika', azınlıkların tarih içinde ezilmişliklerinin öyküsüdür." diyordu Kazan, filmi için. Ama ne var ki, "Amerika Amerika", yönetmenin beklediği başarıyı getiremedi. Hollywood, bu trajik göç hikayesi ile fazla ilgilenmedi. Film, Kazan'ın anavatanı Türkiye'de ise, 'Türk düşmanı' ilan edilerek yıllarca yasaklı kaldı. Aslında film için 'Türk düşmanı' deyip geçmek, son derece sığ bir bakış açısının ürünüydü. Evet, Kazan Türk köylüsünü oldukça yoksul, acınası bir durumda göstermiş, hatta bazı sahnelerde Hristiyan azınlığa zulüm edildiği üzerinde de durmuştu. Ama bunun yanı sıra, İstanbul'da azınlıkların yaşadıkları zengin hayatı da resmetmekten ve çoğunluğun içinde bulunduğu sefalet ile tezatını vurgulamaktan da çekinmemişti.

"Amerika Amerika", azınlığa gösterilen tepkileri bir anlamda ekonomik nedenlere bağlıyor, kişisel bir kinden bahsetmiyordu.

Kazan kendi geçmişinden hikayeler anlatmaya 1969 yapımı "The Arragement/Uzlaşma" ile devam etti. Film, yönetmenin kendi romanından yola çıkılarak senaryolaştırılmıştı. Gerek senaryosunun kişiselliği, gerekse sinema dilinin kullanımı açısından belki de sanatçının en yetkin eseriydi. Kirk Douglas, Faye Dunaway ve Deborah Kerr'ın başrollerde yer aldıkları film, oldukça başarılı, zengin ve nüfuzlu bir reklamcı olan Eddie Anderson'ın, hayatının anlamsızlığına dayanamayarak intihara teşebbüs etmesi ile başlıyor, onlarca tonluk bir tırın altına sürdüğü arabasından şans eseri sağ çıkan kahramanımızın, hataları ile yüzleşmek zorunda kalışı ile devam ediyordu. Kazan'ın eleştiri okları, Amerika'nın yükselen değerlerine, sistemin kişiyi insani değerlerden kopartan acımasızlığına yöneliyor, Eddie, para ile satın alınamayacak tek şeyin, masumiyetinin peşinden giderek geçmişinde dramatik bir yolculuğa çıkıyordu. Kahramanımız ün ve servet yolunda kendisi olmaktan vazgeçmeye 'Evangalos Topuzoğlu' olan adını değiştirerek başlamış, giderek köklerinden, ailesinden iyice kopmuş, sadece tüketime hizmet eden reklamcılık sektörüne hayatını adamıştı. Ama artık geri dönme zamanıydı...

Kazan, kısa geri dönüşleri, animasyon görüntüleri, objektiflerle yaratılan efektleri korkusuzca kullanıyor, oldukça akıcı ve şaşırtıcı bir anlatım stili geliştiriyordu "Uzlaşma"da... Yine plastik düzenlemelere çok iş düşmüştü. Eddie'nin zengin hayatına ait sahneler, kesin bir simetri anlayışıyla düzenlenmiş, kahramanın ruhsal gelişimine paralel olarak simetri de yerini katı olmayan bir estetiğe bırakmıştı. Simgeler ve metaforlar yönünden de tüm Kazan filmleri gibi zengindi "Uzlaşma". Eddie'nin intihara kalkıştığı sahne, aya ilk insanın gönderildiği anın paralel kurgusuyla anlatılıyordu. Aya gidiş, bir insan için küçük, ama insanlık için büyük bir adımdı. Eddie'nin durumu ise tam tersi! İntihar, Eddie için bir kurtuluştu ama bunu muhtemelen hiç kimse önemsemeyecekti... Kazan, Eddie'nin ailesi-

nin neredeyse birer üyesi haline gelmiş avukat ve psikiyatrist tiplemelerini kullanarak, vicdan ve ahlak kavramları yeterince gelişmiş olmadığından katı kurallara tabi olan bir toplumun yasalara ve bu toplum içinde benliğini kaybetme noktasına gelen bireylerin ise doktorlara olan hayati ihtiyacını anlatıyordu, esprili bir dille. Amerikan tarzı yaşam stiline yönelik bu eleştirisini, Eddie'nin televizyonda izlediği bir belgesele bile yerleştirmişti. Zürafaların Afrika'nın en sessiz hayvanları olduklarını, boynu aslan tarafından ısırılırken bile seslerinin çıkmadığını anlatan bu film, bir anlamda patronunun işe dönmesi için baskı yaptığı kahramanımızın sessiz tepkileri ile özdeşti. Eddie de yıllardır toplumun kendiden talep ettiklerini gerçekleştirmek için çalışmış, yaşamını kendi isteğiyle feda etmeye bile kalkışmıştı...

Kazan, başka bir sahnede Eddie Anderson ve Tolstoy arasında da bağlantı kurmuş, yazarın özellikle 'İtiraflarım' kitabında anlattığı, hayatının anlamını çözebilme çabalarını, dünyevi hazların boşluğu üzerine düşüncelerini anımsatmıştı.

"Uzlaşma", neredeyse toplum içindeki her bireyi sorguluyordu. Baskıcı babadan, şiddet karşısında sessiz kalan çaresiz anne tipine, maddi beklentiler nedeniyle kişiliğine saldırıldığında bile susan eşten, duygusal yaralarını sekse sığınarak sarmaya çalışan sevgiliye kadar, herkes eleştirilerden nasibini alıyordu. Filmin, Eddie'nin yaşlı babasının cenaze töreninde bitişi ise, kapanan bir devrin simgesiydi.

"Uzlaşma", Kazan'ın son önemli filmi oldu. 1972 yılında oğlu Chriss Kazan'ın senaryosundan çektiği "The Visitors/Ziyaretçiler", beklenen başarıyı getirmedi. Patric McVey, Patricia Joyce ve James Woods'un yer aldığı bu suç filmi, Vietnam'da bir kadına işkence etmek ve öldürmekten yargılanıp kısa bir ceza alan iki askerin, savaş sonrasında kendilerini ele veren komutanları ile yüzleşmek için ortaya çıkışlarını konu ediniyordu. Issız bir arazide bulunan bir çiftlik evinde bir araya gelen eski askerlerin hesaplaşması yine bir facia ile bitiyor, Kazan da son söz olarak, savaş suçlarının sadece savaşın karmaşık psikolojisi nedeniyle değil, insan doğasında bulunan şiddet

duygularının açığa çıkmasıyla işlendiğini anlatmaya çalışıyordu.

"Ziyaretçiler"den sonra, F.Scott Fitzgerald'ın romanından uyarlanan "The Last Tycoon/Son Patron"u çeken yönetmen, Robert DeNiro, Tony Curtis, Robert Mitchum, Jeanne Moreau, Jack Nicholson, Roy Milland, Dana Andrews ve Theresa Russel'dan oluşan muhteşem oyuncu kadrosuna rağmen başarı sağlayamadı. 1989'da "Beyond The Aegean/Ege'nin Ardı" adlı filmle son kez yönetmen koltuğuna oturan sanatçı, aktif sinema yaşamını noktalama kararı aldı. Halen hayatta olan ve yazarlık çalışmalarına devam eden Elia Kazan'ın 1988'de yayınlanan otobiyografik bir kitabı da bulunuyor; "Elia Kazan: A Life/Elia Kazan: Bir Yaşam"...

1996 yılında Berlin ve 1997 yılında İstanbul Film Festivalleri tarafından, ömür boyu başarı ödülü ile onurlandırılan Kazan, ayrıca 1999 yılında Onur Oscarı'nın da sahibi oldu. Özel hayatındaki hataları bir tarafa, Hollywood'un yetiştirdiği en güçlü anlatıcılardan biri olan sanatçı, özellikle sinema dilinin gelişimine yaptığı katkılar ve oyunculuk alanındaki ciddi çalışmaları ile, Amerikan sinemasının ustaları arasında anılmayı fazlasıyla hak ediyor.

Metot Oyunculuğu Üzerine

Elia Kazan'ın Actor's Studio'da verdiği oyunculuk eğitiminin kökenleri Rus tiyatro oyuncusu, yönetmeni ve düşünürü Stanislavski'nin yıllar süren araştırma ve deneylerine dayanıyor. Metot oyunculuğunun bir anlamda Stanislavski tarzının, sinemaya uyarlanmış şekli olduğunu söylemek mümkün.

Geleneksel tiyatro oyunculuğunun kalıplaşmış yöntemlerinin, seyirciyi gerçeklik hissinden kopardığını, bunun yerine sahnede yaşananların olabildiğince gerçeklik hissi içermesi için, aktörlerin rolleri ile özdeşleşme sağlaması gerektiğini savunan Stanislavski, "duygusal bellek" adını verdiği bir sistem geliştirdi. Pavlov'un "şartlanmış refleks" ilkesinden yola çıkarak oluşturduğu yöntemde, oyuncu öncelikle kendi iç dünyasını gözlemliyor ve canlandıracağı karakter ile kendisi arasında-

ki paralel noktaları keşfediyordu. Sahnenin gerektirdiği duygu yoğunluğunun, oyuncunun iç dünyasına ait başka bir durum ile özdeşleşerek sağlanmasını ön gören sistem, hem rolün her defasında aynı düzeyde oynanabilmesini sağlıyor, hem de oyuncuları aşırı özdeşleşmenin getirdiği sakıncalardan koruyordu.

Sistemi bir örnekle açıklamaya çalışalım; çekilecek sahnede, yıllardır tiksinti duyduğunuz bir kişiyi hunharca öldüreceksiniz. İç dünyanızda bir yolculuğa çıkıyor ve hayatınızın herhangi bir döneminde benzer bir duygu yaşayıp yaşamadığınızı araştırıyorsunuz. Bulduysanız, çekimler sırasında sözkonusu anıyı aklınıza getiriyor ve sahnenin gerektirdiği duygusal yoğunluğu yakalıyorsunuz. Bulamadınız mı? Hemen umutsuzluğa kapılmayın, bir hamamböceğini veya fareyi öldürmüş olduğunuz bir anınız mutlaka vardır! Çekim sırasında bu anıdan da rahatlıkla faydalanabilirsiniz! Çünkü yöntem içinde, eylem veya duygunun yöneldiği özneler, nesneler değişebiliyor. Oyuncu olarak yapmanız gereken tek şey, hislerinizi tahlil edebilmek...

Kasım, 2002.

Önemli Filmleri

1976 The Last Tycoon/Son Patron
1972 The Visitors/Ziyaretçiler
1969 The Arrangement/Uzlaşma
1963 America, America
1961 Splendor in the Grass/Aşk Bahçesi
1960 Wild River/Vahşi Nehir
1957 A Face in the Crowd/Kalabalıkta Bir Yüz
1956 Baby Doll/Taş Bebek
1955 East of Eden/Cennetin Doğusu
1954 On the Waterfront/Rıhtımlar Üzerinde
1952 Viva Zapata!/Yaşa Zapata!
1951 A Streetcar Named Desire/Arzu Tramvayı
1947 Gentleman's Agreement/Centilmen Antlaşması
1947 Boomerang/Geri Tepen Silah
1945 A Tree Grows in Brooklyn/Bir Genç Kız Yetişiyor
1937 The People of the Cumberland/Cumberland'ın İnsanları

ALFRED HITCHCOCK

GERİLİMİN BABASI

Gerilim sineması dendiğinde akla ilk gelen isim kuşkusuz Alfred Hitchcock... Korkudan çok kaygının ön planda olduğu, sürpriz çıkışların yarattığı şaşkınlığın değil, sürekli tırmanan psikolojik bir gerilimin seyirciyi ele geçirdiği, "Arka Pencere", "Sapık", "Kuşlar" gibi pek çok çarpıcı filmin yaratıcısı... Burada, simgesel anlatımdan kurguya, mekan kullanımından oyuncu yönetimine kadar başlı başına bir tarz yaratan Hitchcock'ı daha yakından tanımaya çalışacağız.

Sanat yaşamına İngiltere'de başlayan, daha sonra Hollywood'da yaptığı birbirinden etkileyici filmler ile dünya çapında bir ün yakalayan Alfred Hitchcock, 13 Ağustos 1899'da Londra'da doğdu. Son derece uysal ve sakin bir çocuktu. O kadar çekingendi ki, çoğu zaman bir arkadaş bile bulamaz, kendi kendine kurduğu hayali oyunlara dalardı. Bir de gözlem merakı vardı küçük Alferd'in. Aile toplantılarında masanın altına girer, insanları, konuşma şekillerini, davranışlarını izler, bunları yorumlamaya çalışırdı.

Cizvitler'in yönetimindeki St.Iganitus Koleji'ni bitirdikten sonra mühendislik eğitimi aldı ve Londra'nın en büyük telgraf şirketlerinden biri olan Henley'de çalışmaya başladı. Henüz on dokuz yaşındaydı ve bir mühendis olarak geleceğinin parlak olduğu gün gibi açıktı. Ama içinde çok küçük yaşlardan beri sanata, özellikle de resim ve sinemaya karşı büyük bir aşk besliyordu. Sinema dergilerini merakla takip eden, Griffith, Chaplin ve Munrau'ya büyük hayranlık duyan, boş zamanlarını grafik tasarımlar yaparak ve fotoğraf çekerek geçiren Hitchcock, sanat eğitimi almak için Londra Üniversitesi'ne yazıldı. Kısa bir süre sonra da hayatını bütünüyle değiştirecek fırsatı bir gazete ilanıyla yakaladı. İlanda "Paramount Famous Players – Lasky" adlı film şirketinin Londra'da bir şube açacağı yazıyordu ve o da, filmlerin ara yazılarında kullanılmak üzere tasarladığı bazı illüstrasyon örneklerini alarak şirketin kapı-

sını çaldı. Çok geçmeden de kendisini sinema dünyasının içinde buluverdi...

Graham Cutts'ın yönetimindeki 1922 yapımı "Woman to Woman/Kadın Kadına" adlı filmin senaristi, yönetmen yardımcısı ve sanat yönetmeni olarak aktif sinemaya hızlı bir başlangıç yapan Hitchcock, daha sonra eşi olacak kurgucu Alma Reville ile de aynı dönemde tanıştı.

Hitchcock'a ilk yönetmenlik teklifi 1925 yılında, henüz yirmi altı yaşındayken geldi. "Pleasure Garden/Zevk Bahçesi" adlı filmi, hem seyircilerin hem de eleştirmenlerin dikkatini çekmeyi başardı. Filmin eleştiri yazısında ondan 'genç bir usta' olarak bahseden "Daily Express", kuşkusuz sağlam bir öngörüde bulunmuştu...

1926 yapımı "The Lodger/Kiracı" gerçek Hitchcock sinemasının ipuçlarını veren ilk film oldu. Aynı evde yaşayan, birbirlerinden farklı karakterlere sahip pansiyonerlerden birinin 'Karın Deşen Jack' olması ihtimali üzerine kurulan film, biçimsel denemelerle doluydu. Hitchcock, açılış sahnesinde yer alan, çığlık atmaktaki sarışın kızı, cam bir platformun üzerine yatırmış, arkadan verdiği ışıkla, saçlarının daha parlak görünmesini sağlamıştı örneğin. Bununla da kalmıyor, hemen ardından gelen sahnede 'Altın Bukleler' adlı tiyatro oyununun suya yansıyan neon ışıklarını göstererek, kızın suda boğulduğu izlenimini yaratıyordu.

Yönetmenin bir sonraki filmi "Down Hill/Yokuş Aşağı" ise, hırsız olduğu zannedilen ve bu yüzden ailesi tarafından reddedilen bir gencin öyküsünü anlatıyordu. Hitchcock, bu filmden itibaren suçlu durumuna düşen masum insanların yaşadıkları kabusları ele almaya başladı ve bu yöntemi zamanla sinemasının en önemli dramatik özelliği olarak benimsedi. Ona göre seyircinin sıradan, üstelik masum insanlara özdeşleşmesi çok daha kolaydı. "Yokuş Aşağı", rüya sahnelerinin kurgusuyla da ilgi çekti. O güne kadar geçmeler veya bulanıklaşmalarla gerçekten ayrılan rüya sahnelerine bir yenilik getiren yönetmen, düz kesmeleri tercih etmiş, geçişleri ise sadece mizansen yoluyla vermişti. Yalnızca bu yenilik bile eleştirmenlerin beğenisini kazanmasına yetti.

Hitchcock'ın 1929 yılında çektiği "Blackmail/Şantaj", yönetmenin ilk sesli filmi oldu. İngiltere'de çektiği en önemli filmlerden

iri olan "Şantaj"da ışık ve gölgenin yarattığı gerilimin yanı sıra, imgesel anlatım öğelerini de başarıyla kullanmıştı yönetmen. Anny Odra'nın canlandırdığı Alice'in tecavüze uğradığı sahne, duara yansıyan dev gölgelerle resmediliyor, ardından gelen cinayet se, bir perdenin ardında gerçekleşiyordu. Hitchcock, bu iki şiddet olayını da seyirciye tam olarak göstermemiş, ama bu yöntemle çok daha etkili bir sonuç elde etmişti. "Şantaj", daha sonra da sıkça kullanacağı 'İzleyen biri var!' paranoyasının yer aldığı ilk film oldu. Cinayetten sonra delilleri yok etmeye çalışan Alice, kendisine güerek bakan bir palyaço resmini fark ediyor ve paniğe kapılıyordu. Hitchcock, aynı resmi, olay ört bas edildikten sonra polis merkezinde de kullanmıştı. Cinayetin sessiz tanığı olan palyaço 'Kurtulduğunuzu sanmayın, ben her şeyi gördüm!' dercesine gülmeye devam ediyordu.

Hitchcock, gerilimin finale yığıldığı 'Kim yaptı?' türündeki filmleri sevmemesine, daha çok seyirciyi sonuna kadar baskı altında tutan ve şüphe hissini ön plana çıkartan gerilimleri tercih etmesine rağmen, 1930 yılında, katilin kim olduğu sorusu üzerine odaklanan bir film yaptı; "Murder/Cinayet"... Hemen ardındansa çok sevdiği bir öyküyü filme aldı. Ellerine çok para geçen genç bir çiftin, dünya seyahati sırasında başlarından geçen tuhaf olayları anlatan "Rich and Strange/Zengin ve Garip"... Film, sürekli bir gerilimin yanı sıra, İngiliz güldürüsünün soğukkanlı esprilerini ve en korkunç olayları bile sıradanlaştıran bakış açısını barındırıyordu. Üstelik Hitchcock sinemasının temel özelliklerinden biri olan psikolojik analizlerin ve özellikle yönetmenin Freud'e duyduğu ilginin izlerini de bulmak mümkündü filmde.

1935 yılında yine masum bir şüphelinin kaçışı üzerine kurulu "39 Steps/39.Basamak" geldi. Hitchcock, kendisine sorulan her soruyu bilen Bay Hafıza'dan genç karısını ölesiye kıskanan çiftçiye, tek parmaklı çete liderinden işleri zorlaştırmaktan başka bir şey yapmayan polis memurlarına kadar her karakteri ince ince işlemişti. Ama kuşkusuz filmin en akılda kalan tarafı, birbirlerine bir gün boyunca kelepçeli kalan Richard ve Pamela'nın, bu sürenin sonunda aşkı yakalamaları esprisiydi. Hitchcock, kelepçeyi simgesel bir anlamda kullanmış, aşkın bağlayıcılığını ve diğer taraftan da bağlı-

lığın aşkı besleyişini anlatmak istemişti.

Yönetmenin 1937 yapımı filmi "Sabotage/Sabotaj" ise, oyuncu yönetimi ve kurgu adına incelenmeye değer bir filmdi. Bir duyguyu aktarmakta, oyuncunun ifadesine değil sinemasal tekniklere ağırlık vermek gerektiğini her fırsatta belirten Hitchcock, özellikle Sylvia Verloc'un kocasını akşam yemeğinde öldürdüğü sahnede tüm hünerini göstermiş, kadının elleri, yüzü ve masada duran bıçağın çekimlerini mükemmel bir şekilde kurgulayarak, yüksek dozda bir gerilim yaratmıştı. Ayrıca öldürüleceğini anlayan Bay Verloc'un kendisini direnmeden karısına teslim edişi, bir cinayetten çok intiharı andırıyor, yönetmen bu sayede başından beri suçlu olan Bay Verloc'un seyirci gözünde affedilmesini kolaylaştırıyor, ileriki yıllarda sıkça tekrarlayacağı 'özdeşleşmenin yer değiştirmesi' oyununun ilk örneğini veriyordu.

1938 yapımı "The Lady Vanishes/Kaybolan Kadın", yönetmenin İngiltere'de yaptığı son önemli film oldu. Margaret Lockwood, Michael Redgrave ve Dame May Whitty'nin başrollerde yer aldıkları film, trende birlikte yolculuk ettiği yaşlı Bayan Froy'un esrarengiz bir şekilde ortadan kayboluşundan sonra kendisini içinden çıkılması güç olayların içinde bulan genç bir kızın; Iris'in hikayesini anlatıyordu. Filmde gerilim yaratan en önemli nokta, Iris'in Bayan Fory'un kayboluşuna, hatta böyle birinin varlığına trendeki kimseyi inandıramaması ve adeta deliliğin eşiğine gelmesiydi. Daha sonra sır çözülüyor ve yaşlı kadının bir casusluk şebekesi tarafından kaçırıldığı ve trendeki herkesin de işin içinde olduğu ortaya çıkıyordu. Özellikle Iris ve Gilbert'ın yük vagonunda Bayan Froy'u aradıkları sahne ustaca tasarlanmıştı. Vagonda 'Kaybolan Kadın' numarasıyla ünlü bir illüzyonistin malzemelerinin de olması, Hitchcock'ın çok sevdiği simgesel anlatım yöntemi için biçilmiş kaftandı. Örneğin içine girenin kaybolduğu siyah perdeli sandık, filmin odaklandığı kaybolma olayını simgeliyor, kimsenin aniden ortalıktan kaybolamayacağını, mutlaka işin içinde bir iş olduğunu anlatıyordu. Ayrıca yönetmen izlenme paranoyasını bu sahnede de kullanmış, illüzyonistin dev maketinin yanı sıra, kafeslerinden kaçan kuş ve tavşanları da sessiz birer röntgenci gibi sahneye dahil etmişti.

Alferd Hitchcock, "Kaybolan Kadın"ı çektiği sırada, beklenmedik bir gelişme oldu. Hollywood'un ünlü yapımcılarından David O'Selznick, yönetmene, Titanik hakkında bir film yapması için teklifte bulundu. Hollywood'da çalışmak, başından beri Hitchcock'ın hayal ettiği bir şeydi ve "Kaybolan Kadın"ı bitirir bitirmez soluğu Hollywood'da aldı.

Hitchcock, pek çok tarihçiye göre, İngiltere döneminde, sinema dilini iyice geliştirmiş, Amerika'ya gittikten sonra ise, daha düşünsel ve deneylere dayalı bir sinemanın peşine düşmüştü. Kendisi de röportajlarında bunu doğruluyor, İngiltere'de yaptığı çoğu filmin yetenekli bir amatöre, Hollywood'da yaptığı çalışmaların ise tam bir profesyonele ait olduğunu dile getiriyordu. Haksız da değildi. Hollywood'da yaptığı ilk film olan 1940 yapımı "Rebecca", barındırdığı güçlü gerilim öğeleri, mekanın kullanılışı ve psikolojik saptamalara dayalı senaryosu ile son derece başarılı bir film oldu. Joan Fontaine, Laurence Olivier ve Judith Anderson'ın başrollerde yer aldıkları film, tüm şehrin hayranlık duyduğu eşi Rebecca'yı bir yıl önce esrarengiz bir deniz kazasında kaybetmiş, zengin ve soylu bir adam olan George DeWinter'ın, sıradan bir kızla evlenmesinin ardından yaşanan olayları konu ediniyordu. Filmde adı bile olmayan, son derece çekingen ve güvensiz genç kızın, malikanenin eski hanımının güçlü imgesi altında ezilişini, özellikle evin kahyası bayan Danvers'ın ürkütücü görünümünü ve saplantılı karakterini kullanarak yansıtmıştı Hitchcock. En beklenmedik anlarda odada bitiveren, ifadesiz ve soğuk yüzü ile sürekli genç bayan DeWinter'ı huzursuz eden Danvers'ı, insanüstü bir varlık gibi göstermek isteyen yönetmen, onu yürürken, yemek yerken veya diğer insanlarla konuşurken göstermekten kaçınmış, mümkün olduğunca onu insanlaştıracak detaylardan uzak durmuştu. İzlenme duygusu, "Rebecca"da da baş köşeye yerleştirilmiş bir gerilim öğesiydi. Danvers'ın bayan DeWinter'ı sürekli izlemesinin yanı sıra, Rebecca'nın anıları da genç kadının peşini hiç bırakmıyordu. Hatta Hitchcock işi daha da ileri götürmüş, Danvers'ın Rebecca'nın ruhunun sürekli malikanede dolaştığı, yaşanan her şeyi gördüğü saplantısını da filme dahil etmişti. Fetişizm de, Danvers'ın Rebecca'ya duyduğu hayranlığın bir göstergesi olarak filmde yerini alıyordu.

Onun odasını son günkü gibi muhafaza eden, eşyalarına kutsal bir varlıkmışçasına huşu içinde dokunan Danvers, hem Bayan DeWinter'ın, hem de seyircinin tüylerini ürpertiyordu. Kuşkusuz filmde gerilim yaratan en önemli unsurlardan biri de mekanın kullanılış biçimiydi. Sayısız odanın ve salonun bulunduğu Manderly malikanesi, genç ve güvensiz bayan DeWinter'ı yutmaya hazırlanan bir canavar gibi resmedilmişti... "Rebecca", Hitchcock filmleri içinde Oscar ödülü ile buluşan tek yapım oldu. Ama ödül en iyi film dalında verildiğinden, heykelciği evine götüren kişi Selznick'ti...

1940 yılında Joel McCrea'nın başrolde olduğu başka bir filme daha imza attı Hitchcock; "Foreign Correspondent/Yabancı Muhabir"... İkinci Dünya Savaşı'nın çıkma olasılığını araştırmak üzere New York'tan Londra'ya gönderilen gazeteci Huntley Haverstock'ın, Hollandalı diplomat VanMeer'in bir suikasta kurban gitmesi ile içine düştüğü gerilimli macerayı anlatıyordu film ve unutulmaz sahnelerle doluydu. VanMeer'e yapılan suikast, diğer elinde küçük bir silah olan bir fotoğrafçı tarafından gerçekleştiriliyordu örneğin. Flash ile birlikte silah da patlıyor, katil halkın yaşadığı anlık şoktan faydalanarak kaçmayı başarıyordu. Bir devlet binasının uzun merdivenlerinde, genellikle üst açılar kullanılarak, yağmur altında çekilen sahne görülmeye değerdi. Hitchcock, filmini zekice detaylar ve simgesel öğeler ile bezemişti. VanMeer'in izini Hollanda'nın ünlü yel değirmenlerinden birinde bulan Haverstock, rüzgarın şapkasını uçurması esnasında, değirmenlerden birinin ters yönde döndüğünü fark ediyor ve bir terslik olduğunu anlıyordu örneğin. Değirmende saklandığı bölümde ise, gözüne penceredeki dev örümcek ağına takılmış bir serçe ilişiyor, bu görüntü tam olarak Hevrstock'ın bulunduğu durumu simgeliyordu. Ama elbette filmin en güzel sahnesi, yönetmenin kendi efekt tasarımı ile gerçekleştirilen uçak kazasıydı. Pilot kabinindeki kamera, uçağın düşüşünü ve sulara gömülüşünü tek bir çekimde vermiş, yönetmen bu sahne için projeksiyon ile görüntüleri üst üste bindirme tekniğini kullanmıştı.

Alfred Hitchcock 1941'de filmografisindeki tek Amerikan güldürü filmi olan "Mr. And Mrs. Smith/Bay ve Bayan Smith"i çekti.

Hemen ardından ise önemli filmlerinden birine, "Suspicion/Şüphe"ye imza attı. Cary Grant ve Joan Fontaine'in başrolde yer aldıkları film, kocasının para peşindeki bir düzenbaz, aynı zamanda da katil olduğundan şüphelenen bir kadının öyküsünü anlatıyordu. Bu filmde de çekim tekniklerini sonuna kadar zorlayan Hitchcock'un, Cary Grant'ın elinde zehirli süt bardağıyla merdivenlerden çıktığı sahnedeki başarısı uzun zaman konuşuldu. Yönetmen, bardağı olağan dışı bir şekilde resmetmek istemiş, bu nedenle de içine bir ışık yerleştirmişti.

Freudyen yaklaşımlarla bezeli, birinci sınıf bir gerilim olan "Shadow of a Doubt/Şüphenin Gölgesi" ise 1943 yılında geldi. Teresa Wright ve Joseph Cotten'ın başrollerde yer aldıkları film, çok sevdiği dayısının dul kadınları öldüren bir katil olduğunu fark edince yıkılan, üstelik bildiği bu sırdan dolayı dayısı tarafından öldürülme tehlikesi ile yüz yüze gelen bir genç kızın öyküsünü anlatıyordu. Hitchcock, 'Şen Dul' operetinden alınan bir bölümü hem giriş sahnesinde, hem de katilin yakayı ele vermekten korktuğu akşam yemeğinde kullanmış, müziği anlatımın önemli bir parçası haline getirmişti. Charles'ın şehre geldiği sahnede ise, treni kötücül fallik bir sembol olarak kullanan Hitchcock, cinayet planları yapan Charles'ı devrik açılar ve alt çekimlerle göstererek, sahnenin etkisini artırmıştı.

1944'te çektiği "Lifeboat/Yaşamak İstiyoruz" ile farklı bir deneme daha gerçekleştirdi yönetmen. İkinci Dünya Savaşı sırasında batırılan bir yolcu gemisinden kurtulmayı başaran farklı karakterlerdeki yolcuların bir bota sığınışlarını ve verdikleri yaşam mücadelesini anlatıyordu film. Hitchcock, filmde tek bir mekan kullanmıştı; kurtarma botu... Üstelik kamerayı da sadece botun içine yerleştirmişti. Nedeni, kazazedelerin bakış açısını korumaktı. Uzun metrajlı bir filmi, tek ve küçük bir mekanda çekmek onu hiç korkutmamış, aksine heyecanlandırmıştı. Ona göre zaten psikolojik gerilimlerde ister istemez yakın planlara ağırlık vermek gerekliydi ve film, karakterlerin yapılanışı, aralarında geçen olaylar ve yansıttığı kıstırılmışlık duygusu ile savaşın bir özeti gibiydi...

İkinci Dünya Savaşı tüm hızıyla sürerken, Hitchcock da kendi üzerine düşeni yapmak istedi. Orduya katılmak için yaşlıydı ama

dokümanter filmlerle müttefiklere destek verebilirdi. Fransız direnişini konu alan 1944 yapımı "Bon Voyage/İyi Yolculuklar " ve "Avanture Malgache/Malgache Serüveni"nin yanı sıra, Elia Kazan, Harold F.Kress ve John Cromwell ile birlikte, "Watchtower Over Tomorrow" adlı filmlere imza attı.

Hitchcock 1945 yılında Ingrid Bergman ve Gregory Peck'in başrollerde yer aldığı psikolojik bir gerilim filmi ile çıktı izleyenlerinin karşısına; "Spellbound/Öldüren Hatıralar"... Film Shaekspeare'in "Suç yıldızlarda değil, kendi içimizde..." sözleriyle başlıyor, suçluluk kompleksinden hafıza kaybına, psikanalizden rüya yorumlarına kadar pek çok karmaşık konuyu, bir aşk ve cinayet öyküsü içinde ustaca ele alıyordu. Genç bir psikiyatri doktoru olan Constance Peterson ile geçmişini hatırlamayan ve doktor Anthony Edwards'ı öldürdüğünü zanneden John Balantine'ın öyküsüydü filmde anlatılan. Constance, sevgilisinin hafızasını geri getirme ve onu suçluluk kompleksinden kurtarma adına psikanalize başvuruyor, bunun yanı sıra gerçek katili ortaya çıkarabilmek için tehlikeli oyunlara girişiyordu. Filmin en çarpıcı bölümü kuşkusuz rüya sahneleriydi. Gerçeküstücülüğün önemli ressamlarından Salvador Dali'nin tasarladığı sahneler, tehdit edici dev makaslardan tüm olan biteni izlemekte olan göz desenli perdelere, boş kağıtlarla oyun oynanan kumar masalarından yüzü olmayan insanlara kadar pek çok yaratıcı öğe ile doluydu ve tüm bu detayların, olayın çözümü aşamasındaki rüya yorumlama sahnesinde yerli yerine oturuyor olması gerçekten çarpıcıydı...

Senaryoyu psikanalizle yakından ilgilenen Ben Hetch ile birlikte yazmış olan Hitchcock, oteldeki güvenlik görevlisini de hem seyirciye, hem de kendisine yönelik bir espri unsuru olarak kullanmış, insanların yaşamları hakkında çok doğru tahminler yaptığını iddia etmesine rağmen, sürekli yanılan bu adam sayesinde, psikanalize, kendisine ve bunlara kapılan seyirciye bıyık altından gülmüştü... "Öldüren Hatıralar", Shakspeare'in sözünü doğrularcasına, gerçek katil olan başhekimin silahı kendisine, ama aynı zamanda da mükemmel bir açı seçimiyle seyirciye doğrultması ile geriliminin doruğuna ulaşıyor, finalde tüm bilmece çözülüyordu...

1946'da yine Ingrid Bergman'ın başrolde olduğu başka bir

Hitchcock klasiği geldi; "Notorious/Aşktan da Üstün"... Bergman'ın rol arkadaşı bu kez Cary Grant'ti. Hitchcock senaryo yazımında yine Ben Hetch ile birlikte çalışmış, aşk ve sorumluluk arasında sıkışıp kalan Alicia ve Devlin'in hikayesini, psikolojik çözümlemelerin ön plana çıktığı bir tarzda ele almıştı. Filmde Alicia, kendisine aşık olan Nazi casusu Alex Sebastian ile görev uğruna evleniyor ve Almanlar'ın neyin peşinde olduklarını anlamaya çalışıyordu. Alex ile baskın karakterli annesinin ilişkileri kadar, aslında çok kırılgan olmakla birlikte duygularını sürekli bastıran Devlin'in kişiliği de 'karakter yaratımı' adlı bir derse konu olabilecek nitelikteydi. Ayrıca Alicia'nın Alex ve annesi tarafından siyanürle zehirlendiği sahnelerde yaratılan gerilim unutulmazdı. Değişik açılardan çekilen zehirli kahve fincanı, uzaklaşan duvarlar, karanlığa gömülen yüzler, yankılanan sesler ve nihayet üst açıdan alınarak, uzaklaşma hissini artıran bayılma planı...

1948 yapımı "The Rope/Ölüm Kararı" ise, özellikle Pudovkin ve Griffith'e olan hayranlığını ve sinemada kurgunun önemini her fırsatta dile getiren Hitchcock için sıra dışı bir denemeydi. Film, her biri onar dakikalık dokuz plandan oluşuyordu. Başka bir deyişle, her plan kameranın alabileceği maksimum miktarda film ile, kesintisiz olarak çekilmişti. Kesmelerle gerçekleştirilen bir kurgu yoktu evet ama, yönetmen kurguyu mizansendeki hareketler ile sağlamıştı. Olaylar tek bir mekanda geçiyor, üstelik gerçek zaman ve filmsel zaman birbiriyle çakışıyordu. Patric Hamilton'ın bir oyunundan yola çıkarak Arthur Laurents'ın yazdığı senaryo, kendisini çok zeki ve cesur bulan Brandon ve piyanist arkadaşı Phillip'in, aptal bir züppe olduğunu düşündükleri arkadaşları David'i öldürdükten sonra, cesedi bir sandığa saklamaları ve aralarında David'in nişanlısı ve ailesinin de bulunduğu bir davetli topluluğuna bu sandığın üzerinde bir akşam yemeği sunmalarını anlatıyordu. Ancak Phillip'in tedirgin halinden ve David'in yemeğe gelmeyişinden şüphelenen Robert olayı çözüyor, korkunç gerçeği açığa çıkarıyordu... John Dall, Farley Granger ve James Stewart'ı bir araya getiren filmde, tüm eşyaların tekerlekli olduğu bir dekor tasarlanmıştı. Kamera sürekli hareket ettiğinden, odadaki eşyalar da bu harekete göre yer değiştiriyor, hatta pencereden görünen bulutların bile ya-

vaş yavaş ilerlemesi sağlanıyordu. Hitchcock, süreklilik hissini bozmamak için plan değişimlerini kameranın önüne gelen bir karaltıyı kullanarak gerçekleştirmişti. Oldukça zorlu geçen çekimler 18 gün sürdü ve "Ölüm Kararı" kendisine verilen emekleri boşa çıkarmayarak, hem oldukça iyi bir gişe hasılatı, hem de beğeni dolu eleştiriler getirdi.

1951 yılında ise oldukça ilginç bir projeyi, "Strangers on a Train/Trendeki Yabancılar"ı perdeye taşıdı Hitchcock. Eşini bir türlü boşanmaya ikna edemeyen ünlü tenis oyuncusu Guy, son derece katı bir adam olan babasından kurtulmaya kararlı Bruno ile tanışıyordu. Bruno, çapraz bir cinayet planı yaparak, istemedikleri bu kişilerden kurtulmalarını öneriyor, ancak Guy buna razı olmuyordu. Ama Bruno, kendi payına düşen cinayeti işleyince işler karışıyor, bir numaralı şüpheli durumuna düşen Guy, masumiyetini ispatlamak için büyük bir mücadelenin içine giriyordu...

Oldukça iyi bir hasılat yapan "Trendeki Yabancılar"dan sonra, 1953 yılında yine başarılı bir filme imza attı Hitchcock; "I Confess/İtiraf Ediyorum"... Montgomery Clift, Anne Baxter ve Karl Malden'in yer aldıkları film, Paul Anthelme'nin oyunundan uyarlanmıştı ve kendisine yapılan bir cinayet itirafını saklamakla polise bildirmek arasında sıkışıp kalan bir rahibin öyküsünü anlatıyordu. Rahip, kendisi şüpheli duruma düştüğünde bile ona verilen bu korkunç sırrı saklamayı seçiyor, Hitchcock finalde katil ve rahibin konuşmalarını polisin de dinlemesini sağlayarak sorunu çözüyordu... Film, Katolik olmayan çevrelerce inandırıcı bulunmadı. "İtiraf Ediyorum", önemli bir sinema dersini de beraberinde getirmişti; gerçekten yaşanmış olsa bile, bir olay herkese aynı derecede inandırıcı gelmeyebiliyordu. Filmin gerçekliği her zaman kendi içinde yaratılmalı ve tutarlı olmalıydı...

Hitchcock, 1954 yılında en önemli filmlerinden biri olan "Rear Window/Arka Pencere"yi çekti. Filmin baş kahramanı Jeff, ayağındaki kırık yüzünden evde yatmak zorunda kalan bir foto muhabiriydi. Can sıkıntısından karşı apartmanı gözetlemeye başlıyor, ancak yaşanan tuhaf olaylar, onu bir cinayet işlendiğini düşünmeye itiyordu. Yönetmen "Arka Pencere"yi çekerken, Kuleşov'un deneylerinden yola çıkmıştı. Bir röportajında şöyle anlatıyordu

düşüncelerini; "Tam anlamıyla özgün bir sinema filmi yapmak için iyi bir fırsattı. Elinizde yerinden kıpırdayamayan ve dışarıyı izleyen bir adam var. Bu filmin bir parçası. İkinci parçası ise, onun tepkilerini gösteriyor. Bu bence sinemasal düşüncenin en özgün anlatımı..." Hitchcock, hemen her filminde ele aldığı izlenme paranoyasını, "Arka Pencere" ile tersine çevirmişti. Burada izlenmekten korkan değil, izlediği şeyler karşısında korkuya kapılan bir karakter söz konusuydu. Jeff'in konumu, yerinden kımıldayamayan bir gözlemci olması nedeniyle, sinemadaki seyirci ile aynıydı. Dolayısıyla kurulan özdeşleşme mükemmeldi. Olayla ilgilenen dedektif, bir cinayetin varlığını akla yakın deliller ile çürüttüğünde, Jeff ile birlikte seyirci de hayalkırıklığına uğruyordu. Oysa bir insanın öldürülmemiş olmasına üzülmek tuhaf bir durumdu... Bir filmde karakterlerin ve mekanların özelliklerini sonuna kadar kullanmak gerektiğini savunan Hitchcock, "Arka Pencere"de de Jeff'in fotoğraf malzemesinden yaratıcı bir biçimde faydalanmıştı. Karşı apartmanı bir tele objektif ile gözetleyen Jeff, evine gelen katili de, gözüne patlattığı flashlar ile durdurmaya çalışıyordu. "Arka Pencere", kimi çevrelerce ahlaksız bir film olarak nitelendirildi. Ne de olsa filmin baş kahramanı bir röntgenciydi! Yönetmenin eleştirilere yanıtı ise sert oldu; "Sinemaya duyduğum aşk, ahlaksal değerlerimden çok daha önemlidir!"

Hitchcock, 1955'te İngiliz tarzı bir güldürü filmi olan "The Trouble with Harry/Harry ile Derdimiz"i çekti. Filmi Amerikalılar'ın da İngiliz güldürüsünü anlayabileceğini ispatlamak için yaptığını söyleyen yönetmen, aynı yıl yine güldürü öğelerinin yoğun olduğu başka bir filme imza attı; "To Catch a Thief/Kelepçeli Aşık"...

Yönetmen 1956 yılında, daha önce İngiltere'de çektiği "The Man Who Knew Too Much/Çok Şey Bilen Adam"ın ikinci çevrimi ile çıktı izleyenlerinin karşısına. James Stewart ve Doris Day'in başrollerde yer aldıkları film, tatil için Fas'a giden bir ailenin, gizemli bir cinayet olayına tanık olmaları ile başlayan gerilim dolu bir hikayeyi anlatıyordu. Öldürülen ajan, son nefesinde doktor MacKenna'nın kulağına bir suikast yapılacağını fısıldayınca, ailenin tatili bir kabusa dönüşüyor, oğulları kaçırılıyor ve amansız bir takip başlıyordu... Film, yönetmenin diyalog kullanımı hakkındaki

görüşlerini doğrulayan birinci sınıf bir örnekti. Konser salonunda, suikastın gerçekleştiği uzun sahnenin tümü diyalogsuzdu. Başbakanının vurulması, bunu önlemeye çalışan çiftin çabaları, polisin aldırmaz tavırları tamamen görüntülerle anlatılmıştı. Nitekim Hitchcock, bir röportajında şöyle diyordu; "Sinemada bir öykü anlatılırken, ancak başvurulacak başka bir yol kalmadığında diyalog kullanılmalıdır."

Filmde zekice kullanılmış pek çok detay vardı. Örneğin anne ve çocuk arasında şifreli bir mesaj olarak kullanılan şarkı "Que sera sera", kimsenin geleceği bilemeyeceğini anlatıyor ve filmin özünü oluşturan bir müziksel öğeye dönüşüyordu. Ayrıca yönetmen yine mekanları oldukça yaratıcı bir biçimde kullanmış, kilisede hapis kalan Ben MacKenna'yı çan kulesinden kaçarken göstermişti!

1958'de bir başka Hitchcock klasiği olan "Vertigo/Ölüm Korkusu" geldi. James Stewart, Kim Novak ve Barbara Bell Geeds'in yer aldıkları film, gizemli bir kadın olan Madaline'e aşık olan dedektif John'ın hikayesini anlatıyordu. John, tutkuyla bağlı olduğu sevgilisinin intiharına tanık oluyor, daha sonra ona tıpa tıp benzeyen Judy'ye rastlıyordu. Aslında iki kız da aynı kişiydi ve bir cinayete intihar süsü verilirken, John'un tanık olabilmesi için bu oyun düzenlenmişti... Hitchcock, psikolojik tahlillere yine yoğun olarak yer vermişti "Ölüm Korkusu"nda. John ve Madaline'in aşk ilişkisi, 'anne' özellikleri taşıyan John'ın arkadaşı Mitch ile tamamlanıyordu. John'ın ölen sevgilisini başka bir kadında yaratma çabaları ise tüyler ürperten bir saplantı boyutundaydı. Görsel simgeler adına da zengin bir filmdi "Ölüm Korkusu". Yönetmen hikayenin dönüp dolaşıp aynı yere gelen yapısını, spiraller kullanarak yansıtmıştı. San Francisco'nun yokuşlarla dolu yollarında süren takip sahneleri, Madaline'in rüyasında gördüğü çıkışsız koridorlar, hatta kızın saçını toplama biçimi bile, bir spirali andırıyordu... Işığın dramatik kullanımı "Ölüm Korkusu"nun önemli özelliklerinden biriydi. John'ın Judy'i ilk kez gördüğü sahnede kızın üzerine düşen yeşil neon ışığından faydalanan yönetmen, Madaline'e iyice benzediği banyo sahnesinde de yoğun bir yeşil ışık kullanmış, Judy'i John'ın gözünde mistik bir varlık haline getirmişti. Ayrıca optik hareketlerle yaratılan görüntüler de dikkat çekiyordu filmde. İlk

sahnede arkadaşının çatıdan düşüşüne neden olan John'ın yükseklik korkusunun oluşumu, kameranın geri kaydırılması ile zoom açılma hareketinin bir arada kullanıldığı bir planla anlatılmıştı ve sonuç gerçekten mükemmeldi. Hitchcock, aynı yöntemi yükseklik korkusunun başgösterdiği diğer bölümlerde de kullanmış, rüya sahnelerine animasyonlar ve ilginç ışık oyunları eklemişti.

"Ölüm Korkusu", yönetmenin edebiyat uyarlamalarına yaklaşımını anlayabileceğimiz önemli bir örnekti aynı zamanda. Filmin uyarlandığı romanda, okuyucu ve John, gerçekleri aynı anda, finalde öğreniyordu ama Hitchcock, bu sırrı çok önce Judy'nin yazdığı itiraf mektubu ile seyirciye açıklamayı tercih etti. Ona göre seyirci olayı ne kadar iyi bilirse, gerilim o kadar artıyor, baş kahramanın durumu ne zaman öğreneceği sorusu, izleyenleri inanılmaz bir heyecan içine itiyordu. Ele aldığı romanlarda köklü değişiklikler yapmak, başından beri çekinmediği bir şeydi Hitchcock'ın. Kendisine gelen hikayeleri yalnızca bir kez okur, aklında kalan özü kullanır, olay örgüsünü ise baştan yaratırdı. Bu nedenle her zaman edebi değeri olmayan popüler romanları ele alarak, onlardan kendi sanat eserlerini yaratmayı tercih etti. Truffaut, yaptığı bir röportajda Hitchcock'a "Suç ve Ceza"yı çekmek isteyip istemediğini sorduğunda aldığı yanıt ilginçti; "Bunu asla yapmayacağım. Çünkü 'Suç ve Ceza' bir başkasının başarısıdır..."

1959 yılında Hitchcock, unutulmaz filmlerinden bir diğerine "North by Northwest/Gizli Teşkilat"a imza attı. Cary Grant'in başrolde olduğu film, casus zannedilen bir adamın kaçış öyküsünü anlatıyordu. Zorlu bir takibin içine giren Roger Thornhill, kendisini kimin ne için takip ettiğini anlamıyor, casus olmadığını kimseye anlatamıyor, inanılmaz bir kabusun içine düşüyordu. Hatta çekimler sırasında Grant, Hitchcock'a gelerek; 'Filmin yarısını çektik ama ben hala neler olduğunu anlamış değilim!' demişti. Zaten yönetmenin vermek istediği duygu da buydu!

Film özellikle mekan kullanımı açısından dikkat çekiciydi. Thornhill'in uçsuz bucaksız bir mısır tarlasında bir ilaçlama uçağı tarafından öldürülmeye çalışıldığı sahne, Hitchcock'ın dehasının bir ürünüydü. Yönetmen, klasik gerilim sahnesi imajını yıkmak istemişti. Karanlık sokaklar, gölgeler, dramatik bir müzik yoktu sah-

nede. Aksine sapsarı tarlalar, yakıcı bir güneş ve sessizlik hakimdi. Hitchcock, genellikle geniş resimler ve uzun planlar kullanarak, mekanın sonsuzluğunu, kaçmanın ve saklanmanın mümkün olmadığını vurgulamıştı.

Pek çok eleştirmene göre klasik Hitchcock özellikleri taşımamasına rağmen, 1960 yapımı "Psyco/Sapık", yönetmenin en sevilen filmlerinden biri oldu. Finalde çift kişilikli bir ruh hastası olduğu anlaşılan Norman Bates'in, yüklü bir miktar para çaldıktan sonra moteline gelen Marion'ı öldürmesi filmin düğüm noktasını oluşturuyordu. Özellikle Norman ve zaman zaman kişiliğine büründüğü ölmüş annesi arasındaki ilişki, odipus kompleksinin başarılı bir dışavurumuydu. Film, özellikle çekimi yedi gün süren ve yetmiş açıdan tespit edilmiş görüntüleriyle enfes bir kurgunun yakalandığı duştaki cinayet sahnesi ile dikkat çekti. "Sapık", başlı başına bir kurgu dersi gibiydi. Hızlı cinayet sahnesinin ardından gelen Norman'ın kanlı banyoyu temizleme sahnesi ağır temposuyla gerilimi dengeliyor, su sesi ve sessizlik fonksiyonel olarak kullanılıyordu.

Hitchcock, başroldeki Janet Leigh'i filmin daha yarısı olmadan öldürerek, yıldızların asla ölmeyeceği inancını kırmış, bu durumu özdeşleşme nesnesini değiştirmek için bir fırsat olarak değerlendirmişti. Marion'ın ölümünden sonra özdeşleşme, katilin annesi olduğu izlenimini yaratan Norman'a kayıyor, finalde ortaya çıkan korkunç durum da, seyircinin kendi içindeki kötülük ile yüzleşmesini sağlıyordu.

Görsel tasarım "Sapık"ta yaratılan gerilimin en önemli kısmıydı. Perili bir şatoyu andıran Norman'ın evi, doldurulmuş kuşlarla dolu büro, hikaye için kusursuz mekanlardı. Hitchcock, kan göstermek istemediği için filmi siyah beyaz çekmeyi tercih etmiş, özellikle Norman'ın annesinin görüldüğü planlarda, kadının yüzünü gizleyen ama beden olarak varlığını ispatlayan üst açılar kullanmıştı. Kişilik bölünmesi üzerine odaklanan filmde, aynaların kullanımı da oldukça etkileyiciydi. Yönetmen, değişik çekim tekniklerinden faydalanmıştı "Sapık"ta. Dedektif Arbogast'ın merdivenlerde öldürüldüğü sahne, uzun zaman konuşuldu. Hitchcock, bu sahnede projeksiyon ile üst üste bindirme tekniğini kullanmış, mü-

kemmel bir sonuç elde etmişti.

Kuşlar, "Sapık"ta yer alan en güçlü simgeydi. Norman'ın içini doldurup biriktirdiği kuşlar, ölmüş annesinin cesedini saklaması ile benzerlik gösteriyordu örneğin. Motelin duvarlarını kuş resimleri süslüyor, Norman Marion'ı yemek yerken izlediğinde ona kuş gibi yediğini söylüyordu... Aslında kuşlar, Hitchcock'ın başından beri çok sevdiği bir görsel simgeydi ve hemen her filminde baş köşedeydiler. Özgür insanı simgeleyen masum kuşlar ve onların içine kondukları kafesler, yönetmenin çok sevdiği 'haksız yere suçlanan insan' temasının bir yansımasıydı. "Sabotaj"da, bombalar bir kuşçu dükkanında üretiliyor, kafesler içinde taşınıyordu, "Kelepçeli Aşık"ta polisten kaçan kahramanımız, bir otobüse biniyor, elinde kuş kafesi ile oturan bir kadınla yüz yüze geliyordu, "Yabancı Muhabir"de minik serçe örümcek ağlarına takılmıştı, "Kaybolan Kadın"da kuşlar olayın sessiz tanıklarıydılar... Ve Hitchcock, sonunda kuşların başrolde yer aldıkları bir film çekti; 1963 yapımı "The Birds/Kuşlar"...

Bir sahil kasabasında başlayan, nedeni belirsiz kuş saldırılarını anlatıyordu film. Sözkonusu kuşlar, martı, karga, serçe gibi, günlük hayatımızın içindeki masum yaratıklardı. Hitchcock, hikayenin özellikle bu kısmından etkilenmiş, bir anlamda en masum insanların bile gün gelip bir yok etme makinesine dönüşebileceğini ima etmişti. Kuşların saldırıları zengin, güzel ve cüretli bir kadın olan Melanie'nin, hoşlandığı avukat Mitch'i ziyaret edişi ile başlıyor, kızın lanetli bir kişi olduğu izlenimi yaratılıyordu. Bu durum, ahlakçı bir bakış açısıyla, baş kaldıran kadının yarattığı tehlike olarak da yorumlanabilirdi. Filmde seyircinin özdeşleştiği karakter birinci derecede Melanie olduğundan, sözkonusu lanet, filmin edilgen izleyicisine de bulaşıyor, nedeni belirsiz bir suçluluk duygusu filme hakim oluyordu.

Hitchcock, uzun bekleyişlerle dolu, ağır bir kurgu tekniği tercih etmişti "Kuşlar"da. Nedeni, saldırıların ne zaman, nereden geleceğinin bilinmediğinin ve hatta sebebinin bile belli olmadığının altını çizmekti. Örneğin kuşların okul bahçesinde toplanmaya başladığı sahnede, Melanie ön planda bir bankta oturmuş sigara içiyor, seyirci arkasında biriken kuşları görüyor, ama kahramanımız bir şey

farketmiyordu. Oldukça uzun olan bu sahne gerilimin en üst noktaya ulaştığı anlardan biriydi.

Filmde müzik kullanılmamış ama kuş ve kanat sesleri, müziğin yerini almıştı. Hitchcock'ın sık sık birlikte çalıştığı müzisyen Bernard Hermann'ın yaptığı düzenlemeler mükemmeldi. Sessizliği de bir gerilim unsuru olarak kullanmıştı yönetmen. Özellikle Mitch'in annesinin, çiftçi Forsyth'in cesedini gördüğü anda çığlık atmak için ağzını açtığı ama sesinin çıkmadığı sahne görülmeye değerdi.

Kafesi bu kez insanı dış dünyadan ve bu dünyanın kötülüklerinden koruyan bir simge olarak kullanmıştı Hitchcock. Melanie, kuşçu dükkanındaki sahnede değişik cinsteki kuşları, onları korumak için ayrı kafeslerde tuttuklarını söylüyor, saldırıdan kaçarken, cam bir kafesi andıran telefon kulübesine sığınıyordu. Finalde Mitch'in kardeşi Cathy'nin kafeste duran muhabbet kuşlarını korumak istemesi de aynı simgesel anlatımın bir uzantısıydı. Sonuçta, herkes kendi kafesinin içinde kaldığı müddetçe sorun yoktu!

Hitchcock, 1964'de yine psikolojik analizlere dayalı bir film olan "Marnie/Hırsız Kız"ı çekti. Sean Connery ve Tippi Hedren'ın yer aldıkları film, hem hırsız hem de cinsel açıdan soğuk olan bir kızla, ona aşık olan zengin bir adamın öyküsünü anlatıyordu. Ardından, 1969 yapımı "Topaz" geldi. Hitchcock, sinema hayatı boyunca siyasetten mümkün olduğunca uzak durmuş, toplumsal sorunlara hiç eğilmemişti. Onun yapmak istediği, insanlara gündelik hayatlarında kolay kolay karşılaşmayacakları hikayeler anlatmaktı.Yapımcı şirketin ısrarı üzerine çektiği ve DeGaulle'ün yakın çevresindeki bir komünist ajanı konu edinen film, doğal olarak fazla ilgi görmedi.

1972 yapımı "Frenzy/Cinnet" ile kendi tarzına tekrar dönüş yaptı Hitchcock. Genç kadınlara tecavüz edip öldüren bir seri katilin öyküsünü anlatan filmde yine simgesel öğeler ön plandaydı. Kadınların kravat ile boğulması, buyurgan erkek düşüncesini çağrıştırıyor, katilin öldürdüğü kadının yarım kalan elmasını yiyişi ise, Adem ve Havva hikayesine gönderme yapıyordu örneğin. Filmin bir diğer özelliği ise, özdeşleşmenin çoğu zaman katil ile kurulmasıydı. Hitchcock, karakterleri çizmekte o kadar başarılıydı ki, se-

yirci delilleri ele geçirmeye çalışan katilin başarısızlığı karşısında heyecanlanmadan edemiyordu.

Alfred Hitchcock, 1976 yılında, giderek birbiri içine geçen iki paralel öyküyü anlattığı son filmi "Family Plot/Aile Oyunu" ile aktif sinema yaşamını noktaladı. "Aile Oyunu" oldukça iyi eleştiriler almış, karakter yapısı sağlam, esprili bir film olarak nitelendirilmişti. Ancak artık yetmiş yedi yaşında olan Hitchcock, fazlasıyla yorgundu... Gerilim sinemasının bu büyük ustasını 29 Nisan 1980'de kaybettik. Yönetmen, her biri hakkında bir kitap yazmaya değecek mükemmellikte, ellinin üzerinde film bıraktı ardında. Shakespeare'in "Hikayelerinizi her zaman bir tek şey için anlatmalısınız; izleyiciler için" sözünün sonuna dek arkasında duran Hitchcock, gerçek yaşamın sorunlarından çok, fantezinin yarattığı büyünün peşindeydi ve bu görüşünü şu sözlerle dile getiriyordu; "Başkaları insanlara hayattan dilimler sunabilirler. Ben onlara pasta dilimleri veriyorum..."

Hitchcock'a Saygı Duruşları

Alfred Hitchcock, şüphesiz pek çok sinemacıyı etkiledi. Onun kullandığı gerilim öğeleri, simgeler ve kurgu teknikleri, bugünün başarılı yönetmenlerine ilham kaynağı oldu. Ama bir de ustaya saygı duruşu niteliğinde, Hitchcock planlarını aynen filmlerine dahil edenler vardı. Örneğin Woody Allen, "Genç ve Masum"un finalindeki yüzü boyalı bir müzisyen kılığına giren katil esprisini "Zelig"e olduğu gibi taşımıştı. Spielberg, son filmi "Minority Report/Azınlık Raporu"nda yağmurlu bir havada kaçmaya çalışan kahramanlarını şemsiyenin altına gizleyerek "Yabancı Muhabir"e güçlü bir gönderme yapıyordu. Polanski "9th Gate/ 9.Kapı"nın dillere destan jeneriğindeki, art arda açılan koridor kapılarını "Öldüren Hatıralar"dan almıştı. Hitchcock'ın başarılı filmlerinden "Trendeki Yabancılar", yıllar sonra Danny DeVito imzalı bir komedi filmi olarak geri döndü; "Throw Momma from the Train/Annemi Trenden Nasıl Atarım?"... "Vertigo"nun unutulmaz takip sahneleri, Kim Novak'ın kostümleri de dahil olmak üzere Paul Verhoeven'ın "Basic Instinct/Temel İçgüdü"sünde tekrarlandı. Ve bir örnek de bizden; Semih Kaplanoğlu'nun "Herkes Kendi Evin-

de" adlı filminde yer alan, hiç gitmediği halde New York haritasını ezbere bilen karakter, aslında Hitchcock'ın kendisiydi. Yönetmenin hobisiydi New York... Yıllar sonra bu şehre gittiğinde hiç yabancılık çekmemişti!

Aralık, 2002.

Önemli Filmleri

1925 "The Pleasure Garden/Zevk Bahçesi"
1926 "The Lodger/Kiracı"
1929 "Blackmail/Şantaj"
1935 "39 Steps/39.Basamak"
1938 "The Lady Vanishes/Kaybolan Kadın"
1940 "Rebecca"
1940 "Foreign Correspondent/Yabancı Muhabir"
1943 "Shadow of a Doubt/Şüphenin Gölgesi"
1943 "Lifeboat/Yaşamak İstiyoruz"
1945 "Spellbound/Öldüren Hatıralar"
1946 "Notorious/Aşktan da Üstün"
1948 "The Rope/Ölüm Kararı"
1951 "Strangers on a Train/Trendeki Yabancı"
1952 "I Confess/İtiraf Ediyorum"
1954 "Rear Window/Arka Pencere"
1955 "To Catch A Thief/Kelepçeli Aşık"
1955 "The Man Who Knew Too Much/Çok şey Bilen Adam" –ikinci çevrim-
1958 "Vertigo/Ölüm Korkusu"
1959 "North by Northwest/Gizli Teşkilat"
1960 "Psyco/Sapık"
1963 "The Birds/Kuşlar"
1972 "Frenzy/Cinnet"
1976 "Family Plot/Aile Oyunu"

HOWARD HAWKS

ERKEKLER ARASINDA

Klasik Hollywood sinemasının en saygın isimlerinden biri olan Howard Hawks, genellikle erkekler arasında kurulan güçlü dostlukları işlediği, içeriği basit ama anlatımı son derece güçlü filmleriyle tanındı. Filmografisinde "Rio Bravo", "El Dorado" gibi kusursuz westernlerin yanı sıra, bir gangster filmi klasiği "Yaralı Yüz"den, "Erkekler Sarışınları Sever" gibi müzikal yapımlara kadar pek çok önemli film vardı...

Howard Hawks dendiğinde akla gelen ilk şey, dostluk ve dayanışmadır. Genellikle erkekler arasında kurulan, sınıf farklılıklarından karşılaşılan türlü tehlikelere, çıkar çatışmalarından aşk rekabetlerine kadar her türlü zorluğa direnen, köklü dostluklardır bunlar. Oldukça sert ve acımasız kuralların işlediği bu dünyada, birbirine kenetlenen küçük insanların ayakta kalma çabalarını ve kazandıkları anlamlı zaferleri anlatır yönetmen... Bir Hawks filmi izlediğinizde, hayretle fark edeceğiniz ilk şey, her ne kadar sert, kaba ya da aldırmaz görünürlerse de, erkeklerin de duyguları olabileceği gerçeğidir! Güçlü, mert, işinin ehli, fazla konuşmayan, yapması gerekeni uzun uzadıya düşünmeden hemen hayata geçiren, duygularını belli etmekten korkan ama son derece sağduyulu ve dürüst insanlardır Hawks filmlerinin kahramanları. Sadece erkek karakterler değil, kadınlar da benzer özellikler taşır, 'erkek gibi kadın' tanımlamasına harfiyen uyarlar. Ya da Leslie Halliwell'in deyişiyle; erkeklerin gerçekten erkek olduğu, kadınların da onlar kadar sert olmaya çabaladığı filmlerdir bunlar...

Howard Hawks'ın düşünce olarak tam bir Amerikalı olduğu söylenebilir rahatlıkla. Amerikan değerlerine bağlılığı ve kuruluş dönemine duyduğu hayranlık, yaptığı çok sayıda western ile dile gelmiş, yönetmen meslek hayatının önemli bir bölümünü, tıpkı John Ford gibi Amerika'nın görsel tarihini yazmaya adamıştır.

Düşünceden çok eylemin ön planda olduğu, günün toplumsal sorunlarından, kişilik problemlerinden, felsefi görüşlerin karmaşıklığından uzak, basit ama anlamlı hikayeleri ile Hawks filmleri, sinemanın sadece seyirci için varolduğu klasik Hollywood sinemasının en güzel örnekleri arasındadır...

Howard Winchester Hawks, 30 Mayıs 1896'da Indiana'da doğdu. Pasadena ve Cornell Üniversitelerinde mühendislik okudu ancak ekonomik nedenlerle eğitimini tamamlayamadı. Maceracı bir karakteri, heyecana düşkün, korkusuz bir yapısı vardı. Bir süre araba yarışçılığı yaptı, hatta yarış arabası modelleri tasarladı. Daha sonra ise, kendisine meslek olarak havacılığı seçti. Sivil havacılık kurumlarında pilotluk yaptı. Birinci Dünya Savaşı'nda ise Amerikan Hava Kuvvetleri'nin bir üyesiydi.

Savaş sonrasında hayatı bambaşka bir yöne doğru akmaya başladı Hawks'ın. Hollywood'un ünlü Fox stüdyolarında aksesuarcılık ile işe başladı. Kısa süre sonra da yönetmen asistanı oldu. 1917 yılından itibaren Marshall Neilan, John Emerson gibi sessiz dönemin önemli yönetmenleri ile çalışarak sinema tekniğini geliştirdi. Ardından ise senaryo yazarlığı geldi. İlk olarak Jack Conway yönetimindeki 1923 yapımı "Quicksands/Bataklık"ın senaryosunu hazırlayan Hawks, aynı zamanda filmin yapımcılığını da üstlenmişti. 1924'ten itibaren, Howard Hawks adı, senaristlik ve yapımcılığın yanı sıra, kurgucu olarak da görülmeye başlandı film jeneriklerinde. Sanatçı, çalışkanlığı ve sinemanın her alanına yönelik idealist çalışmaları ile kapıların art arda açılmasını sağlıyor, bir anlamda kendi şansını kendisi yaratıyordu...

1926 yapımı "Road to Glory/Zafer Yolu" ile ilk kez yönetmen koltuğuna oturduğunda otuz yaşındaydı. May McAvoy, Carole Lombard ve Leslie Fenton'ın başrollerde yer aldıkları film, hem iyi bir gişe hasılatı elde etti, hem de eleştirmenler tarafından oldukça başarılı bulundu. Hawks, sinema hayatı boyunca bu başarıyı koruyacak, westernler ve suç dramları başta olmak üzere, romantik komedilerden, savaş filmlerine, hatta bilimkurguya kadar hemen her türde eser vererek, Hollywood'un en saygın isimleri arasındaki yerini alacaktı...

Yönetmenliğinin ilk yıllarında komedilere ağırlık veren

Hawks, kocalarını yola getirmek için bir partide kolejli gençlerle flört etmeye kalkışan üç kadının trajikomik öykülerini anlattığı 1927 yapımı "The Crandle Snatchers/Beşik Mahkumları", babasının batırdığı paraları kurtarması umulurken kadınlara düşkünlüğü yüzünden işleri yüzüne gözüne bulaştıran bir gencin komik macerasını ele alan 1927 yapımı "Paid to Love/Aşka Adanmış" ve Louise Brooks'u sinema dünyasına tanıtan "A Girl in Every Port/Her Limanda Bir Kız" gibi filmleriyle başarısını perçinledi.

1930 yılında ise, Hawks sinemasının ilk önemli örneklerinden biri olarak kabul edilen, "The Dawn Patrol/Şafak Devriyesi " geldi. Film, Birinci Dünya Savaşı sırasında görev yapan İngiliz pilotların öyküsünü konu ediniyor ve özellikle savaş sahnelerinin usta kurgusu ile dikkat çekiyordu. 1931 yapımı bir suç filmi olan ve Walter Huston, Constance Cummings ve Boris Karloff gibi dönemin en iyi oyuncularını bir araya getiren "Criminal Code/Ceza Kanunu"nun ardından, pek çok eleştirmen tarafından bugün bile yönetmenin başyapıtı olarak kabul edilen, unutulmaz "Scarface/Yaralı Yüz"e imza attı...

1930'lu yıllar, Amerika'da suç örgütlerinin çoğaldığı, sokaklarda bambaşka kanunların yazılmaya başlandığı bir dönemdi. Halk hem gangsterlerden korkuyor, hem de en zor zamanlarda ayakta kalabilmeleri, hatta daha da güçlenmeleri karşısında onlara gizli bir hayranlık duyuyordu. Sinema da halkın bu merakından faydalandı elbette. Ünlü gangsterlerin hayatlarından izler taşıyan öyküler bir bir perdeye yansımaya başladı. Ve sinemada yeni bir türün, 'gangster filmleri'nin yerleşmesi hızlandı. Hawks'ın 1932 yapımı filmi "Yaralı Yüz", türün en önemli örneklerinden biriydi. Hatta 'Tüm gangster filmlerine son verecek film!' sloganı ile gösterime girmişti ama tam tersi oldu. "Yaralı Yüz"ün kazandığı olağanüstü başarı, bu türdeki filmlerin artmasına, hatta "Yaralı Yüz"ün kendisinden sonra yapılan gangster filmleri için bir prototip oluşturmasına neden oldu.

Hollywood'da psikanalize olan merakı ile tanınan senarist Ben Hetch'in imzasını taşıyan senaryonun baş karakteri Tony Camonte, bariz şekilde ünlü gangster Al Capone'dan izler taşıyordu. Tony, hırslı ve gözü kara bir gençti. Kısa zamanda örgüt içinde

yükseliyor ama sonuçta yine kendi hırsının kurbanı oluyordu. Patronunu öldürüp onun yerine geçen ve pek çok konuda çizgiyi aşan Tony'nin, finalde polis kurşunlarına hedef oluşu hiç de sürpriz değildi... Tony ailesine bağlı bir İtalyandı. Hetch ve Hawks, onun kız kardeşi Cesca'ya duyduğu, zaman zaman yıkıcı olabilen aşırı sevgiyi, ensest bir aşka bağlamış, Camonte'yi sadece gözünü para hırsı bürümüş bir delikanlı değil, ruhsal dengesizliklerle boğuşan bir adam olarak resmetmişlerdi. Son derece gerçekçi bir filmdi "Yaralı Yüz". Hawks, türün diğer örneklerinin aksine, gangsterleri idealize etmemiş, onları oldukları gibi göstermeyi denemişti; tüm dengesizlikleri, cahillik ve saflıklarıyla... Örneğin Camonte ve sekreteri arasında geçen sahnelerde bu gerçekçilik ön plandaydı.Yaşlı bir adam olan sekreterin telefona bakmayı bile beceremeyişi, kızdığında ahizeye silah çekmesi ve Camonte'nin de ondan aşağı kalmayan bir saflıkla sekreterine yol göstermeye çalışması gibi pek çok tuhaf durum resmediliyor ancak sahne hiçbir şekilde parodi özellikleri taşımıyordu. Hawks'ın amacı gangsterleri komik duruma düşürmek değil, sadece ne kadar cahil olabileceklerini gözler önüne sermekti...

Hawks, "Yaralı Yüz"deki tüm çatışma ve cinayet sahnelerini kan göstermeden, bugün alıştığımızın aksine ölen karakterlerin yakın plan çekimlerine girmek gereği duymadan, tamamen sinemasal anlatım öğelerine dayanarak gerçekleştirmişti. Gölgelerden ve siluetlerden faydalanmasının yanı sıra, örneğin vurulan bir adam yerine, bowling oyununda yere yuvarlanan lobutları göstererek, farklı bir anlatım tarzı geliştirmişti. Film ayrıca, Tony'nin penceresinden görünen 'Dünya Senin!' yazılı ışıklı reklam panosundan, silah sesi eşliğinde savrulan takvim yapraklarının yer aldığı zaman aşımı planlarına kadar, pek çok ilginç sinemasal öğe içeriyordu.

Paul Muni, Ann Dvorak, George Raft ve Boris Karloff'un başrollerde yer aldıkları "Yaralı Yüz", yıllar sonra Brian DePalma tarafından tekrar ele alınacak, Al Pacino ve Michelle Pfeiffer'ın oyunlarıyla daha farklı bir çehreye bürünecek ve yine çok sevilecekti...

Hawks "Yaralı Yüz"ün büyük başarısından sonra, gençlik yıl-

larının büyük tutkusu araba yarışlarına geri dönerek, "The Crowd Roars/Halkın Coşkusu" adlı filme imza attı. 1932 yapımı film, ünlü bir araba yarışçısının öyküsünü anlatıyor ve James Cagney, Joan Blondell ve Ann Dvorak gibi isimleri bir araya getiriyordu.

1934'te yine Ben Hetch imzalı bir senaryo ile "20th. Century/20. Yüzyıl"ı çekti yönetmen... Bir Broadway yönetmeni olan Oscar Jaffe'nin, keşfettiği genç aktris Lily Garland ile birlikte yükselmesini, ama Lily'nin Hollywood'a transfer olmasından sonra, tüm ününü yitirmesini anlatan bir komediydi "20. Yüzyıl"... Jaffe, Lily'i geri almak için dişini tırnağına takıyor, bir anlamda tiyatronun sinemaya yenik düşüşünün dramını dile getiriyordu.

Bu komedinin ardından, Edna Ferber'in romanından uyarlanan bir dramı perdeye taşıdı Hawks; "Come and Get it/Gel de Al" Büyük bir aşkla bağlı olduğu şarkıcı sevgilisi Lotta'dan, patronunun kızı ile evlenmek için ayrılan, yıllar sonra ise, Lotta'nın annesine tıpa tıp benzeyen küçük kızı ile karşılaştığında büyük bir duygusal açmaza düşen Barry Glasgow'un hikayesiydi filmde anlatılan. Edward Arnold, Joel McCrea, Frances Farmer ve Walter Brennan'ın rol aldıkları bu dramdan sonra, Cary Grant ve Katharine Hepburn'ü bir araya getiren bir komedi geldi; "Bringing up Baby/Dayanılmaz Bebek". 1938 yapımı filmin senaryosu, Dudley Nichols imzasını taşıyordu ve Amerikan komedisinin en güzel örneklerinden biriydi.

Hawks, havacılığa duyduğu aşkı, 1939 yapımı "Only Angels Have Wings/Melekler Kanatlı Olur" ile bir kez daha taşıdı beyazperdeye... Güney Amerika'da özel bir hava istasyonunda çalışan pilotların hikayesini anlatan filmde, önemli bir taşıma işini başarabilmek için türlü zorluğa katlanan, sisler içindeki And dağlarını aşmaya çalışan pilotların idealist karakterleri konu edilmişti. Film, Cary Grant, Jean Arthur ve Rita Hayworth gibi ünlü oyuncuları biraraya getiriyordu ve oldukça iyi eleştiriler aldı.

Hawks, senarist Ben Hetch ile çalışmasını 1940 yapımı bir romantik komedi olan "His Girl Friday/Cuma Kızı" ile sürdürdü. Şakayla karışık medyayı eleştiren filmde yine Cary Grant başroldeydi. Ardındansa, yönetmenin en önemli filmlerinden biri olan "Sergeant York/Aslan Yürekli Çavuş" geldi. 1941 yapımı bir savaş

dramı olan film, 1916 yılında, Tennessee ve Kentucky sınırındaki küçük bir kasabada başlıyor, yaşlı annesi ve iki küçük kardeşiyle yaşayan yoksul bir çiftçinin; Alvin York'un hikayesini anlatıyordu. Fransa'da çarpışan Amerikan birliği ile, Birinci Dünya Savaşı'na katılan York, gösterdiği üstün başarı nedeniyle ödüllendiriliyor, sıradan bir genç olarak ayrıldığı evine, büyük bir kahraman olarak geri dönüyordu. Filmin senaryosu, Aben Finkel, Harry Chandlee, Howard Koch ve John Huston gibi usta kalemlerden çıkmıştı. Siyah beyaz görüntülerin tasarımı ise Sol Polito'ya aitti. Film, özellikle ölçülü duygusallığı ve savaş sahnelerinin gerçekçiliği ile beğeni topladı. Hawks, çatışma sahnelerinde yine yakın planlardan kaçınmış, kan göstermemiş ve bu sayede savaşı son derece objektif bir şekilde resmetmeyi başarmıştı. Film, başrol oyuncusu Gary Cooper'a bir Oscar ödülü kazandırmakla kalmadı, en iyi film ve en iyi yönetmen dallarında da adaylık getirdi. Gerçi Hawks, ödülü "How Green was My Valley/Vadim O Kadar Yeşildi Ki" ile yarışı kazanan John Ford'a kaptırmıştı ama, adaylıkta kalan diğer isimleri düşününce, bu pek de yenilgi sayılmazdı. O yıl, "Citizen Kane/Yurttaş Kane" ile Orson Welles ve "Little Foxies/Küçük Tilkiler" ile William Wyler da Oscar töreninden eli boş dönenler arasındaydı...

"Aslan Yürekli Çavuş"un ardından, yine komedilere döndü Hawks. 1941 yapımı, "Ball of Fire/Ateş Topu" Gary Cooper ve Barbara Stanwyck'i bir araya getiriyor ve bir sözlük üzerine çalışan bilim adamlarının, argo konusunda yararlanmak için bir artisti saklamaları üzerine yaşanan komik olayları anlatıyordu.

Birkaç önemsiz projeden sonra, Hawks kariyerinin en başarılı filmlerinden birine imza attı 1944'te; "To Have or Have Not/Malik Olmak ya da Olmamak"... Ernest Hemingway'in romanından yola çıkılarak hazırlanan senaryo, Jules Furthman ve William Faulkner'ın ortak çalışmasıydı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Martinique'te geçen film, bir balıkçı teknesinin sahibi, bencil ve soğuk görünüşlü Harry Morgan ile, profesyonel bir hırsız olan genç ve güzel Marie'nin öyküsünü anlatıyor, kendinden başkasını düşünmeye pek alışık olmayan Morgan'ın, finalde Fransız direnişçilere yardım etmeye karar vermesi ve üstelik ne kadar

kaçmaya çalışsa da, aşka teslim olması ile sonuçlanıyordu. Hawks, duygularını gizlemek adına, olduğundan çok başka tanınmayı göze alan Morgan karakteri ile, çok sevdiği erkekler dünyasına değiniyor, yanında çalıştırdığı sevimli bir sarhoş olan yaşlı Eddie ile aralarındaki dostluğu kullanarak da dayanışma temasının en güzel örneklerinden birini sergiliyordu.

Filmin sinema tarihi adına, önemli bir özelliği daha vardı. Hawks'ın eşi, bir magazin dergisinin kapağında genç ve güzel bir kız görmüş, eşine bu yeni yüzle görüşmesini önermişti. Bu kız, "Malik Olmak ya da Olmamak"la önemli bir çıkış yapacak olan, Amerikan Dram Sanatları Akademisi'nden yeni mezun, Lauren Bacall'dı... Bacall, filmin yapıldığı yıl henüz on dokuz yaşındaydı. Bu filmle Hollywood starları arasına girmesinden başka, ilerde eşi olacak Humphrey Bogart ile de tanışma fırsatı buldu. Sonraki yıllarda Hollywood'un en başarılı ikililerinden birini oluşturan Bacall ve Bogart, 'Boogie ve Baby' adıyla anıldılar ve uzun yıllar evli kaldılar...

1946'da yine Bacall ve Bogart'ın başrolde oldukları bir başka önemli filme imza attı Hawks; "The Big Sleep/Büyük Uyku"... Raymond Chandler'ın romanından yola çıkarak, William Faulkner'ın yazdığı senaryo, oldukça karmaşık bir dedektiflik öyküsüydü. Dedektif Phillip Marlowe, oldukça zengin bir adam olan Sternwood'un küçük kızı Carmen'in bulaştığı bir şantaj olayını aydınlatmaya çalışıyor, bu sırada büyük kızı Vivien'a aşık oluyordu. Film, özellikle karanlık atmosferi ile dikkat çekti. 1977 yılında, Michael Winner tarafından çekilen ikinci versiyonu ise pek başarılı bulunmadı.

"Büyük Uyku"nun ardından bir Borden Chase uyarlaması olan "Red River/Kızıl Nehir" geldi. Hawks, 1948 yapımı bu filmle, özlediği westernlere geri dönmüş, Teksas'tan Kansas'a sığır nakleden kovboyların zorlu serüvenini perdeye taşımıştı. John Wayne ve Montgomery Clift'in başrollerde oldukları film, yine bir dostluk ve dayanışma övgüsüydü. Ayrıca olağanüstü görselliği ile de beğeni kazandı.

1948'de farklı bir türe yöneldi Hawks ve müzikli bir film olan "A Song is Born/Bir Şarkı Doğuyor"u taşıdı perdeye. Danny Ka-

ye ve Virginia Mayo'nun başrollerde oldukları film, polislerden kaçan bir şarkıcının, dokuz yıldır bir müzik ansiklopedisi hazırlamak için dış dünyadan habersiz yaşayan müzikologların yanına sığınmasını ve bunun ardından gelişen komik aşk ve macera öyküsünü anlatıyordu. Film, Danny Kaye'in komedi yeteneğinin yanı sıra, dönemin en ünlü modern jazz ve pop müzisyenlerini bir araya getirmesi ile de dikkat çekiyordu. Benny Goodman, Tommy Dorsey, Louis Armstrong, Lionel Hapton, Charlie Barnet, Mel Powell gibi ustalar ve ayrıca Buck and Bubbler, The Page Cavanaugh Trio, The Golden Gate Quartet, Russo and The Samba Kings gibi guruplar, filme olağanüstü müzikleri ile katkıda bulunuyorlardı. "Bir Şarkı Doğuyor", Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler masalının bir başka versiyonuydu aslında. Güzel prenses, büyük bir tehlikeden kaçıp, yedi müzisyenin yanına sığınıyordu! Billy Wilder ve Thomas Monroe'nun birlikte yazdıkları "From A to Z/A'dan Z'ye"adlı hikayeye dayanan filmin görüntü yönetmeni ise yine Hollywood'un ünlü isimlerinden biri, Greg Tolland'dı.

Hawks, Cary Grant ve Ann Sheridan'ın başrollerde oldukları, 1949 yapımı romantik komedi "I Was a Male War Bride/Savaş Gelini"nin ardından, oldukça farklı bir proje ile çıktı izleyenlerinin karşısına; "The Thing From Another World/Uzaydan Gelen Yaratık". 1951 yapımı film, Hawks'ın filmografisindeki tek bilimkurguydu ve kuzey kutbunda dünya dışı bir yaratık bulunmasının ardından yaşanan olayları konu ediniyordu.

1952'de Kızılderili yandaşı bir western olan "The Big Sky/Yeşil Gözlü Esire" geldi. Ardındansa, fantastik bir komedi; "Monkey Buisness/Karışık İş". 1952 yapımı "Karışık İş" ile bu kez de bilim dünyasının komik yüzünü ele almıştı Hawks. Bir kimya laboratuarında gençlik iksiri üzerinde çalışan Barnaby Fulton'ın hikayesini anlatıyordu film. Cary Grant, Ginger Rogers, Marilyn Monroe ve Charles Coburn'ün bir araya geldiği "Karışık İş", seyirci bulmakta hiç zorlanmadı... Yönetmen, aynı yıl, O'Henry'e ait beş hikayeden oluşan "O'Henry's Full House"a imza attı. Pek çok önemli oyuncunun yer aldığı filmde, göze çarpan isimler, Fred Allen, Anne Baxter, Charles Laughton, Marilyn Monroe, Jean Peters ve Richard Widmark'tı.

Hawks, müziğe olan yatkınlığını, "Bir Şarkı Doğuyor" ile ispatlamıştı. 1953 yılında ise, filmografisinde yer alan tek müzikal olan "Gentlemen Prefer Blondes/Erkekler Sarışınları Sever"e imza atarak başarısını perçinledi. Hollywood'un en güzel kadın oyuncularından ikisini, Marliyn Monroe ve Jane Russel'ı bir araya getiriyordu film ve para düşkünü Lorelei Lee ile gerçek aşkı arayan Dorothy'nin çıktıkları bir deniz seyahatinde başlarından geçen komik olayları anlatıyordu. Film, gemide yolculuk eden olimpiyat takımı üyelerinin Russel'ın şarkısıyla antrenman yaptıkları enfes dans sahnesi ve özellikle Monroe'nun seslendirdiği "Diamonds are the Girl's Best Friend/Elmaslar Bir Kızın En İyi Arkadaşıdır" şarkısı ile ünlendi. Monroe'nun bu şarkıdaki performansı, daha sonraki yıllarda pek çok müzisyeni ve şov sanatçısını etkiledi. Bunlardan en ilginci hiç kuşkusuz Madonna'nın 1985 tarihli şarkısı "Material Girl/Maddeci Kız" için hazırladığı video klipti...

Hawks, "Land of The Paraohs/Firavunlar Ülkesi" ile bu kez tarihi bir drama imza attı 1955'te. Eski Mısır döneminde bir firavunun, ülkesine yaptığı hizmetlere yakışacak bir piramit inşa ettirişini konu alan film, Joan Collins ve Jack Hawkins'i bir araya getiriyordu ve Hawks filmografisinin en ilginç yapımlarından biri olarak tarihe geçti. 1959'da ise, yönetmenin en başarılı filmlerinden biri olan "Rio Bravo" geldi. Filmin senaryosu, özellikle westernlerle adını duyuran senarist, Leigh Brackett'a aitti. John Wayne, Dean Martin, Rick Nelson, Walter Brennan ve Angie Dickinson'ın başrollerde yer aldıkları film, azılı haydut Joe Burdette'yi tutuklayan ancak bölge şerifi gelene kadar onu hapishanede tutmak ve kasabayı çetenin diğer üyelerinden temizlemek için büyük çaba gösteren şerif Chance ve yardımcılarının dayanışmasını anlatıyordu. Hızlı silah çeken haydutlara, bol paralı çete liderlerine ve güç şartlara rağmen, kazanan her zaman olduğu gibi cesaret ve idealizmdi... Film, gerek aşk, gerekse dostluk adına incelikle tasarlanmış duygusal sahneler içeriyor, adeta bir şiir gibi akıyordu...

Howard Hawks, 1962'de yine western özellikleri taşıyan, ancak Afrika'da geçen başka bir macera öyküsünü filme aldı; "Hatari"... Harry Kurnitz'in romanından yola çıkılan senaryo yine Leigh

Brackett'a aitti. John Wayne, Elsa Martinelli ve Hardy Krüger gibi oyuncuları bir araya getiren "Hatari", vahşi hayvanları yakalayıp, hayvanat bahçelerine satan bir gurup maceraperestin, bir yaz boyunca yaşadıkları maceraları konu ediniyordu. Tanganika'da yapılan çekimler, gerek doğal hayatın resmedilmesi, gerekse zorlu av sahnelerinin filme alınması açısından oldukça başarılıydı. Hawks'ın anlattığı yine erkeklerin dayanışması, erkek işine bulaşan kadınların kendilerini ispatlama çabaları, araya giren bir kadın yüzünden sarsılma tehlikesi geçirse de, finalde bir daha kopmamak üzere birleşen dostluklar ve dile gelemeyen duyguların yarattığı açmazlardı.

1964 yılında bir komedi olan "Man's Favorite Sport/Acemi Balkıçı" ile gündeme geldi Hawks. Rock Hudson ve Pamela Prentiss'in başrollerde yer aldıkları film, en çok satan balıkçılık kitabının yazarı olmasına rağmen, hayatında hiç balık tutmamış bir adam ile ona yardımcı olmaya çalışan kız arkadaşının komik serüvenlerini anlatıyordu. 1965'te ise, bir araba yarışçısının öyküsünü anlatan "Red Line 7000/ÖlümYarışı" nı çekti yönetmen. Senaryo kendisine aitti ve başrolde yine ünlü bir aktör, James Caan vardı.

Hawks'ın önemli filmlerinden bir diğeri, "El Dorado", 1967 yılında geldi. Hawks, özellikle westernler söz konusu olduğunda çok güvendiği, senarist Leigh Brackett ile çalışmıştı. Film yine bir dayanışma ve mertlik öyküsüydü. John Wayne, Robert Mitchum ve James Caan'ın yer aldıkları "El Dorado", bir çiftliği ele geçirmekte kararlı bir para babası ile, çiftliklerini satmaya yanaşmayan McDonald ailesi arasında çıkan çatışmayı anlatıyor, Vahşi Batı'da yaşanan katı hayata ayna tutuyordu. Zengin Bay Jason ve kiraladığı yenilmez silahşör Nelse McLeod'un karşısında, yaşlanmış ve sakatlanmış eski bir silah ustası olan Cole Thornton, aşk acısı yüzünden kendisini içkiye vermiş şerif J.P Harrah, deneyimsiz ve heyecanlı genç Mississippi ve şerifin meraklı bir ihtiyar olan yardımcısı Bull vardı sadece. Ama ilk bakışta 'kaybedenler grubu' olarak görülebilecek bu ekip, aralarındaki dayanışma ile zorlukların üstesinden gelmeyi başarıyordu. Film, ustaca tasarlanmış çatışma sahnelerinin yanı sıra, ölçülü duygusallığı ve farklı espri an-

layışıyla da dikkat çekti ve Hawks'ın en beğenilen filmleri arasındaki yerini aldı.

Yönetmen, 1970 yılında çektiği "Rio Lobo" ile aktif sinema hayatına son verdi. "Rio Lobo" western türünün en güzel örneklerinden biriydi. Senarist yine Leigh Brackett, başrol oyuncusu ise unutulmaz John Wayne'di. Eski bir güneyli subay ve savaş arkadaşlarının, kuzeyli bir zorbanın isteklerine alet olan bir şerif ile mücadele edişlerini anlatan "Rio Lobo", Howard Hawks'ın son çalışması oldu.

Hawks, ilk filminden itibaren belli bir başarı grafiğini korumuş, Hollywood'un en saygın isimleri arasındaki yerini henüz çok gençken almıştı. 1950'li yılların başlarında, İngiliz Movie dergisi yazarları tarafından, yaşayan en büyük yönetmen seçilen Hawks, 1975'te onur Oscarı ile ödüllendirilmişti. Amerikan sinemasının bu büyük ustası ardında unutulmaz filmler bırakarak, 26 Aralık 1977'de, seksen bir yaşında aramızdan ayrıldı...

Hawks filmlerinden uyarlanan Türk filmleri

Howard Hawks'ın sevilen filmlerinden "The Ball of Fire/Ateş Topu", Türk Sineması'nda iki kez ele alındı. İlki Aram Gülyüz tarafından 1965 yılında "Ateş Gibi Kadın" adıyla çekilen filmde Tanju Gürsu, Leyla Sayar, Kenan Pars ve Suzan Avcı yer alıyordu. Daha sonra 1977 yılında Yılmaz Atadeniz, "Tatlı Melek" adıyla ikinci uyarlamayı gerçekleştirdi. Bu kez başrollerde, Arzu Okay, Salih Kırmızı ve Bilal İnci vardı...

Ocak, 2003.

Önemli Filmleri

1970 Rio Lobo
1967 El Dorado
1965 Red Line 7000/Ölüm Yarışı
1962 Hatari
1959 Rio Bravo
1953 Gentlemen Prefer Blondes/Erkekler Sarışınları Sever
1952 Monkey Buisness/Karışık İş
1948 A Song is Born/Bir Şarkı Doğuyor
1948 Red River/Kızıl Nehir
1946 The Big Sleep/Büyük Uyku/Birleşen Kalpler
1944 To Have or Have Not/Malik Olmak ya da Olmamak
1941 Sergeant York/Aslan Yürekli Çavuş
1939 Only Angels Have Wings/Melekler Kanatlı Olur
1938 Bringing Up Baby/Dayanılmaz Bebek
1932 The Crowd Roars/Halkın Coşkusu
1932 Scarface/Yaralı Yüz
1931 The Dawn Patrol/Şafak Devriyesi
1926 Road to Glory/Zafer Yolu

FRED ZINNEMANN

HER DEVRİN YÖNETMENİ

Belgeselcilikten gelen usta yönetmen Fred Zinnemann, gerçekçi ve sert bir üslubun ön planda olduğu, bildikleri yolda gitmekte ısrar eden onurlu kahramanların yer aldığı etkileyici filmleriyle geçti sinema tarihine. Zorluklar karşısında asla geri adım atmayan insanların öykülerini perdeye taşıdı; "Kahraman Şerif", "İnsanlar Yaşadıkça", "Her Devrin Adamı" veya "Julia"da olduğu gibi...

Zinnemann da, tıpkı meslektaşları Billy Wilder ve Robert Siodmak gibi, Avrupa'da yükselen faşist akımın olumsuzluklarından kaçıp çareyi Amerika'ya göç etmekte bulan sinemacılardan biriydi. 29 Nisan 1907'de Viyana'da doğmuş, önce keman eğitimi almak istemiş ama sonra tercihini hukuktan yana kullanmıştı. Sinemaya, özellikle de Amerikan sinemasına olan ilgisi, Viyana Üniversitesi'nde öğrenci olduğu yıllarda belirmiş, sanatçı o güne dek tasarlamamış olduğu bambaşka bir mesleğin içinde buluvermişti kendisini.

Zinnemann, Paris'te sinema eğitimi aldıktan sonra, çalışmalarına Almanya'da başladı. Bir süre görüntü yönetmenliği ve Robert Siodmak'ın asistanlığını yaptı. 1930 yapımı bir dokümanter olan "Menschen am Sonntag/Pazar İnsanları" ise, yönetmenlik deneyimini yaşadığı ilk filmi oldu. Ortak bir proje olan filmin diğer yönetmenleri arasında Curt ve Robert Siodmak da vardı. Ancak bu ilk denemeden sonra, Almanya'nın içinde bulunduğu duruma daha fazla katlanamayacağını anlayan Zinnemann, soluğu Hollywood'da aldı...

1930-1933 yılları arasında, Hollywood'un önemli yönetmenlerinden Bertold Vietrel'ın asistanı olarak her şeye baştan başladı. Ardı ardına çalıştığı "Man Trouble/Bela", "The Spy/Casus" ve "The Wiser Sex" adlı kısa filmlerden sonra, bir belgesel film projesi için Meksika'ya gitti. 1936 yapımı "Redes/Alvarado İsyancıla-

rı", Meksikalı balıkçıların onları sömürmeye çalışan balık ağalarına karşı direnişini anlatan etkileyici bir belgeseldi. Çekimlerine 1934 yılında başlanan ve iki yılda tamamlanan filmde Meksikalı fotoğrafçı ve belgesel film yönetmeni Paul Strand görüntü yönetmenliğini üstlenmiş, Zinnemann yönetmen koltuğunu Meksikalı belgeselci Silvio Hernandez ile paylaşmıştı... Film olumlu eleştiriler aldı ve sözkonusu çevrelerde geniş yankı uyandırdı. Bu parlak başarının ardından Meksika'da bir belgesel film daha çekti yönetmen; 1937 yapımı "The Wave/Dalga"...

Zinnemann kısa filmler ve belgeseller çekmeye Hollywood'da devam etti. Ignaz Phillip Semmelweis adında bir Macar doktorun çalışmalarını konu edinen 1938 yapımı "That Mothers Might Live/Bu Anneler Yaşamalı", yine başka bir bilim adamının, George Washington Carver'ın hayatından bir kesit sunan "The Story of Doctor Carver/Doktor Carver'ın Hikayesi", kısa bir savaş filmi olan 1939 yapımı "The Ash Can Fleet", yine aynı yıl gerçekleştirdiği kısa suç filmi "While America Sleeps/Amerika Uyurken", 1940'ta çektiği ve Amerika'nın güney bölgesinin kültürel özelliklerini anlatan "The Old South/Yaşlı Güney", her biri kısa suç filmleri olan ve "Crime Doesn't Pay/Yanına Kalmaz" adlı proje dahilinde gerçekleştirilen "Eyes in the Night/Gecedeki Gözler" ve "Forbidden Pasagge/Yasak Geçit" gibi...

1944, Zinnemann'ın artık uzun dramatik filmlerle sinema sahnesinde boy göstermeye başladığı yıl oldu. Yönetmen ilk önemli filmi kabul edilen "The Seventh Cross/Yedinci Haç"ı 1944 yılında gerçekleştirdi. Film, Anna Seghers'in faşizm karşıtı romanından uyarlanmıştı ve oldukça iyi eleştiriler aldı. Spencer Tracy ve Signe Hasso'nun başrollerde yer aldıkları "Yedinci Haç"ın ardından, daha yumuşak bir öyküyü, bir romantik macera filmini perdeye taşıdı yönetmen. Vicente Minnelli ile birlikte yönettikleri 1945 yapımı "The Clock/Saat", askeri birliğe katılmasına iki gün kalan Joe'nun New York'taki son günlerinde tanıştığı Alice ile aşkı yakalamasını konu ediniyordu. Judy Garland ve Robert Walker'ın başrollerde oldukları filmin odak noktasında savaş ve aşkın yarattığı ikilem vardı.

Zinnemann, 1946 yılında, Jackie Jenkins'in başrolde olduğu

iki filme imza attı. Tommy Wadelton'ın romanından uyarlanan bir dram olan "Little Mister Jim/Küçük Bay Jim" ve Jenkins'in başrolü Peter Lawford ile paylaştığı bir komedi, "My Brother Talks to Horses/Kardeşim Atlarla Konuşur"...

Ardı ardına çektiği bu filmler ile adını yavaş yavaş duyurmaya başlamıştı Zinnemann Hollywood dünyasında. Ve kazanmaya başladığı saygınlık, ona filme alacağı hikayeler üzerinde söz söyleme hakkını vermeye başladıktan sonra, işlediği konuların baş köşesine oturdu savaş...

Şiddet karşıtlığı, savaşın yıkıcılığı, savaşa karşı savaşmak zorunda kalan onurlu insanların dramı gibi konular Zinnemann için büyük önem taşıyordu. Bu da doğup büyüdüğü toprakları faşist bir diktatörün ellerine bırakmak zorunda kalan, savaş sonrasında her ne kadar özgürlüğünü kazanmış olsa da, kendisini ekonomik güçlükler ile karşı karşıya bulan bir halkın içinden çıkıp gelen biri için şaşılacak bir durum değildi. Yönetmen, her anlamda eşitliği savunuyor, ırk ayrımına, din sömürüsüne, baskılara karşı duruyordu.

1948 yapımı "Act of Violance/Şiddet Eylemi", bu türdeki filmlerinden biri oldu. Savaş sırasında yaptığı bir hata yüzünden pek çok arkadaşının ölümüne neden olan ve bu durumun yarattığı vicdan azabıyla ülkesine dönen bir askerin dramını anlatıyordu film. Üstelik, savaşta birlikte olduğu ve intikam almakta kararlı bir arkadaşının peşine düşmesi ile, kahramanımızın hayatı tam bir gerilime dönüşüyor, o güne dek vicdanen hesaplaştığı bu hata, gerçek bir ölüm tehlikesi olarak karşısına dikiliyordu. "Şiddet Eylemi", eleştirmenlerce fazla dikkate değer bulunmadı ama yıllar sonra Zinnemann, her ne kadar anlaşılamamış olsa da "Şiddet Eylemi"nin en önemsediği filmlerinden biri olduğunu açıkladı. Van Heflin, Robert Ryan, Janet Leigh ve Mary Astor'ı bir araya getiren bu gerilimli öyküden sonra, Zinnemann sinemasının en yetkin örneklerinden biri olan 1948 yapımı "The Search/Arayış" geldi...

Film, yine savaşın insanlar üzerindeki etkilerini konu ediniyordu. Savaş sonrasında Almanya'da geçen öykü, ailesi ile bağları bir toplama kampında kopan küçük bir çocuğun dramını akta-

rıyor, eş zamanlı olarak Polonyalı annenin de oğlunu arayışını konu ediniyordu. Film ayrıca yönetmenin daha sonra da birlikte çalışacağı Montgomery Clift ile ilk buluşması oldu. Polonyalı çocuğa sahip çıkan Amerikan askeri rolü, Clift'e Hollywood'un saygın oyuncuları arasına girme fırsatının yanı sıra, bir Oscar adaylığı da getirdi.

Zinnemann savaş sonrası yaşananları resmetmeye 1950 yılında çektiği "The Men/Erkekler" ile devam etti. Oldukça etkileyici bir dram olan film, savaştan sakat dönmüş askerlerin hayata uyum çabalarını ve psikolojik sorunlarını ele alıyordu. Teresa Wright ve Everett Şloane'ın yanı sıra, filmde dikkat çeken bir başka oyuncu daha vardı; o güne dek sadece tiyatro sahnelerinde boy göstermiş olan Marlon Brando... Zinnemann ile çalışmak, tıpkı Clift gibi, Brando'ya da uğurlu geldi ve film aktör için önemli bir çıkış oldu.

Yönetmenin 1951 yılında perdeye taşıdığı "Teresa/Temiz Ruhlar", yine savaşı ve sonrasında yaşananları konu edinen bir dramdı. Bu kez olaylar İtalya'da başlıyor, İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da bulunan pek çok Amerikan askeri gibi Philip de evleneceği kıza burada rastlıyor, savaşın yarattığı çıkışsızlık ve yalnızlık ruhu içinde birbirlerine bağlanan iki genç, mutlu son gelip Amerika'ya yerleştiklerinde sorunlar baş gösteriyordu. Genç gelinin ülkesinden çok uzakta, tanımadığı insanlar arasında yaşaması zordu. Buna bir de askerlik dönüşünde çoğu gencin yüz yüze kaldığı işsizlik de eklenince, mutsuzluk ister istemez kapıyı çalıyordu. Pier Angeli ve John Ericson'ın başrollerde oldukları film, beğeniyle karşılandı.

Aynı yıl, bir de dokümanter film çekti Zinnemann; "Benjy"... Henry Fonda'nın anlatıcı olarak yer aldığı film, en iyi belgesel film dalında Oscar'a layık görüldü.

1952 yapımı bir dram olan ve Ethel Waters, Julie Harris, Brandon DeWilde gibi oyuncuları bir araya getiren Carson McCulen uyarlaması "The Member of the Wedding/Düğünün Bir Üyesi"nden sonra, Zinnemann sinemasının unutulmaz filmlerinden biri geldi; "High Noon/Kahraman Şerif".

Sinema eleştirmenleri tarafından klasik westernler arasında

ancak John Ford'un "Posta Arabası" ile karşılaştırılabilen bu başyapıt, yine şiddet karşıtlığını, olumsuzluklar karşısında bireysel güç ve iradenin zaferini, toplum adına savaşan kahramanların, uğruna savaştıkları halk tarafından dışlansalar bile, yollarından dönmeyişlerini anlatan, unutulmaz bir filmdi. John W.Cunningham'ın bir oyunundan yola çıkarak, Carl Foreman'ın senaryolaştırdığı film, artık görevli olduğu kasabadan ayrılmaya hazırlanan şerif Will Kane'in, düğün gününde azılı haydut Frank Miller'ın serbest kaldığını öğrenişini ve balayına çıkmaktan vazgeçip vaktiyle tutukladığı bu suçlu ile karşılaşmaya karar verişini anlatıyor, tüm yalnızlığına rağmen ideallerinden vazgeçmeyen kahraman temasını, güçlü bir anlatımla işliyordu. Kane, Miller ile karşılaşmak, onunla dövüşmek zorunda değildi; görevi sona ermişti. Ama kasabayı teslim edeceği yeni şerif de henüz ortalarda yoktu. Üstelik bembeyaz gelinliği ile masumiyeti temsil eden karısından tutun da, bir kanun adamı olmasına rağmen tehlikeli bir durum karşısında kaçıp kendini kurtarmak dışında bir şey düşünmeyen yargıca kadar, hemen tüm kasaba halkı, Kane'in bir düelloya girişmesinden rahatsızdı. Ancak Kane, yeni başlayacak hayatını riske atmak pahasına, doğru bildiği yoldan şaşmayarak, Miller ve adamlarıyla karşı karşıya gelmeyi seçiyordu. Kanun için, kasaba halkının huzuru için, insanlık için bu suçluların ortadan kaldırılması şarttı. Kimsenin dokunmak bile istemediği bir pisliği temizlemeyi kendisine görev bilmişti.

Filmin gösterime girişi, pek çok aydını düşüncelerinden dolayı suçlu duruma düşüren ünlü McCarthy soruşturmaları ile aynı döneme denk geldi. İşlenen tema, dönemin düşünsel yapısına, açmazlarına paraleldi. Hatta, söz konusu soruşturmalarda kara listenin ön sıralarında yer alan senaryo yazarı Foreman da bu bağlantıyı onaylamıştı. Ancak Zinnemann'ın her zaman iddia edeceği düşünce, filmin belli bir dönemi eleştirmek için yapılmadığı, Kane'in idealistliğinin, onurlu bir insan davranışından öte bir şey olmadığıydı.

"Kahraman Şerif", gerçek zaman ile filmsel zamanın eş olduğu ender sinema filmlerinden biri olarak da dikkati çekti. Kane'in düelloya hazırlandığı 85 dakikayı kapsayan olaylar, filmsel zama-

na da denk düşüyordu. Zinnemann'ın bir yönetmen olarak ustalığı, plan ölçeklerini, kurguyu ve kamera hareketlerini kullanarak, zamanı suni bir şekilde uzatmayı ve kısaltmayı başarmasında, içeriğe uygun olarak yeniden yapılandırdığı bir zaman anlayışı içinde, gerilimin dozunu mükemmel bir şekilde ayarlayabilmesindeydi.

Film, yedi dalda Oscar'a aday oldu. Başrol oyuncusu Gary Cooper'a ikinci Oscar ödülünü kazandıran "Kahraman Şerif", yönetmenine sadece adaylık getirebildi ama New York Film Eleştirmenleri Birliği Zinnemann'ın başarısını takdir ederek onu yılın en başarılı yönetmeni seçtiler. Gösterime girdiği dönemde, Grace Kelly, Thomas Mitchell, Lloyd Bridges, Lon Chaney Jr., Lee Van Cleef ve Katy Jurado'dan oluşan güçlü oyuncu kadrosuna rağmen fazla ses getirmeyen filmin kaderi, Andre Bazin ve Jacques Doniol-Valcroze'nin "Cahiers du Cinema"da yazdıkları analiz yazıları ile değişti. Filmin, kurtarmaya çalıştığı halk tarafından anlaşılamayan aydın insanın dramını anlattığı bir kez daha gündeme geldi ve bu saygın isimlerin "Kahraman Şerif"e yağdırdıkları övgüler, filmi entelektüel çevrelerde bir başyapıt kategorisine yükseltti.

1953 yılında Zinnemann, yine mükemmel bir çalışma ile çıktı izleyenlerinin karşısına. Pearl Harbour baskınından önce, baskın sırasında ve sonrasında, bir grup askerin yaşamlarından kesitler sunan güçlü bir dram olan "From Here to Eternity/İnsanlar Yaşadıkça".

James Jones'un aynı adlı romanından Daniel Taradash'ın yazdığı senaryo, aynı birlikte görev yapan üç askerin her biri yoğun duygular ve çalkantılarla dolu hayatlarından bir kesit sunuyordu. Emrinde çalıştığı Yüzbaşı Holmes'un melankolik eşi Karen ile umutsuz bir aşk yaşayan Warden, ufak tefek yapısı ve şakacı karakteri ile sevimli bir kişilik olan ancak kız kardeşine yakışıksız sözler söyleyen gardiyan Çavuş Justin ile çatışması sonucu hayatı bir kabusa dönen Maggio ve bir arkadaşının kör olmasına sebep olduktan sonra çok başarılı olduğu bokstan uzaklaşan, ancak birliğin boks takımına girmesi için inanılmaz baskılara maruz kalan Prewitt... Zinnemann, bu üç askerin hayatlarını mü-

kemmel bir şekilde işlemiş, birbirlerine bağlılıklarını, ...ra filmi mesleğine duydukları aşkı, olumsuzluklara korkusuzca karş... ve lişlerini ve asla geri adım atmayan karakterlerini ustalıkla ortaya koymuştu. Aslında askerlik mesleğine sert eleştiriler getiren bir roman olan "İnsanlar Yaşadıkça", film çekimleri için ordunun izninin ve yardımının zaruri olması nedeniyle, bir ölçüde bu eleştirilerden uzaklaşıyordu, ama Zinnemann küçük ayrıntılarla romanın içerdiği düşünceyi desteklemekten de geri durmamıştı. Orduda bireyselliğin yer alamayacağını savunan Yüzbaşı Holmes'un sadece kendi terfisinin çabuklaşması için Prewitt'i boks takımına girmeye zorlaması ve onun için akla hayale gelmeyecek baskı yöntemleri geliştirmesi, gardiyan Çavuş Justin'in bireysel kini yüzünden Maggio'ya öldüresiye işkence yapması ve bunu kimseye belli etmemekteki ustalığı, birlikteki askerlerin hemen her gece sarhoş olmaları gibi ayrıntılardı bunlar.

Filmin en önemli yanı içerdiği gerçeklik duygusuydu. "İnsanlar Yaşadıkça", türün pek çok örneğinde rastlanan sahte erdem gösterilerinden, yüksek ahlaklı yüce insanlardan, mantıksızlık derecesindeki korkusuz kahramanlardan uzaktı. Zinnemann'ın perdeye taşıdığı karakterler, korkuları, kompleksleri, zaafları olan normal insanlardı ve bu durum seyircinin onlarla kolayca özdeşleşmesine neden oluyordu. Zinnemann'ın kişilikleri çizmekteki başarısı, oyuncuların da büyük övgüler almalarına neden oldu. Görevi ve aşkı arasında sıkışan Warden rolündeki Burt Lancester kadar, mutsuz bir evliliği sürdürmek zorunda olan Karen rolündeki Deborah Kerr da beğeni topladı. Ancak kuşkusuz suskun ama güçlü görüntüsü ile Prewitt rolündeki Montgomery Clift, filmin en dikkate değer oyununu çıkartıyordu. Akademi Angelo Maggio rolüyle uzun süren bir suskunluğun ardından sinemaya geri dönen Frank Sinatra ve Prewitt'in sevgilisi Lorene rolündeki Donna Reed'i en iyi yardımcı oyuncu dallarında Oscar ödülüne layık gördü.

Ve savaş sahneleri... Zinnemann savaşı filmin küçük bir bölümünde ele almıştı ama söz konusu sahneler kısa olmasına rağmen oldukça etkileyiciydi. Japonların ani baskınına sabah kahvaltısında yakalanan askerlerin yaklaşan uçak seslerini önce kendi

askerleri sanıp tezahürat yapışları, ancak sonra üstlerine yağmaya başlayan bombalar ile şaşkınlıktan ne yapacaklarını bilemeyişleri, bahçeye çil yavrusu gibi dağılan askerlerin üst açıdan alınan çekimleri ve birliğe katılmak isterken dur emrine uymayan Prewitt'in sukastçi sanılarak vurulması gibi sahnelerdi bunlar. Zinnemann, savaşı bir kan gölü olarak görüntülemektense, işin duygusal boyutuyla ilgilenmeyi yeğlemişti.

"İnsanlar Yaşadıkça", on iki dalda Oscar'a aday oldu ve en iyi film, senaryo ve görüntü de dahil sekiz dalda ödül kazandı. En iyi film dalında geride bıraktığı adaylar arasında, John Hauseman'ın "Julius Cesar" ve William Wyler'ın "Roma Tatili" filmleri de vardı. Film Cannes'da jüri özel ödülüne layık görüldü. Ayrıca New York Film Eleştirmenleri Birliği Zinnemann'ı bir kez daha yılın yönetmeni seçti.

1955'te, müzikal bir western olan ve Gordon MacRae ile Gloria Grahame'i bir araya getiren "Oklahoma"yı filme aldı yönetmen. 1957'de ise, uyuşturucu sorununa değinen "A Hatful of Rain/Morfin"e imza attı. Eva Maria Saint ve Don Murray'in başrollerde yer aldıkları, 1957 Venedik Film Festivali'nde Fipresci ve OCIC ödüllerine layık görülen bu çalışmanın ardından, bir Hemingway uyarlaması olan "The Old Man and The Sea/Yaşlı Adam ve Deniz" geldi. Yazarın Pulitzer ödüllü romanını ele alan 1958 yapımı filmde, Zinnemann dışında iki ünlü yönetmen daha kamera arkasında yer almıştı; John Sturges ve Henry King... Spencer Tracy ve Felipe Pazos'un başrollerde yer aldıkları "Yaşlı Adam ve Deniz"i, yine savaş temasının ön plana çıktığı bir başka dram izledi; "The Nun's Story/Rahibenin Hikayesi".

1959 yapımı "Rahibenin Hikayesi", 1930'larda Belçika'da başlıyor, genç, güzel ve zengin bir kız olan Gabrielle'in rahibe olmaya karar verişinin ardından Belçika Kongosu'nda ve İkinci Dünya Savaşı Avrupası'nda yaşadığı olayları ele alıyordu. Audrey Hepburn, Peter Finch, Edith Evans ve Peggy Ashcroft'un başrollerde oldukları film, Zinnemann'a bir Oscar adaylığı daha kazandırdı ve aynı film sayesinde New York film eleştirmenleri onu bir kez daha yılın en iyi yönetmeni seçti.

Zinnemann'ın bir sonraki filmi, 1960 yapımı "The Sundow-

ners/Gün Batımı" oldu. Avusturalya'da geçen bir macera filmi olan "Gün Batımı", Jon Cleary'nin romanından uyarlanmıştı ve Robet Mitchum, Deborah Kerr, Peter Ustinov gibi usta oyuncuları bir araya getiriyordu. Yönetmen, "Gün Batımı" ile aday olduğu Oscar ödüllerinden yine eli boş döndü.

Gregory Peck, Anthony Quinn ve Omar Sharif'in yer aldıkları ve İspanya İç Savaşı'nda geçen 1964 yapımı "Behold a Pale Horse/İntikam Alevi"nin ardından Zinnemann, hayranlarını sevindirecek bir başka başyapıt ile çıktı sinema sahnesine; "A Man for All Seasons/Her Devrin Adamı". 1966 yapımı film, Robert Bolt'un aynı adlı oyunundan uyarlanmıştı ve idealist düşünceleri ile tanınan, ünlü İngiliz düşünür ve yazar Thomas More'un hayatının son dönemini konu ediniyordu. Saygın bir avukat, başarılı bir devlet adamı olan More, metresiyle evlenmek uğruna eşinden boşanmak isteyen Kral 8. Henry'ye, dini kurallara uymadığı, halka doğru örnek olmadığı gerekçesiyle karşı geliyor, 8. Henry'nin Katolik mezhebinin kurallarını değiştirebilmek adına, Papa'ya meydan okumasına ve Anglikan kilisesini kurmasına göz yummak istemiyordu. Tüm eleştirisini, sessiz bir başkaldırı şeklinde ortaya koyan More'un hayatı ne yazık ki, aleyhinde hiçbir suç, hiçbir delil olmamasına rağmen, Kral'a ihanetinin sabit görülmesinin ardından idam sehpasında noktalanıyordu. Mükemmel bir dünya hayalini yansıtan "Ütopya" adlı eseriyle düşünce tarihinin önemli kişileri arasında yer alan Thomas More'un yaşamı, hiç kuşkusuz Zinnemann için mükemmel bir malzemeydi. Winston Churchill tarafından "Ortaçağ düşüncesinde en soylu ne varsa, bunların avukatı olan adam" olarak tanımlanan More'un kendi doğrularından asla sapmayan, inançları uğruna hayatını gözünü kırpmadan ortaya koyan mizacı, Zinnemann sinemasının odak noktasını oluşturan 'onurlu insan' karakterine son derece uygundu.

16. yüzyıl İngilteresi, filmde donuk renkleri ve soğuk iklimiyle mükemmel resmedilmiş, öykünün içeriğini destekleyecek bir atmosfer olarak kullanılmıştı. Kamera hareketlerinin getireceği hızdan mümkün olduğunca kaçan, zamanın akışını tıpkı "Kahraman Şerif"te olduğu gibi yavaşlatan Zinnemann, biçimsel olarak

da sinemasının en başarılı örneklerinden birini vermişti. More'u canlandıran ve bu rolüyle Oscar heykelciği ile buluşan Paul Scofield başta olmak üzere, John Hurt, Orson Welles, Susannah York, Wendy Hiller, Leo McKern ve Robert Shaw'un güçlü oyunlarıyla da dikkati çeken film, 1967 yılı Oscar törenlerinden en iyi film ve en iyi yönetmen dallarında da ödülle döndü. O yıl, Oscar yarışında Zinnemann'ın arkasında kalan isimler arasında "Blow Up/Cinayeti Gördüm" ile Antonioni ve "Un Homme et Une Femme/Bir Kadın Bir Erkek" ile Claude LeLouch da vardı...

1973 yılında bir Frederic Forsyth uyarlaması olan "The Day of the Jackal/Çakal" ile zirvedeki yerini korudu Zinnemann. Cezayir'e bağımsızlığını vermeyi planlayan Fransa başbakanı De-Goule'ü öldürmeye kararlı OAS örgütünün bir suikast girişimini konu edinen film, anlatımındaki sadelikle dikkat çekiyordu. Bugünkü Amerikan aksiyon filmlerinin aksine, hızlı hareketlerden, gökten yağan kurşunlardan, kan ve teşhirci şiddetten uzak kalarak, son derece güçlü ve sürekli bir gerilimi yakalamayı başaran film, şüphesiz kazandığı övgülere layıktı.

Zinemann, örgütün kiraladığı profesyonel suikastçi Çakal ile, peşine düşen Fransız polisinin öyküsünü, konunun içerdiği şiddeti direkt olarak göstermeden anlatmayı seçmişti. Örneğin polisin eline düşen bir örgüt üyesi işkenceyle konuşturuluyor, ancak yönetmen bu sahneleri göstermek yerine, polislerin işkence anını banttan dinledikleri ve adamın ne dediğini çözmeye çalıştıkları sahneyi perdeye yansıtıyordu. Çakal'ın gözünü kırpmadan işlediği cinayetler, oldukça kısa tutulan, tek planlık görüntülerle filme alınmıştı. Ortada ne kan vardı, ne de gürültü...

Zinnemann, 1977 yılında, sinemasının en güzel örneklerinden biri olan "Julia" ile savaş temasına geri döndü. Lillian Hellmann'ın kendi anılarından derleyerek oluşturduğu eseri "Pentimento/Anılar Kitabı"dan uyarlanan film, Julia ve Lillian'ın çocukluk yıllarında başlayan ve İkinci Dünya Savaşı'nın dehşet verici atmosferinde devam eden dostluklarını anlatıyor, bu öykü sayesinde bir kez daha savaşın yıkıcılığına, yaşanan insanlık dramlarına değiniyordu. Güçlü bir antifaşist film olan "Julia"da,

toz pembe başlayan hayatları savaşın patlak vermesi ile alt üst olan iki duyarlı ve idealist kadını resmediyordu Zinnemann. Julia, korkusuzluğu ve onurlu seçimleriyle, oyun yazarı olmaya çabalayan, biraz kendine güvensiz, biraz da eyleme geçmekten çekinen Lillian'ın kahramanıydı. Ama yaşananlar karşısında Lillian da çekingenliğini yeniyor, antifaşist harekete katılıyor, genç yaşta sakat kalan, daha sonra ise yaşamını yitiren arkadaşı Julia'dan teslim aldığı bayrağı yazdığı oyunlar ve romanlarla bugüne taşıyordu.

Filmin gerçek kahramanlarından biri olan Lillian Hellmann, McCarthy soruşturmalarında takındığı soğukkanlı ve baş eğmez tavrı ile de tanınan saygın bir yazardı. Kuşkusuz otobiyografik kitabını Zinnemann gibi, faşizm karşıtı, idealist bir sinemacıya teslim etmekle isabetli bir karar vermişti.

"Julia" 1978 yılında en iyi yönetmen dalında Oscar'a aday oldu. Jane Fonda, Vanessa Redgrave ve Maximillian Schell, güçlü oyunları ile övgüye boğuldular. Film ayrıca, perdede yeni yeni görülmeye başlayan genç bir yıldız için de önemli bir çıkış oldu; Merly Streep.

Zinnemann "Julia"nın görsel tasarımını, farklı bir mantıkla ele almıştı. Görüntü yönetmeni Douglas Slocombe, son derece yumuşak bir ışığın ve turuncu rengin hakim olduğu fotoğrafları ile, adeta bir rüya atmosferi yaratıyor, bu durum filmin içeriği ile inanılmaz bir tezat oluşturuyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın vahşeti, neredeyse güzel bir bahar günü atmosferinde resmedilmişti: Faşist saldırganların, Viyana Üniversitesi'nde Yahudi gençleri şarkılar söyleyerek, tezahüratlar yaparak balkondan aşağı attıkları sahnede olduğu gibi...

Zinnemann'ın 1982 yılında çektiği "Five Days One Summer/GeçenYaz Beş Gün" yönetmenin son çalışması oldu. Çekimler sırasında 75 yaşında olan Zinnemann, Alpler'in ilginç atmosferi içinde yaşanan bir yasak aşk ilişkisini perdeye taşımıştı bu son filmiyle. Kay Boyle'un bir hikayesinden yola çıkılarak yazılan senaryo, orta yaşını aşmış Doktor Douglas Meredith ve genç yeğeni Kate arasındaki ensest aşkı anlatıyordu. Çocukluğundan beri amcasına önüne geçilemeyen bir aşkla bağlı olan Kate'in

Alpler'de yaşadığı değişim, hayatının belki de son aşkı olan Kate'i elinde tutmak için büyük çaba gösteren doktorun umutsuzluğu ve Kate'i saptığı yanlış yoldan döndürmeye çalışan genç rehber Johann'ın çabaları, oldukça etkileyici bir dram ortaya koyuyordu. Sean Connery, Lambert Wilson ve Betsy Brantley'in başrollerde yer aldıkları "Geçen Yaz Beş Gün", Zinnemann'ın içerik ve biçim uyumu adına da en başarılı filmlerinden biriydi. Zorlu tırmanışlar gerçekleştiren üçlünün karşılaştığı her olay, hayata dair başka bir dersi adeta ve kahramanların yaşadıkları duygusal fırtınalar düşünüldüğünde, göz alabildiğine uzanan karla kaplı Alp Dağları, hikaye için mükemmel bir atmosfer yaratıyordu. Tırmanış ne kadar zorsa, Doglas ve Kate için de bu ilişkiyi yürütmek o kadar zordu. Her gün büyük bir heyecanla dağa tırmanmaya başlıyorlar ama her gün başka bir açmazla karşılaşıyorlardı. Buzların arasında yıllardır bekleyen bir gencin cesedini fark edişleri, filmin en etkileyici sahnelerinden birini oluşturuyordu örneğin. Ceset, evlenmeden bir gün önce dağda kaybolan bir delikanlıya aitti. Yıllardır nişanlısının yasını tutan genç kız ise, artık yaşlı bir kadındı. Siyah elbiseler içindeki yaşlı kadının, hala genç görünen sevgilisine son kez bakışı, yaşlı amcasıyla olan ilişkisi üzerine düşünmeye başlayan Kate kadar, seyirci için de oldukça etkileyiciydi... Zinnemann, öyküyü genellikle Kate'in geçmişi hatırlayışları ile zenginleştirmiş, aşkın sadece bir umut, bir heyecan olduğu ilk günler ile Alpler'e taşınan zorlu dönemlerini bir araya getirmişti.

"Geçen Yaz Beş Gün", Zinnemann için, görkemli bir veda oldu. Hollywood'un usta isimleri arasında yer alan ve ardında çoğu mükemmelliğe ulaşan pek çok film bırakarak aramızdan ayrılan Zinnemann, kalp rahatsızlığına yenik düştüğünde tam doksan yaşındaydı. 1986 Berlin Film Festivali'nde sinema sanatına katkıları ve başarılarından ötürü "Camera" özel ödülü ile onurlandırılan yönetmen, pek çok Hollywood ustası gibi, sanatçıdan ziyade zanaatçı olarak nitelendirilmekten hiç şikayet etmedi. Her biri gerçek bir sanat eseri olan filmleri hakkında pek konuşmadı, alçakgönüllü tavrını her zaman korudu. Ancak şu sözleri, eserlerine dudak büken kimi çevrelere kırgın olsa da,

bunu gizlemeye çalışan onurlu tavrını bir ölçüde ortaya koyuyordu: "Çok popüler olmadığımı biliyorum. Buna alışıyorum. Gerçek kişiliğimi ortaya koymak için film yapmıyorum ben. Zevkim ve başkalarının zevki için film yapıyorum..."

Şubat, 2003.

Önemli Filmleri

1982 Five Days One Summer/Geçen Yaz Beş Gün
1977 Julia
1973 The Day of The Jackal/Çakal
1966 A Man for All Seasons/Her Devrin Adamı
1960 The Sundowners/Gün Batımı
1959 The Nun's Story/Rahibenin Hikayesi
1957 A Hatful of Rain/Morfin
1953 From Here to Eternity/İnsanlar Yaşadıkça
1952 High Noon/Kahraman Şerif
1951 Benjy
1951 Teresa/Temiz Ruhlar
1950 The Men/Erkekler
1948 The Search/Arayış
1948 Act of Violance/Şiddet Eylemi
1944 The Seventh Cross/Yedinci Haç
1936 Redes/ Alvarado İsyancıları
1930 Menschen am Sonntag/Pazar İnsanları

VINCENTE MINNELLI

BİR MÜZİKAL USTASI

"Paris'te Bir Amerikalı", "Gigi" ve "Asri Aşıklar" gibi unutulmaz filmlere imza atan Vincente Minnelli, müzikaller dünyasının en verimli, en yetenekli isimlerinden biriydi. Ancak, sinemaya olan tutkusu müzikaller ile sınırlı değildi yönetmenin... "Mahşerin Dört Atlısı", "Çıplak Ruhlar" ve "Yaşama Tutkusu" gibi dram türündeki filmleriyle de üstün başarısını pekiştirmişti...

Asıl adı Lester Anthony Minnelli olan Hollywood müzikallerinin unutulmaz yönetmeni Vincente Minnelli, 28 Şubat 1903'te Chicago'da doğdu. Müzisyen bir aileden geliyordu. Babası Vincent Minnelli, kendi kurduğu "Minnelli Brothers 'Tent Theatre"ın (Minnelli Kardeşler Çadır Tiyatrosu) hem başkanı, hem de orkestra şefiydi. Lester'ın çocukluğu tiyatro gurubu ile birlikte Amerika'nın dört bucağını dolaşarak geçti.

Sanat hayatına Chicago Tiyatrosu'nda kostüm tasarımları yaparak başlayan, daha sonra Amerikan müzikallerinin ana yurdu Broadway'e gelerek, dekor ve kostüm konularındaki çalışmalarına devam eden Minnelli, bu dönemden itibaren babasının ön adı olan Vincent'ı kullanmaya karar verdi.

Önceleri amacı babasının izinden gitmek ve iyi bir tiyatro yönetmeni olabilmekti. Hatta Broadway'de yönettiği ilk oyun "At Home Abroad/Uzaklardaki Yuva" beğeniyle karşılanmıştı. Ama sanatçının gelecek hayalleri kısa süre sonra tiyatro yönetmenliğinden sinemaya ve kendisine dünya çapında bir ün kazandıracak müzikal filmlere doğru yönlenecekti...

1940'lı yılların karamsar havası, Hollywood'u yeni arayışlara sürüklemiş, sinema endüstrisi, hem İkinci Dünya Savaşı'nın korku dolu günlerinden, hem de Büyük Bunalım sonrası yaşanan zor hayat koşullarından halkı sıyırmak için bir rüya atmosferi yaratan müzikallere ve komedilere yönelmeye başlamıştı. Hollywood'un

Broadway'e göz kırptığı bu dönemde, kendisini sinema dünyasının içinde bulan sanatçılardan biri de Minnelli oldu.

Arthur Freed'in teklifi ile Hollywood'a gelen ve müzikal filmlerin en büyük yapımcısı MGM ile anlaşan yönetmen, ilk tecrübesini Busby Berkeley'in 1940 yapımı filmi "Strike Up The Band/Orkestra Başlasın" için tasarladığı bir sahne ile yaşadı. Ardından 1941 yılında yine Busby Berkeley imzalı "Babes on Broadway/Bebekler Broadway'de"nin bir solo sahnesini çeken Minnelli, 1942'de Norman Z. McLeod ve Roy Del Ruth ile birlikte yönettikleri müzikli bir komedi olan "Panama Hattie" ile dikkatleri iyice üzerine çekti. Red Skelton ve Ann Sothern'in yer aldıkları filmin tüm koreografisi Minnelli'ye aitti.

Bu ısınma döneminin ardından kendini yönetmenlik için hazır bulan sanatçı, 1943 yapımı "Cabin in the Sky" ile ilk kez oturdu yönetmen koltuğuna. Bir ilk film için oldukça ilginç ve bir o kadar da riskli bir projeydi "Cabin in the Sky". Tamamı zenci oyuncularla gerçekleştirmişti ve Ethel Waters, Eddie Anderson, Louis Armstrong gibi pek çok önemli ismi bir araya getiriyordu. Film, eleştirmenler tarafından çok beğenilince, yönetmenin önündeki engeller bir bir kalkmaya, ilginç projeler birbirini izlemeye başladı.

Minnelli, 1943 yılında başrollerinde Red Skelton ve Elanor Powell'ın yer aldıkları "By Hook or By Crook/Öyle ya da Böyle" ile kariyerini sürdürdü. Konusunu, Broadway'in eğlence dünyasından alan ve bir gösteri yıldızının, kendisine hayran olan sıradan bir genci maden sahibi zengin bir adam zannetmesi ile başlayan film, bazen komik, bazense gerilim öğeleriyle donatılmış ilginç bir macera sunuyordu seyircisine...

Yönetmenin asıl çıkışını gerçekleştirdiği filmi ise, 1944 yılında çektiği "Meet Me in St. Louis/St. Louis'de Buluşalım" oldu. 1900'lü yılların başında St. Louis'de yaşayan Smith ailesinin öyküsünü anlatan filmin çatısı masum bir aşk üzerine kuruluydu. On yedi yaşında genç bir kız olan Esther Smith, yeni taşınan komşularının oğluna aşık oluyor, ancak babasının New York'da iyi bir iş bulması ve ailenin taşınma kararı almasıyla ayrılık aşkların kapısını çalıyordu... "St. Louis'de Buluşalım", başarılı bir

müzikal olmasının yanı sıra, zengin oyuncu kadrosuyla da dikkati çekti: Judy Garland, Margaret O'Brian, Mary Astor ve Tom Drake... Filmin Minnelli için özel bir anlamı daha vardı. Yönetmen bir yıl sonra dünya evine gireceği Judy Garland ile bu film sayesinde tanışmıştı. Garland, Minnelli ile tanıştığında yirmi iki yaşında genç bir aktristi, ancak ünü neredeyse tüm dünyaya yayılmıştı.Victor Fleming'in 1939 yapımı filmi "The Wizard of Oz/Oz Büyücüsü" ile hafızalarda yer etmiş olan Garland ve Minnelli altı yıl evli kaldılar. Birlikte yaptıkları ilginç filmlerin yanı sıra, evliliklerinin en önemli ürünü kuşkusuz kızları Liza Minnelli oldu.

Sinema hayatına müzikal filmler ile başlayan Minnelli, tek amacının büyülü bir dünya yaratan renkli gösteriler hazırlamak olmadığını, dramatik konularla da aynı derecede ilgili olduğunu ortaya koyan ilk çalışmasını 1945 yılında gerçekleştirdi. Fred Zinnemann ile birlikte yönettikleri "The Clock/Saat", birliğine katılmasına iki gün kalan bir askerin, aniden aşkı buluşunu konu ediniyor, Judy Garland ve Robert Walker'ı bir araya getiriyordu. Filmde, savaşın dehşetli yüzünün karşısına, her şart altında varolmayı sürdürecek güçlü bir aşk yerleştirilmiş, yıkım ve sevgi arasındaki ikilem güçlü bir şekilde vurgulanmıştı.

Minnelli, bu başarılı dram denemesinden sonra tekrar müzikallere döndü. Ludwig Bemelmans'ın bir hikayesinden uyarlanan ve başrollerinde dönemin ünlü dans ikililerinden Fred Astaire ile Lucille Bremer'in yer aldıkları 1945 yapımı "Yolanda and The Thief/Yolanda ve Hırsız"ın ardından en ilginç Minnelli yapıtlarından biri geldi; "Zegfield Follies/Zeigfield Çılgınları".

Film, Broadway'in efsanevi isimlerinden Florenz Zeigfield'in, cennetten dünyayı izleyişi ile başlıyor, gösteri dünyasının en büyük yıldızları küçük şovlarla adeta Ziegfield'e bir saygı duruşunda bulunuyorlardı. Skeçler halinde hazırlanan filmde, kariyerleri boyunca bir araya oldukça ender gelebilen iki dans ustası Fred Astaire ve Gene Kelly'den su balesinin unutulmaz ismi Esther Williams'a, komedi dünyasının efsanevi yetenekleri Keenan Wyn, Fanny Brice ve Red Skelton'dan müzikallerin büyülü sesleri James Melton, Marian Bell ve Judy Garland'a kadar pek çok yıldızın gösterileri yer alıyordu. Ayrıca "Ziegfield Çılgınları" baş-

langıç sekansında bulunan stop-motion animasyon bölümleri ile de oldukça ilginç ve yaratıcı bir filmdi.

Minnelli, 1946 yılında başka bir tür denedi ve gösteri dünyasının parlak ışıklarından sıyrılıp, hayatın gerçeklerine döndü tekrar. "Undercurrent/Gizli Etki", kara film türünün başarılı örneklerinden biri oldu. Yeni evlenen genç bir kadının, çok geçmeden kocasının kendisini öldürmeye çalışan psikopat bir katil olduğunu anlaması ve bu durumdan kurtulmak için mücadele etmesi üzerine kurulan film, Katharine Hepburn, Robert Taylor ve Robert Mitchum'dan oluşan oyuncu kadrosu da ilgi çekiciydi.

1947'de, Richard Whorf ve George Sidney ile birlikte yönettikleri, June Allyson, Lucille Bremer, Judy Garland ve Frank Sinatra gibi, o yılların en gözde müzikal yıldızlarını bir araya getiren "Till The Clauds Roll By/Bulutlar Gelinceye Kadar" adlı filme imza atan Minnelli, 1948 yapımı "The Pirate/Kara Şeytan" ile yine türün en güzel örneklerinden birini veriyor, eşi Judy Garland ile birlikte dansın büyük ustası Gene Kelly'yi yönetiyordu.

1949 yönetmenin tekrar dram türündeki filmlere yöneldiği bir yıl oldu. Hem de bu sefer ele aldığı, ünlü bir edebiyat eseriydi; Gustave Flaubert'ın "Madame Bovary"si. Senaryosunu Robert Ardrey'in kaleme aldığı film, Jennifer Jones, James Mason ve Van Heflin'den oluşan oyuncu kadrosuna rağmen çok fazla ilgi görmedi ve yönetmen bu kez bir aile komedisi ile çıktı izleyenlerinin karşısına.

1950 yapımı "Father of The Bride/Gelinin Babası", Minnelli'ye azımsanamayacak bir başarı getirdi. Öyle ki, bir yıl sonra filmin devamı niteliğindeki "Father's Little Divident/Temel Taşı" gelecek ve en az ilk film kadar ilgi uyandıracaktı. Senaryosu, Minnelli'nin daha sonraki yıllarda da sık sık birlikte çalışacağı Francis Goodrich ve Albert Hackett'e ait olan "Gelinin Babası", kızının ani evlilik kararı karşısında beyninden vurulmuşa dönen Stanley Banks'in duygusal hikayesini anlatıyor, dönemin yıldız oyuncularını bir araya getiriyordu; Spencer Tracy, Joan Bennett ve Elizabeth Taylor...

Minnelli, bu parlak başarının ardından, sinema hayatının en önemli eserlerinden birine imza attı; "An Amerikan in Paris/Pa-

ris'te Bir Amerikalı". Filmde anlatılan basit bir aşk hikayesiydi ama asıl ilgi çekici olan rüyaların gerçek olduğu bir masal kenti olarak resmedilen Paris'te, Gene Kelly'nin koreografisi ile her anı dansa dönüşen bir hayatın sunuluşuydu... İlk gençlik yıllarını geride bırakmış amatör bir ressam olan Jerry ile bir konser piyanisti olma hayalleri kurmasına rağmen, şov dünyasına eğlenceli şarkılar besteleyerek hayatını kazanan arkadaşı Adam'ın yaşamları, 'yoksul ama mutlu' ilkesine bağlı kalınarak, alabildiğine iyimser çizilmiş, melodramatik bir aşk öyküsü ile süslenmişti. Kuşkusuz filmin en önemli kozlarından biri de, genç bir dansçı olan Leslie Caron'dı. Minnelli ve Kelly'nin gösteri dünyasına sundukları bu yıldız adayı, daha ilk filmiyle önemli bir çıkış yapmayı başaracaktı.

"Paris'te Bir Amerikalı", müzikal bir filmin o güne dek hiç kazanmadığı bir saygınlığa kavuşmasının yanı sıra, 1952 yılının en iyi film Oscarının da sahibi oldu. Gerçi Minnelli en iyi yönetmen dalında sadece aday olabilmişti ama, "Paris'te Bir Amerikalı" o güne dek yapılamayanı yapmış, George Stevens'ın "A Place in The Sun/İnsanlık Suçu", Elia Kazan'ın "A Streetcar Named Desire/Arzu Tramvayı" gibi dram türünün en güzel örnekleri arasında yer alan yapıtlarını Oscar yarışında geride bırakmıştı.

Film, Gene Kelly'nin küçücük odasındaki basit yaşamını özetleyen ve her hareketin zarif bir dansı andırdığı açılış bölümü, Kelly ve Caron'ın Seine nehri kıyısındaki romantik dansları ve kapanış bölümündeki uzun bale sekansı ile klasikler arasına girmeyi başardı. Bu sahnede Minnelli, ünlü tabloların eskizlerinden oluşan devasa bir dekor tasarlamış, Gene Kelly ise tatlı rüyalar ve kabuslar arasında gidip gelen ruh halini, muhteşem bir dans gösterisi ile sergilemişti.

1952 yılında bir ortak yapım olan ve Minnelli'nin yönetmen koltuğunu Mervyn LeRoy ile paylaştığı "Lovely to Look At"in ardından, güçlü bir dram; "The Bad And The Beatiful/Çıplak Ruhlar" geldi.

Film, bir Hollywood yapımcısının hayatından kesitler sunuyor, çevresi tarafından sevilmeyen, huysuz, hırslı ve çıkarcı Jonathan Shields'in, kendisine yönelen bu nefreti nasıl olup da hak et-

tiğini, biri oyuncu, diğeri senarist ve sonuncusu da yönetmen olan üç ayrı karakterin anılarından oluşan geri dönüşler ile anlatıyordu... Brad Shaw'ın bir romanından yola çıkarak Charles Schnee'nin perdeye uyarladığı film, Lana Turner, Kirk Douglas, Walter Pidgeon, Dick Powell, Barry Sullivan ve Gloria Grahame gibi yıldız oyuncuları bir araya getiriyor, Jonathan Shields'in şahsında, Hollywood dünyasını da sert bir şekilde eleştiriyordu. Ün ve kazanç uğruna harcanan hayatlar, aşklar ve dostluklar filmin dramatik yapısının en önemli kozlarıydı... Ayrıca Hollywood mutfağına dair görkemli sahneler, büyülü bir görüntünün arkasındaki çarpıklıkları sergilemek için kullanılmış, film Hollywood'un kendi kendisini eleştirdiği en sert yapımlardan biri olmayı başarmıştı.

Minnelli bu etkileyici dramdan sonra, tekrar müzikallere döndü. 1953 yapımı "The Story of Three Loves/Üç Aşkın Öyküsü" aynı gemide yolculuk yapan üç karakterin geçmişlerini hatırlamaları üzerine kuruluydu ve üç ayrı aşk öyküsünü perdeye taşıyordu. Pier Angeli, Ethel Barrymore, Leslie Caron, Kirk Douglas, Farley Granger ve James Mason'ın yer aldıkları filmde Minnelli, yönetmen koltuğunu Gottfried Reinhardt ile paylaşmıştı.

Aynı yıl, filmografisinin en başarılı müzikallerinden biri olan "The Band Wagoon/Asri Aşıklar"ı perdeye taşıdı sanatçı. Fred Astaire, Cyd Charisse, Oscar Levant ve Nanette Fabray'in başrollerde yer aldıkları film, kariyerinde yeni bir başlangıç yapmak isteyen dansçı Tony Hunter'ın, sahneye koyduğu onca klasik trajediden sonra müzikal yapmaya karar veren yönetmen Jeffrey Cordova ile iş birliğine girişi üzerine odaklanan hikayesini anlatıyordu. Ancak Cordova trajedi anlayışını hala üzerinden atamamış ve başlıca amacı eğlendirmek ve güldürmek olan müzikal bir gösteriyi, iç karartıcı bir havaya sokmuştu. İşte bu noktada filmin unutulmaz şarkısı "That's Entertainment!/İşte Eğlence bu!" devreye giriyor ve grubun üyeleri bir müzikalin nasıl olması gerektiğini anlatıyor, "Band Wagoon" adını verdikleri bir müzikal komedi ile tüm Amerika'yı dolaşıyorlardı. Fred Astaire ve Cyd Charisse'in unutulmaz danslarının yanı sıra, oldukça yaratıcı öğeler içeren şarkılı skeçlerden oluşan filmin senaryosu Betty

Comden ve Arthur Schwartz'a, koreografileri ise Michael Kidd'e aitti.

1954'te bir masal atmosferi içinde geçen başka bir müzikale imza attı Minnelli; "Bringadoon/Eğlenceler Beldesi"... Gene Kelly, Cyd Charisse ve Van Johnson'ın yer aldıkları film, iki Amerikalı av tutkununun İskoçya tepelerinde kayboluşları ve haritada adı geçmeyen Bringaddon kasabasına sığınmaları ile başlıyor, avcılardan Tony, kasabalı bir kız olan Fiona'ya aşık oluyor ancak eve dönüş gününün yaklaşması ile sorunlar baş gösteriyordu. Tony'nin bu büyüleyici kasabada kalması imkansızdı; Amerika'daki hayatı onu bekliyordu. Fiona ise, New York'ta varolamayacak kadar mükemmeldi... Bir melodram havasında gelişen filmin finalinde Tony, unutamadığı aşkı Fiona'ya ve Bringaddon'a geri dönüyordu.

Minnelli 1954'te Clinton Twiss'in bir romanından, Frances Goodrich ve Albert Hackett'in senaryolaştırdıkları "The Long Long Trailer" ile filmografisindeki komedilere bir yenisini ekledi. Lucille Ball ve Desi Arnaz'ın canlandırdıkları yeni evli bir çiftin, karavanları ile çıktıkları balaylarında başlarına gelen komik olayları anlatan filmin ardından 1955 yılında biri dram, diğeri müzikal komedi olan ve pek önemsenmeyen iki filmle çıktı Minnelli izleyenlerinin karşısına. Bir psikiyatri kliniğinde yaşanan çatışmaları konu edinen ve Richard Widmark, Lauren Bacall, Charles Boyer, Gloria Grahame, Lillian Gish, John Kerr, Oscar Levant gibi önemli oyuncuları bir araya getiren "The Cobweb/Örümcek Ağı" ve Stanley Donnan ile birlikte yönettikleri, Binbir Gece masallarından esinlenilmiş bir müzikli komedi "Kismet/Kısmet"...

Minnelli kariyerindeki bu kısa duraklamadan sonra, ünlü ressam Vincent Van Gogh'un hayatından kesitler sunan "Lust for Life/Yaşama Tutkusu" ile dram yeteneğini bir kez daha ortaya koydu. Irwing Stone'un romanından uyarlanan film, Van Gogh rolündeki Kirk Douglas ve Paul Gauguin rolündeki Anthony Quinn ile büyük ilgi uyandırdıysa da, en önemli kozu, kuşkusuz Van Gogh'un yoksulluk, acılar ve çelişkiler içinde geçen yaşamının içerdiği dramdı. Resimlerindeki canlılık ve farklı perspektif, dö-

nemi içinde anlaşılamayan, yoksulluk ve hastalıklarla mücadelesinin yanı sıra, küçük aşk yaralarını onarmakla bile baş edemeyen hassas ve kırılgan kişiliğiyle Van Gogh'un yaşamı son derece etkileyiciydi. Filmin içeriğinin yanı sıra, dönemin Avrupası'nın soğuk ve katı yüzünün mükemmel bir şekilde resmediliyor olması da övgüyle karşılandı.

Minnelli, "Yaşama Tutkusu"nun elde ettiği başarıdan sonra, filmografisinin en sevilen eserlerinden bir diğerini gerçekleştirdi. 1956 yapımı "Tea and Sympathy/Çay ve Sempati"... On yedi yaşında hassas bir genç olan Tom Lee'nin, erkekçe sporlar yerine sanatla ilgilenmesinin ve çekingenliğinden dolayı kızlara da fazlaca yaklaşamamasının ortaya çıkardığı dramatik durum üzerine kuruluydu film. Erkeklerin aralarına almak istemedikleri, kızların ise 'sister boy/kız gibi çocuk' lakabını uygun görüp alay ettikleri Tom'un yardımına okul müdürünün genç eşi koşuyor, bu sıkılgan gence yakınlık gösterip kendisini bulmasına yardımcı oluyordu. Ancak genç kadının bu dostça yaklaşımı da çevrede yanlış anlaşılıyor, dedikodulara sebep oluyordu... Deborah Kerr, John Kerr ve Leif Erickson'ın başrollerde yer aldıkları "Çay ve Sempati"nin ardından, eğlenceli bir komedi filmi ile kariyerini sürdürdü Minnelli; "Designing Woman/Aşk Arzuları".

1957 yapımı film, bir tatil sırasında tanışan ve evlenmeye karar veren spor yazarı Mike ile desinatör Marilla'nın hikayesini ele alıyordu. Tatil boyunca mükemmel süren ilişkileri, eve döndüklerinde aslında birbirlerine hiç de uygun olmadıklarını anlamları ile bir çıkmaza giriyor, üstelik Mike Marilla'nın işindeki başarısını kıskanarak depresyona giriyordu... Bu sevimli komedi, daha çok Gregory Peck ve Lauren Bacall'ın oyunları ile dikkati çekti.

Aynı yıl, W. Somerset Maugham'ın bir romanından uyarlanan "The Seventh Sin/Yedinci Günah"a imza atan yönetmen, 1958'de, yine önemli bir çalışmayla; "Gigi" ile tüm dikkatleri üzerinde toplamayı başardı.

Colette'in aynı adlı romanından uyarlanan 1958 yapımı "Gigi", 1900'lerin başında Paris'te yaşanan bir aşk öyküsünü anlatan müzikal bir filmdi. Genç bir iş adamı olan Gauston Lochailles'in,

henüz küçük bir kızken tanıştığı Gigi'ye zamanla aşık oluşunu ve iki genç arasında yaşanan duygusal ilişkiyi konu edinmesinin yanı sıra, aşk, evlilik, toplumun kadına ve erkeğe biçtiği roller, çıkar ilişkileri ve ahlaki açmazlar üzerine şakayla karışık eleştiriler gönderen "Gigi", gerek seyircilerden, gerekse eleştirmenlerden tam not aldı. Filmin en ilginç yanı Leslie Caron'ın varlığına rağmen, tek bir dans sahnesi bile içermiyor olmasıydı. Minnelli filmin müzikal ağırlığını Alan Jay Lerner'ın sözleri ve Frederick Loewe'ün bestelerine yüklemeyi denemiş ve oldukça başarılı olmuştu.

Minnelli, "Paris'te Bir Amerikalı" ile kaçırdığı en iyi yönetmen Oscar'ına "Gigi" sayesinde kavuştu. Film ayrıca 1959'daki Altın Küre Ödülleri'nde de Minnelli'yi zirveye taşıdı.

Aynı yıl, iki projeye daha imza attı yönetmen. James Jones'un romanından uyarlanan ve başrollerinde Frank Sinatra, Dean Martin ve Shirley McLaine'in yer aldıkları "Some Came Running/Aşk Uğruna" ve Amerika'da doğan kızlarını sosyeteye tanıtmak üzere uzun zaman sonra İngiltere'ye dönen Jimmy ve Shila Broadbent'in öyküsünü perdeye taşıyan, Rex Harrison, Kay Kendall, Angela Lansbury ve Sandra Dee'nin oyunları ile dikkat çeken "The Reluctant Debutante".

1960 ise yönetmenin yine çok ürettiği ama büyük bir başarı yakalayamadığı bir yıl dolu. Robert Mitchum ve Elanor Parker'ı bir araya getiren "Home From The Hill/Günah Çocuğu" ve Betty Comden-Adolph Green ikilisinin bir oyunundan uyarlanan, başrollerinde Judy Garland ve Dean Martin'in yer aldıkları "Bells Are Ringing/Telefon Çalıyor" ile bir duraklama dönemine giren Minnelli, iki yıl sonra, dram türündeki filmlerinin en önemli örneklerinden biriyle parlak günlerine geri döndü; "Four Horseman of the Apocalypse/ Mahşerin Dört Atlısı".

Blasco Ibanez'in romanından uyarlanan film, Arjantin'de, İkinci Dünya Savaşı sırasında dağılan iki büyük ailenin dramını perdeye taşıyordu. Glenn Ford, Ingrid Thulin, Charles Boyer, Lee J. Cobb gibi oyunculardan oluşan kadrosuyla dikkati çeken "Mahşerin Dört Atlısı", Minnelli'nin klasikleşen eserleri arasına girmekte zorlanmadı.

1962 yılında, "Çıplak Ruhlar"ın devamı niteliğindeki bir başka Hollywood öyküsünü ele aldı Minnelli; "Two Weeks in Another Town/Roma'da İki Hafta"... Filmin, MGM tarafından insafsızca kesilmesinin ardından, yönetmen yaşadığı büyük hayalkırıklığını, bir aile komedisi ile gidermeye çalıştı. 1963 yapımı "The Courtship of Eddie's Father/Annem Kim Olacak?" eşini kaybettikten sonra küçük oğlu Eddie ile yaşayan zengin dul Tom Corbett'in, çevresinde pervane olan kadınlar ile ilişkileri üzerine odaklanıyor, küçük çocuğun çoğu servet peşinde olan kadınları çileden çıkarışını anlatıyordu. İçerik olarak hayli basit ve yenilikçilikten uzak da olsa, film beğeniyle karşılandı.

Minnelli, Tony Curtis ve Debbie Reynolds ile birlikte çalıştığı 1964 yapımı bir komedi olan "Goodbye Charlie/Hoşçakal Charlie"nin ardından tekrar dramlara döndü. İnsanlara olan güvensizliği nedeniyle, toplum hayatından kendisini ve küçük oğlunu soyutlayan ressam Laura Reynolds ile dini bir okulun müdürlüğünü yapan Edward Hewitt arasında gelişen yasak aşk öyküsünü perdeye taşıyan 1965 yapımı "The Sandpipper/Ümitsiz Aşk", Minnelli'nin dram türündeki yeteneğini kanıtlayan bir başka örnek oldu. Laura ile Edward arasındaki ilişki, sadece evli bir adamın asla mutlulukla sonlanmayacak aşk macerasının altını çizmiyor, her iki karakterin de bu ilişkiden sonra hayatlarında önemli değişikliklerin olması ile, filmi alışılmış melodram kalıplarının dışına çıkarıyordu. Elizabeth Taylor, Richard Burton ve Eva Marie-Saint'in birlikte rol aldıkları filmin tema şarkısı "The Shadows of Your Smile/Gülüşünün Gölgesi" de en az film kadar başarılı oldu ve Oscar ile ödüllendirildi.

"Ümitsiz Aşk" ile elde ettiği başarıya rağmen, Minnelli'nin sanat yaşamı ciddi bir duraklama dönemine girmişti artık. Yönetmen uzun bir aradan sonra 1970 yılında Barbara Streisand ve Yves Montand'ın yer aldıkları sevimli bir müzikal komedi olan "On a Clear Day You Can See Forever/Tatlım" ile tekrar seyircisiyle buluşsa da, özlediği başarıyı yakalayamadı.

Vincente Minnelli'nin son filmi, 1976 yapımı "A Matter of Time/Zaman Meselesi" oldu. Maurice Druon'un romanından uyarlanan film, acımasızca eleştirilmekle kalmadı, neredeyse bir

saati kesilerek gösterime sokuldu. Filmde yönetmenin artık ünlü bir şarkıcı olan kızı Liza Minnelli'nin yanı sıra, sinema dünyasının başka bir ünlü anne-kızı da rol almıştı; Ingrid Bergman ve Isabella Rosselini.

Bu son çalışmasının başarısızlığından sonra, sinemadan tamamen koptu yönetmen. Kendisi ve ailesi hakkındaki birkaç belgesel filmde görünmek dışında, gösteri dünyası ile olan ilgisini kesti. Gerçi, Hollywood'daki saygınlığı sürüyordu, hatta Martin Scorsese, Minnelli'ye olan hayranlığını 1977 yapımı "New York New York" adlı filmine de taşımış, kırklı yılların büyüleyici şov dünyasını saygı ve özlemle anmıştı ama Minnelli'nin ne sağlığı izin veriyordu yeni bir projeye, ne de bir isteği kalmıştı...

"I Remember It Well/Dün Gibi Hatırlıyorum" adında bir otobiyografik kitap yayınlayan yönetmen, bir sanatçının başına gelebilecek en kötü hastalıklardan birine yakalandı. Birbirinden güzel dramlar, rengarenk müzikaller ve çoğu zaman övgü dolu eleştirilerle geçen hayatı, hafızasını büyük ölçüde yitirmesine yol açan alzheimer hastalığı ile son bulan Vincente Minnelli, aramızdan ayrıldığında seksen üç yaşındaydı...

Mart, 2003.

Önemli Filmleri

1976 A Matter of Time/Zaman Meselesi
1965 The Sandpiper/Ümitsiz Aşk
1963 The Courtship of Eddie's Father/Annem Kim Olacak?
1962 The Four Horseman of the Apocalypse/Mahşerin Dört Atlısı
1958 Gigi
1957 Designing Woman/Aşk Arzuları
1956 Lust for Life/Yaşama Tutkusu
1956 Tea and Sympathy/Çay ve Sempati
1954 Bringaddon/Eğlenceler Beldesi
1953 The Band Wagoon/Asri Aşıklar
1952 The Bad and the Beautiful/Çıplak Ruhlar
1951 An American in Paris/Paris'te Bir Amerikalı
1950 Father of the Bride/Gelinin Babası
1949 Madame Bovary/Madam Bovary
1947 The Pirate/Kara Şeytan
1946 Ziegfield Follies/Ziegfield Çılgınları
1944 The Clock/Saat
1944 Meet me in St.Louis/St.Louis'de Buluşalım
1943 Cabin in the Sky

Fertevriyal Lisesi'nin ardından MSGSÜ Sinema-TV bölümünü bitirdi.
Bir süre sinema ve televizyon sektöründe yönetmen
mer asistanlığı, basın kuruluşlarında muhabirlik ve editörlük yaptı.
003'te MSGSÜ Sinema-TV bölümünde yüksek lisansını tamamlayan
Tınaz Gürmen, 2001 yılından bu yana SİNEMA'nın devamlı
ları arasındadır. "Türk Sinemasının Ustalarından Sinema Dersleri"
ve "Bir Halk Sinemacısı: Osman Fahir Seden" isimli iki kitabı
bulunan yazar, Yeditepe Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde
"Türk Sinema Tarihi" dersleri vermektedir.
Evli ve iki çocuk annesidir.

PROMOSYON

sinema Türkiye'nin ücretsiz ekidir.